

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти

на тему:

**«Пріоритети розвитку вітчизняного експорту в умовах Зони
вільної торгівлі між Україною та ЄС (на прикладі продукції
АПК)»**

Виконав здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-22м(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Миценко В.О.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет Економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Магістр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Миценка Віталія Олеговича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Пріоритети розвитку вітчизняного експорту в умовах Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (на прикладі продукції АПК)

2. Керівник роботи

Бабець Ірина Георгіївна д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження полягає у здійсненні теоретико-методологічного обґрунтування та розробці практичних рекомендацій й механізмів підвищення конкурентоспроможності українських компаній на європейському ринку продукції АПК.

Завдання: - систематизувати теоретичні аспекти дослідження конкурентоспроможності агропромислових підприємств у контексті міжнародної інтеграції; - проаналізувати вимоги Євросоюзу до функціонування ринків агропродовольчої продукції; - систематизувати інституційні чинники розвитку вітчизняного аграрного експорту у контексті євроінтеграції; - здійснити аналіз тенденцій та проблем розвитку українського експорту продукції АПК до Євросоюзу; - здійснити емпіричну оцінку чинників конкурентоспроможності українських підприємств АПК на європейському ринку; - проаналізувати інфраструктурні фактори підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного АПК; - запропонувати стратегічні вектори розвитку вітчизняного експорту продукції АПК у контексті функціонування ВЗВТ; - розробити прикладні пропозиції стосовно вдосконалення інституційного забезпечення вітчизняного експорту аграрної продукції до ЄС.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2023-01.08.2023	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2023-15.08.2023	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2023-03.09.2023	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	04.09.2023-06.10.2023	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	07.10.2023-23.10.2023	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	24.10.2023-11.11.2023	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	12.11.2023-30.11.2023	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	01.12.2023-10.12.2023	
9	Перевірка на плагіат	11.12.2023-31.12.2023	
10	Отримання відгуку наукового керівника	01.01.2024-10.01.2024	
11	Зовнішнє рецензування роботи	11.01.2024-21.01.2024	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2023 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2023 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Пріоритети розвитку вітчизняного експорту в умовах Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (на прикладі продукції АПК). – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2023.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” зі спеціальності “Міжнародні економічні відносини”. – Центрально-український національний технічний університет. Кропивницький. 2024.

У роботі досліджено тенденції та проблеми розвитку українського експорту продукції агропромислового комплексу в умовах членства України у Всеосяжній зоні вільної торгівлі ЄС. Узагальнено теоретичні аспекти аналізу конкурентоспроможності підприємств АПК у контексті міжнародної інтеграції. Досліджено вимоги Євросоюзу до функціонування ринків агропродовольчої продукції. Систематизовані інституційні аспекти розвитку аграрного експорту України в умовах євроінтеграції. Проаналізовано тенденції, особливості та проблеми розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до країн Євросоюзу. Здійснено емпіричні оцінки факторів конкурентоспроможності українських підприємств АПК на європейському ринку. Проаналізовано інфраструктурні аспекти посилення міжнародної конкурентоспроможності українського АПК. Окреслено стратегічні вектори розвитку вітчизняного експорту продукції АПК в умовах функціонування Зони вільної торгівлі Євросоюзу. Розроблено рекомендації стосовно розвитку інституційного забезпечення вітчизняного експорту агропродовольчої продукції до ЄС.

Ключові слова: експорт, конкурентоспроможність, зона вільної торгівлі, агропромисловий комплекс, інституційне забезпечення, експортний потенціал.

ANNOTATION

Priorities for the Development of Domestic Exports under the Conditions of the Free Trade Zone between Ukraine and the EU (on the Example of Agricultural Products) – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National

The paper examines the trends and problems of the development of Ukrainian exports of products of the agro-industrial complex in the conditions of Ukraine's membership in the EU Comprehensive Free Trade Area. The theoretical aspects of the analysis of the competitiveness of agribusiness enterprises in the context of international integration are summarized. The requirements of the European Union for the functioning of agro-food markets have been studied. Systematized institutional aspects of the development of agricultural exports of Ukraine in the conditions of European integration. The trends, peculiarities and problems of the development of the domestic export of agricultural products to the countries of the European Union are analyzed. Empirical evaluations of factors of competitiveness of Ukrainian agribusiness enterprises on the European market were carried out. The infrastructural aspects of strengthening the international competitiveness of the Ukrainian agricultural industry are analyzed. The strategic vectors of the development of the domestic export of agricultural products in the conditions of the functioning of the Free Trade Zone of the European Union are outlined. Recommendations have been developed regarding the development of institutional support for the domestic export of agro-food products to the EU.

Key words: export, competitiveness, free trade zone, agro-industrial complex, institutional support, export potential.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
ПІДПРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ	
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	11
1.1. Теоретичні аспекти дослідження конкурентоспроможності агропромислових підприємств у контексті міжнародної інтеграції	11
1.2. Аналіз вимог Євросоюзу до функціонування ринків продукції АПК.....	24
1.3. Інституційні засади розвитку українського аграрного експорту в умовах євроінтеграції.....	35
Висновки до розділу.....	45
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЕКСПОРТУ	
ПРОДУКЦІЇ АПК У КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ	
ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС.....	48
2.1. Особливості, тенденції та проблеми розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до ЄС.....	44
2.2. Емпірична оцінка чинників конкурентоспроможності українських підприємств АПК на європейському ринку	60
2.3. Аналіз інфраструктурних факторів посилення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного АПК.....	71
Висновки до розділу.....	83
 РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО	
ЕКСПОРТУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ	
ТОРГІВЛІ З ЄС.....	85
3.1. Обґрунтування пріоритетів розвитку вітчизняного експорту продукції АПК у контексті функціонування ВЗВТ.....	85
3.2. Напрями вдосконалення інституційного забезпечення розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до Євросоюзу.....	95
Висновки до розділу.....	102
 ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ.....	121

ВСТУП

Актуальність теми. Агропромисловий комплекс України є одним із важливих елементів економічної системи більшості країн світу з розвинутою ринковою економікою. Крім того, сільськогосподарські підприємства роблять великий внесок у процеси розвитку промисловості та економіки країни в цілому. Сьогодні агропромисловий комплекс (АПК) є однією з найважливіших галузей економіки України. Адже саме сільське господарство виробляє більшу частину сільськогосподарських і продовольчих ресурсів і близько трьох чвертей товарів роздрібної торгівлі. За останні роки Україна нарешті закріпила за собою статус світового лідера у сфері виробництва й експорту продукції АПК.

Проте одним із найважливіших досягнень останніх років стало стрімке розширення присутності українських підприємств на харчовому ринку Європейського Союзу. Слідом за українським зерном на ринку Європи з'явилися і українські продукти. Після вступу до зони вільної торгівлі ЄС європейські країни більше зацікавлені у вітчизняній агропродукції, але в цій сфері існують чіткі регламенти, правила та стандарти. Проблеми європейської економічної інтеграції суттєво пов'язані з міжнародною торгівлею, яка є невід'ємною частиною процесів глобалізації, оскільки може мати значний вплив на товарну та географічну структури імпорту та експорту. Підвищення відкритості ринку висуває принципово нові вимоги до якості сільськогосподарської продукції національних виробників. Розвиток експортного потенціалу сільськогосподарської продукції є необхідною умовою зростання економіки в цілому, що передбачає, серед іншого, підвищення кваліфікації особистості та якісні зміни ринкової системи. У післявоєнний період Україні потрібно не менше двох-трьох років, щоб вийти на європейський ринок усіх видів сільськогосподарської продукції. І ця системна робота передбачає прийняття нормативно-правових актів та вдосконалення вже існуючих практик у сфері сільського господарства. Це зумовило важливість і вибір предмета даного дослідження.

Проблемні питання підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК у контексті євроінтеграції розглядались в роботах українських науковців: В. К. Збарського, В. І. Богачова, П. М. Макаренка, П. К. Канінського, В. П. Рябоконя, П. І. Островського, В. Г. Ткаченко, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака, Ф. І. Шаркова та ін. Вплив на рівень конкурентоспроможності компаній різноманітних процесів євроінтеграції досліджувались і зарубіжними науковцями Д. Ментлом, Л. Майлсом, Ф. Котлером, Г. Мартіном тощо. Проте динамічність зміни та умов роботи підприємств під безпосереднім впливом чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, зумовлюють доцільність пошуків конкурентних переваг, які відповідають сучасним процесам європейської інтеграції.

Постійні зміни в аграрному секторі, особливо ті, що є наслідком розгортання війни в Україні, а також масштабність і неоднозначність впливу євроінтеграції на діяльність національних підприємств, обумовлюють необхідність розробки методичного забезпечення процесу підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору в умовах функціонування зони вільної торгівлі ЄС визначає актуальність, масштабність та практичну значущість даного напрямку досліджень.

Головна мета кваліфікаційної роботи полягає у здійсненні теоретико-методологічного обґрунтування та розробці практичних рекомендацій й механізмів підвищення конкурентоспроможності українських компаній на європейському ринку продукції АПК.

Досягнення цієї мети зумовлює необхідність вирішення наступних **завдань**:

- систематизувати теоретичні аспекти дослідження конкурентоспроможності агропромислових підприємств у контексті міжнародної інтеграції;
- проаналізувати вимоги Євросоюзу до функціонування ринків агропродовольчої продукції;

- систематизувати інституційні чинники розвитку вітчизняного аграрного експорту у контексті євроінтеграції;
- здійснити аналіз тенденцій та проблем розвитку українського експорту продукції АПК до Євросоюзу;
- здійснити емпіричну оцінку чинників конкурентоспроможності українських підприємств АПК на європейському ринку;
- проаналізувати інфраструктурні фактори підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного АПК;
- запропонувати стратегічні вектори розвитку вітчизняного експорту продукції АПК у контексті функціонування ВЗВТ;
- розробити прикладні пропозиції стосовно вдосконалення інституційного забезпечення вітчизняного експорту аграрної продукції до ЄС.

Об'єкт дослідження – процеси підвищення конкурентоспроможності українських підприємств АПК в контексті функціонування Зони вільної торгівлі України з Євросоюзом.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та прикладні аспекти, механізми та інструменти розвитку конкурентоспроможного АПК України в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної роботи є загально- та спеціальний науковий метод дослідження, заснований на сучасних засадах дослідження економіки, управління та суміжних наук. У процесі проведення дослідження використовувалися наступні методи: наукової дедукції та індукції – для аналізу основних характеристик та з'ясування економічної сутності категорії «конкурентоспроможність» у дослідженні Європейський інтеграційний процес; логіко-історичні методи – при вивченні розвитку понять конкурентної переваги, конкурентоспроможності й їх окремих складових, розвитку практичної діяльності сільськогосподарських підприємств; абстрактно-логічний – у процесі теоретичного узагальнення та розмежування

висновків; порівняльно-синтетичний метод – у процесі визначення особливостей розвитку підприємств агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції; кореляційно-регресійний аналіз – у процесі виявлення та оцінки можливостей підвищення конкурентоспроможності; методи економіко-математичного моделювання – у процесі моделювання впливу процесу євроінтеграції на національний аграрний сектор. Теоретичною основою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграції.

Інформаційною базою дослідження є нормативні документи та матеріали законодавчої й виконавчої влади; статистичні дані Державної служби статистики України; аналітичні та наукові роботи провідних зарубіжних й українських науковців та експертів; інформація щодо діяльності агропромислових підприємств України й європейських країн; наукові періодичні видання й аналітичні звіти міжнародних, зокрема європейських, інституцій.

Практичне значення отриманих результатів. Обґрунтовані в кваліфікаційній роботі механізми, підходи й отримані результати формують концептуальні засади посилення конкурентоспроможності українських підприємств АПК в умові поглиблення євроінтеграційних процесів. Запропоновані методологічні й теоретичні положення є логічно доведеними до рівня достатньо конкретних пропозицій, які придатні для впровадження у практичну діяльність з управління аграрними підприємствами.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, 3-ьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 116 найменувань та 3 додатків. Матеріали кваліфікаційної роботи містять 13 таблиць і 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження конкурентоспроможності агропромислових підприємств у контексті міжнародної інтеграції

Аграрний сектор в Україні є однією з основних бюджетних галузей економіки, що має достатні резерви для посилення експортного потенціалу держави, розвитку інших галузей, що забезпечують засоби виробництва і споживання сільськогосподарську продукцію як сировину, а також для реалізувати ініціативи особистих фермерських господарств у бізнес-секторі. Важливість розвитку агропромислового комплексу (АПК) в національній економіці визначається особливим і незамінним значенням сільськогосподарської продукції в житті людини і суспільства. Про велике значення підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору в умовах поглиблення євроінтеграції свідчить той факт, що це питання порушується в багатьох національних стратегічних програмах економічного розвитку країни.

У «Посланні Президента до Верховної Ради України у 2022 році» [3] передбачається посилення конкурентоспроможності агропромислового комплексу на європейському ринку та посилення продовольчої безпеки суші. Це питання особливо актуальне в умовах російської агресії, коли вороги блокують українські порти та перешкоджають експорту найважливішої для України сільськогосподарської продукції. Мінагрополітики визначає головним пріоритетом своєї діяльності перетворення аграрного сектору на висококонкурентоспроможну та ефективну галузь економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках з урахуванням інших пріоритетів країни та необхідності поглиблення інтеграції України до ЄС.

Наукові проблеми посилення конкурентоспроможності АПК України в контексті поглиблення євроінтеграції досліджували такі українські вчені, як В. Г. Андрійчук [5], В. В. Апопій [8], О. В. Березін [13], В. М. Геєць [53], А.

С. Даниленко [23], М. І. Долішній [69], Ю. С. Коваленко [72], І. І. Лукінов [71], Т. О. Осташко [57], Б. Й. Пасхавер [61], П. Т. Саблук [73], В. О. Точилін [87], В. М. Трегобчук [88], О. Г. Шпикуляк [99], О. М. Шпичак [101] та інші. Разом з цим поза увагою науковців залишається поглиблений розгляд питань підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової сфери в умовах лібералізації зовнішньоторгівельного режиму з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів України. Доцільно наголосити, що конкурентоспроможний АПК, який всебічно гарантує економічну безпеку держави та використовує потенціал транснаціоналізацій, є передумовою сталого суспільного розвитку та підвищення позицій держави на міжнародній арені.

Як стверджує В.О. Точилін [87, с. 124], категорія конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі в аграрному секторі світової економіки. Лише висококонкурентоспроможна галузь може виробляти продукцію, яка відповідає вимогам європейських стандартів, продавати її не лише на внутрішньому, а й на європейському ринку та користуватися всіма перевагами міжнародної співпраці в аграрному секторі. Конкурентоспроможність аграрного сектора в основному є концентрованим вираженням усіх можливостей і потенційних резервів сектору для виробництва та споживання якісної сільськогосподарської продукції на ринку (спеціалізація та диверсифікація виробництва, ресурсний потенціал, інновації, управління та організація). Водночас рівень конкуренції можна виявити через порівняння сільськогосподарських підприємств галузі по регіонах, країнах, європейському та світовому ринках.

Засновник концепції конкурентоспроможності Майкл Портер [63; 64] визначає явище конкуренції як основну рушійну силу ринку, ринок розвивається за законом попиту та пропозиції, щоб краще забезпечити ринок необхідними товарами, а також є важливою рушійною силою розвитку економіки. . системи, частина господарського механізму і об'єктивна

економічна закономірність розвитку товарного виробництва. Отже, можна стверджувати, що конкуренція є легальною та цивілізованою формою боротьби за існування ринку та є одним із найефективніших інструментів регулювання та відбору в ринковій економіці.

На думку П.Т. Саблука [71, с. 44], конкурентоспроможність аграрного сектору позначається сукупністю показників щодо розвитку галузі та діяльності виробничих організацій (структур), які визначають зростання та стабільний розвиток, та їх успішність у конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Його оцінюють за тим, наскільки конкурентоспроможними є різні компанії та їхні продукти. Конкурентоспроможність підприємства – це загальна порівняльна характеристика підприємства, що відображає рівень переваги сукупності показників для оцінки діяльності підприємства, визначення ефективності діяльності підприємства на певному ринку на даному ринку певний період часу порівняно до набору цілей. компаній-конкурентів. Конкурентоспроможність комерційної продукції включає порівняльні характеристики, які визначають відмінності аналізованої продукції від аналогічної продукції конкурентів і включає комплексну оцінку всіх її характеристик у контексті визначення вимог ринку та якості інших товарів. Тому між поняттями бізнесу, продукту та конкурентоспроможності продукції в аграрному секторі існує тісний взаємозв'язок і значна взаємозалежність. Основою таких відносин є конкурентоспроможність продукції, що виробляється в аграрному секторі.

Т.О. Остачко [57, с. 22] зазначає, що для оцінки критеріїв конкурентоспроможності аграрного сектору необхідно використовувати два основні підходи – функціональний та структурний. Відповідно до функціонального підходу конкурентоспроможнішими будуть підрозділи з краще організованими процесами виробництва і збуту, більш ефективним управлінням фінансами. Відповідно до структурного підходу ситуацію можна оцінити за ступенем монополізму галузі, тобто за ступенем

концентрації капіталу, виробництва та перешкод для компаній, які виходять на ринок галузі.

В. М. Андерсон [4, с. 338] обґрунтовано визначає всі фактори, що впливають на рівень конкурентоспроможності аграрного сектору в контексті євроінтеграційного процесу (рис. 1.1). Відповідно до запропонованого підходу фактори конкурентоспроможності агропромислового комплексу об'єднані в 3 групи: макроекономічні, на які суб'єкти ринку не впливають безпосередньо, оскільки визначаються ринковим середовищем країни та політикою держави; середній рівень, що безпосередньо впливає на рівень ефективності роботи аграрного сектора; мікрорівень, що формується безпосередньо суб'єктами ринку під час їх діяльності.

На думку Ю. С. Коваленка [45, с. 56], аграрний сектор сьогодні стикається із суттєвими загрозами своїй конкурентоспроможності в контексті все більшого поглиблення співпраці в рамках всеосяжної зони вільної торгівлі України з Союзом.Європа. За цих умов одним із найбільш ефективних і перспективних інструментів дослідження методів забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є агропромислова інтеграція. Інтегрована структура в основному забезпечує єдність економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку: постачальних організацій, виробників, переробних підприємств, професійних організацій. Найбільш ефективними формами цих об'єднань є кластери та мережі. Основною перевагою інтегрованої кластерної форми є можливість налагодження зв'язків не лише між виробниками продукції та переробними підприємствами, а й співпраці з науково-дослідними інститутами, органами стандартизації, науковими та вищими навчальними закладами, галузевими асоціаціями, професійними асоціаціями тощо [75, с. 81]. В. М. Андерсон [4, с. 338] обґрунтовано визначає всі фактори, що впливають на рівень конкурентоспроможності аграрного сектору в контексті євроінтеграційного процесу (рис. 1.1).

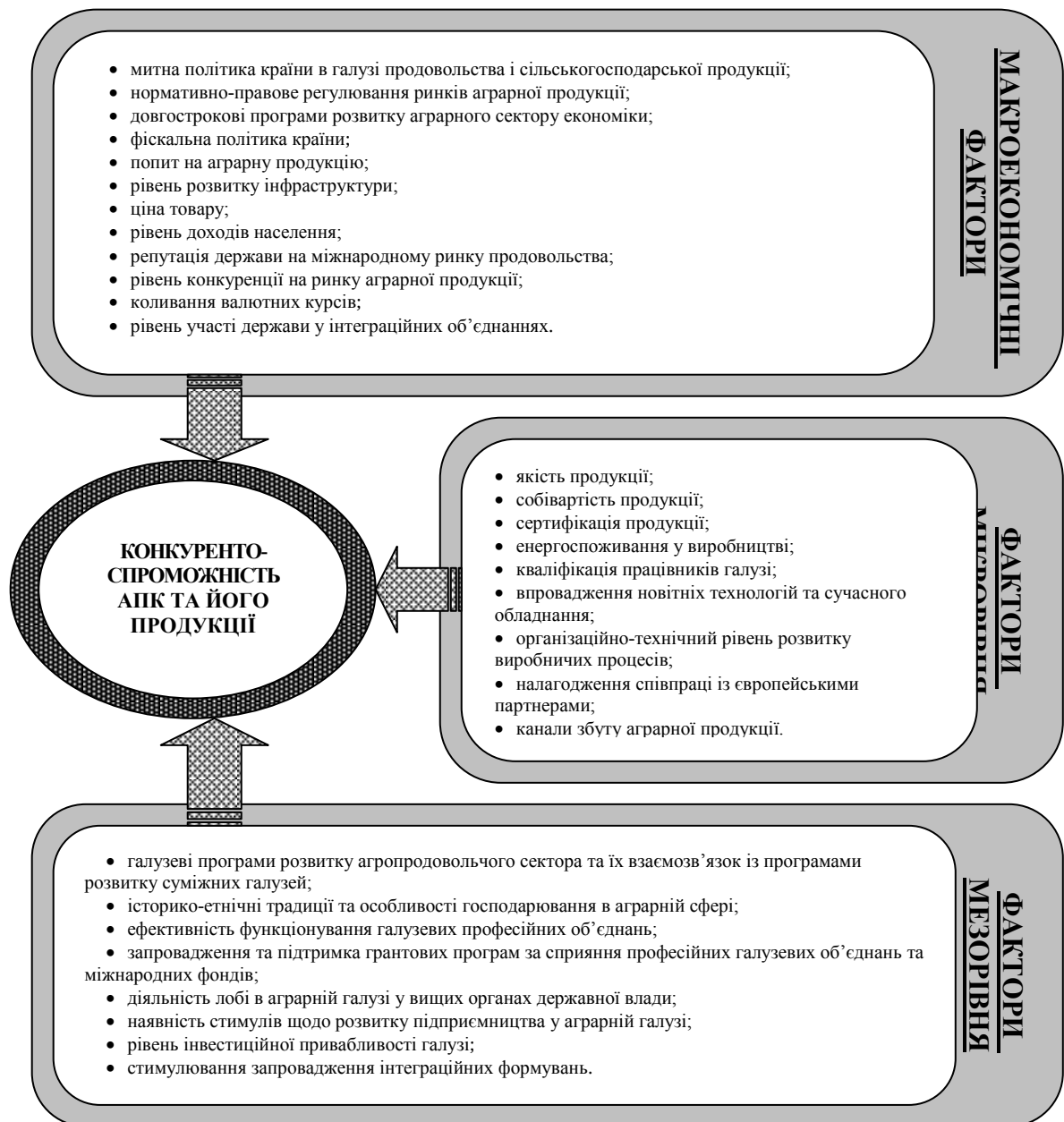

Рис. 1.1. Фактори конкурентоспроможності вітчизняних підприємств АПК в умовах поглиблення євроінтеграції За: [6, с. 8]

Відповідно до запропонованого підходу фактори конкурентоспроможності агропромислового комплексу об'єднані в 3 групи: макроекономічні, на які суб'єкти ринку не впливають безпосередньо, оскільки визначаються ринковим середовищем країни та політикою держави; середній рівень, що безпосередньо впливає на рівень ефективності роботи аграрного сектору; мікрорівень, що формується безпосередньо суб'єктами ринку під час їх діяльності.

На думку С. Р. Семіва [76, с. 180], аграрний сектор сьогодні стикається із суттєвими загрозами своїй конкурентоспроможності в контексті все більшого поглиблення співпраці в рамках всеосяжної зони вільної торгівлі України з Союзом Європейських країн. За цих умов одним із найбільш ефективних і перспективних інструментів дослідження методів забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є агропромислова інтеграція. Інтегрована структура в основному забезпечує єдність економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку: постачальних організацій, виробників, переробних підприємств, професійних організацій. Найбільш ефективними формами цих об'єднань є кластери та мережі. Основною перевагою інтегрованої кластерної форми є можливість налагодження зв'язків не лише між виробниками продукції та переробними підприємствами, а й співпраці з науково-дослідними інститутами, органами стандартизації, науковими та вищими навчальними закладами, галузевими асоціаціями, професійними асоціаціями тощо [75, с. 81].

Вітчизняні вчені [8; 13; 52; 57; 86] роблять переконливий висновок, що аграрні ринки мають низку характеристик, врахування яких є важливим для підвищення високої конкурентоспроможності всіх суб'єктів європейського ринку. Ці фактори та характеристики повинні включати:

- Значна залежність пропозиції сільськогосподарського ринку від природно-кліматичних умов. Через низьку еластичність попиту на агропродовольчу продукцію на цьому ринку виникає парадоксальна ситуація, коли всім агровиробникам може бути краще за несприятливих кліматичних умов і низького врожаю. Це пояснюється тим, що при високому врожаї в умовах нееластичного попиту дохід виробників сировини зменшується, що призводить до спроб обмежити загальну пропозицію;

- На сільськогосподарському ринку продається базова потреба: продукти харчування, надзвичайно важливі для існування людства. Тому цей ринок увійшов у сферу не тільки соціально-економічних, а й політичних інтересів світового суспільства; - на функціонування аграрних ринків впливає

ступінь сезонності сільськогосподарського виробництва та споживання, що зумовлено біотехнологічним характером сільського господарства;

- Інституційний підхід вважається надзвичайно ефективним в оцінці ефективності ринків, структурних змін та їх структурних елементів. З точки зору інституційної теорії, ефективніший ринок передбачає наявність розвиненої інституційної системи, як формальної, так і неформальної, що передбачає низькі трансакційні витрати на рівні індивідуального контракту. Українські науковці переконані, що на високий рівень вартості торговельних операцій під час формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС в Україні сильно вплинули неформальні чинники, найголовнішим є внесок невпевненості у майбутнє, що має наслідком спотворення поведінки та стимулів учасників ринку;

- Аграрний ринок якісно виділяється серед інших ринків всіма товарами, які на ньому продаються. Вони утворюють групи продуктів харчування, до яких входять: крупи та хлібобулочні вироби, молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясопродукти, яйця та яєчні продукти, риба та водні продукти, цукрові буряки та цукор, кондитерські вироби, олії та нафтопродукти, насіння соняшнику, овочі та баштанних продуктів, фруктів, ягід і фруктів, напоїв тощо. Ці товарні групи складають основу відповідних товарних ринків, які тісно взаємопов'язані завдяки діапазону платоспроможних потреб населення в продовольчих товарах і ступеню взаємозамінності окремих з наступних товарів;

- Особливу роль у структурі аграрної галузі відіграють ринки сільськогосподарської продукції та продовольства. Це основний результат загальної діяльності сільськогосподарської та переробної промисловості і безпосередньо залежить від стану розвитку ринку праці, капітальних товарів, ринку землі, фінансових та інших факторів ринку. ринкова інфраструктура. Ступінь його стійкості і насиченості є завданням і метою всього агропродовольчого комплексу;

– Сільськогосподарська продукція порівняно з іншими продуктами має високу взаємозамінність і водночас має низьку еластичність з точки зору доходу, а також регулювання масштабу виробництва не лише з точки зору платоспроможного попиту, але й з точки зору аспектів, а також фізіологічних норм споживання.

Як зазначає О. Г. Шпикуляк [99, с. 235], вирішальна причина низької конкурентоспроможності агропромислового комплексу на європейському ринку визначається тим, що в українському агропродовольчому секторі ринкові перетворення розпочались і відбуваються без комплексної державної програми чи узгодженої державної політики в агропромисловому комплексі, пов'язаних з реформуванням аграрного сектору та розвитком прозорих аграрних ринків. На етапі формування ринкових інститутів самі чинники трансакційних витрат перебувають у зародковому стані, тому не можуть забезпечити ефективність ринку. Іншими словами, низький рівень стабільності інституційного середовища визначає неефективність ринку. Зокрема, трансакційні витрати на українському аграрному ринку є дуже високими, що впливає на формування орієнтації суб'єктів ринку на встановлення короткострокових цілей, а не на виважену стратегію розвитку, а довгостроковий капітал адаптується до слабкої ситуації. ефективна інституційна система.

С.В. Майстро [52, с. 163-167] звертає увагу на доцільності врахування інноваційних факторів для посилення конкурентоспроможності національного аграрного сектору. На цій тезі також зосередила увагу Л. Г. Чернюк [96], переконливо продемонструвавши, що серед факторів, які визначають рівень конкурентоспроможності аграрного сектору, конкурентна перевага така, як рівень якості інноваційної системи, яка є ключовим елементом у розвиток економіки знань набуває все більшого значення: де інноваційні кластери постійно комерціалізуються та виникають; ефективного використання людського капіталу; рівень технології; інституційне середовище, яке спонукає учасників ринку до більш ефективної інноваційної

діяльності. Агропромисловий комплекс дає можливість забезпечити стійке економічне зростання в процесі поглиблення переходу наукових знань до новітніх технологій та зосередження потужних зусиль державних інституцій на цих напрямках. Пріоритет соціально-економічного та науково-технічного розвитку в межах інноваційності аграрних комплексів, що сприяють сталому зростанню національної конкурентоспроможності агропродовольчої галузі на світовому ринку. Для національного агропромислового комплексу основними інноваційними заходами є використання новітніх технологій для підвищення продуктивності в галузі рослинництва та рівня продуктивності у тваринництві, використання прогресивного технологічного обладнання в процесі збирання врожаю, переробка та виробництво сільськогосподарської продукції, застосування високоефективних логістичних систем для продажу та просування сільськогосподарської продукції.

Оцінку конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції аграрного сектору необхідно здійснювати за такими етапами (рис. 1.2): 1) аналіз ринку в рамках відбору найбільш конкурентоспроможної продукції – вибірки, як бази для порівняння, визначення рівня конкуренції цей продукт; 2) визначити набір параметрів для порівняння загальних товарів; 3) розрахувати агрегатні індекси конкурентоспроможності товару.

Як вже зазначалось, оцінки конкурентоспроможності аграрної продукції на світовому рівні проводиться за рахунок порівняння рівня якості власної продукції з товарами-еталонами. В АПК за еталони доцільно обирати нормативні значення якості, які обґрунтовані в документах стандартизації.

Оцінка конкурентоспроможності продукції АПК дає можливість: відокремити працю виробників продукції від праці підприємців, що займаються її переробкою; виділити причини, які впливають на формування собівартості виготовленої продукції і усунути їх; обґрунтувати показники якості продукції АПК і сформувати ціну сировини та готової продукції; виявити конкурентні аграрні підприємства і намітити заходи по їх підтримці

для виходу на міжнародні ринки; прийняти рішення щодо діяльності інших неконкурентоспроможних підприємств АПК.

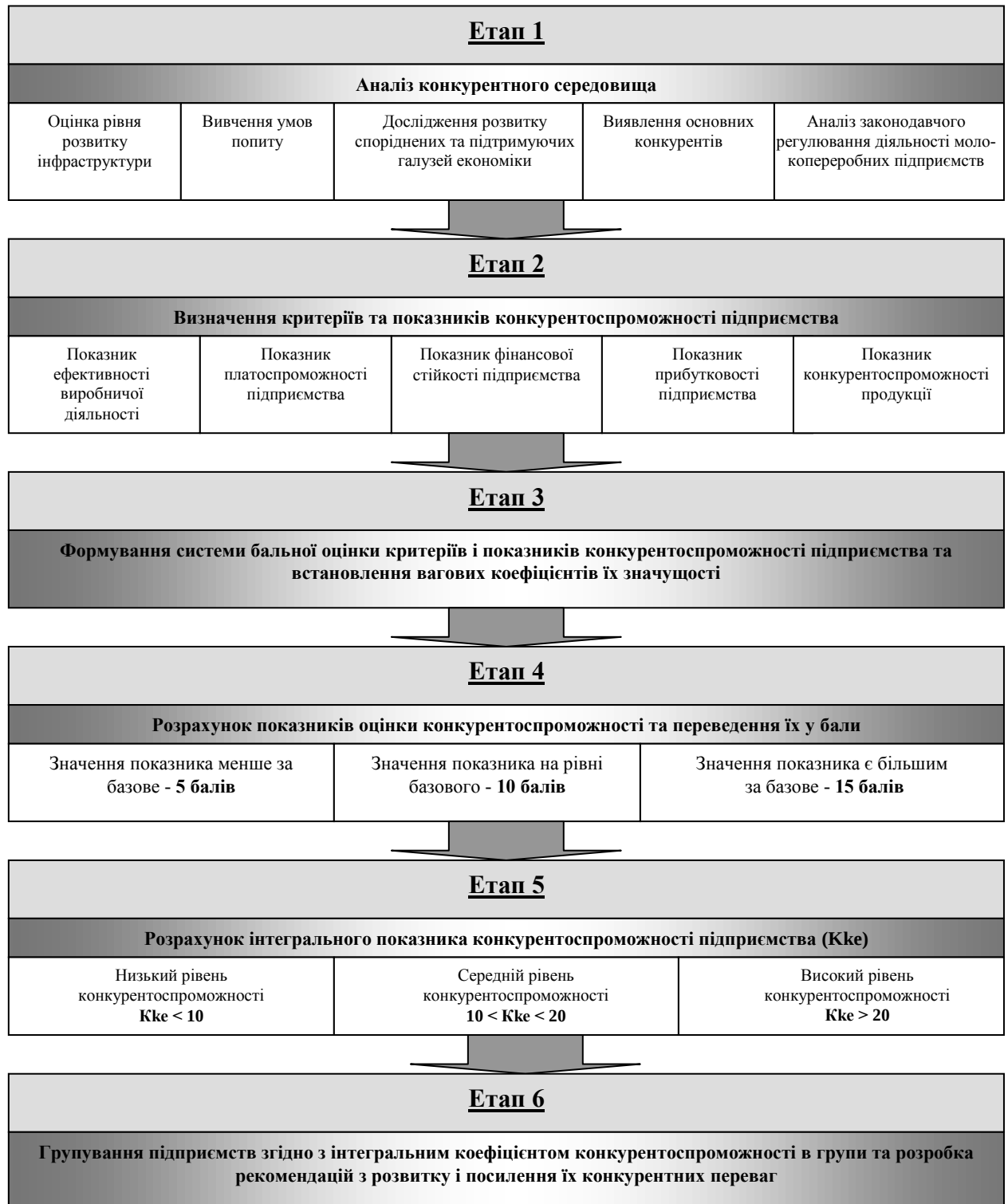

Рис. 1.2. Послідовність аналізу конкурентоспроможності агропромислового підприємства

Складено за: [22]

На думку О. М. Шпичака [101, с. 196], Важливими параметрами сільськогосподарського ринку є низька еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію, що призводить до низької еластичності за ціною, пов'язує попит із фізіологічними потребами людей та обмежує попит через купівельну спроможність людей у сільській місцевості. низький рівень, підвищений попит на органічну продукцію, вплив нестабільної економічної кон'юнктури на світовий ринок. Тому найважливішим чинником аграрного ринку є рівень платоспроможного попиту, його відносні та абсолютні показники та характеристики: абсолютні доходи населення та їх динаміка, обсяг на душу населення, рівень достатності на науковому обґрунтуванні забезпечення продовольством населення. людей, диференціація за групами та територією. Другим етапом аналізу рівня конкурентоспроможності аграрного сектору є визначення рівня та методу державного регулювання, оскільки від цього значною мірою залежатиме ефективність аграрного ринку. Цьому питанню присвячена робота І.Р. Боднар [12], звертає увагу на необхідність ефективної системи взаємодії державних інституцій з усіма учасниками ринку.

Таким чином, формування високої конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграції базується на здатності підприємства протистояти впливу факторів зовнішнього середовища. Усі фактори зовнішнього середовища, що впливають на рівень конкурентоспроможності компаній аграрного сектору, можна згрупувати в декілька груп: ринок сировини; положення держави; ресурсний потенціал галузі, ринкова інфраструктура; трудові ресурси галузі тощо. Важливим завданням підвищення конкурентоспроможності є систематизація факторів, які найбільше впливають на підприємство, його продукцію та діяльність, а також усе те, що привертає увагу суспільства. У сукупності факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств та викликають зміни на підприємствах, можна виділити кілька груп (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Головні групи чинників й елементів зовнішнього середовища, які мають вплив на рівень конкурентоспроможність підприємств АПК у контексті євроінтеграції

Елементи зовнішнього середовища	Фактори, що сприяють посиленню конкурентоспроможності	Фактори, що стримують конкурентоспроможність
Виробнича база	обсяг капіталовкладень в оновлення основного капіталу; вартість основних виробничих фондів	питома вага техніки в активному використанні; знос основних фондів
Ринкова інфраструктура	стан страхового і банківського обслуговування; високий технічний стан інформаційних комунікацій; насиченість і розгалуженість транспорту	наявність фінансових організацій; рівень розвитку посередницьких спеціалізованих організацій
Трудові ресурси	чисельність населення; освітній рівень населення; високий рівень заробітної плати	вартість робочої сили; вікова структура населення; міграція робочої сили; рівень завантаження трудових ресурсів
Державне регулювання економіки	реєстрація ТМ, наявність стандартів на продукцію; всебічна підтримка інноваційних процесів; державний контроль за безпекою та доброякісністю продукції; закони про охорону власності	ліцензування видів діяльності; митні обмеження по імпорту продукції; регулювання ціноутворення
Ресурсний потенціал	забезпеченість економіки власними природними ресурсами	рівень негативного екологічного обтяження

За: побудовано автором

У системі взаємовідносин ринку сільськогосподарської продукції є 2 складові. Перший із них — це забезпечення вільної ринкової поведінки сільськогосподарських та інших виробників, а також усіх рівнів покупців, що визначатиме оптимальний рівень співвідношення між попитом і пропозицією. Другий стосується економічного механізму регулювання ринку з метою орієнтації на ефективну економічну діяльність і повного врахування інтересів усіх учасників ринку.

Як робить висновок В. В. Юрчишин [75, с. 82], у контексті євроінтеграції вплив державної аграрної політики на ринкову структуру може завдати шкоди цінам, інвестиціям та обсягам виробництва основних продуктів завдяки дотаціям, допомозі, субсидіям, податкам, митним зборам, антимонопольній політиці, імпортом квотам та інші. Фактично держава може виступати суб'єктом аграрного ринку, і при цьому використовувати заходи інтервенції або купувати заставу на ринку. Сьогодні держава може використовувати такі ефективні інструменти, як податкова політика, цінова політика, надання субсидованих кредитів та бюджетна підтримка для підтримки сільськогосподарських товаровиробників та регулятивні процеси аграрного ринку.

Загалом у процесі регулювання аграрного ринку в принципі можна використовувати два важелі: фінансовий, економічний та адміністративний. На цьому етапі державна аграрна політика в Україні не могла відмовитися від останнього, що призвело до неефективного розвитку. На думку І.В. Кобути [43, с. 37], це можна пояснити тим, що існувало «...реальне прагнення до самооновлення застарілої системи аграрних відносин і збереження адміністративно-командної економіки». Така невизначеність державної аграрної політики вимагає глибшого аналізу державного регулювання ринкових процесів. Після приєднання України до зони вільної торгівлі ЄС відбуваються суттєві зміни в обсягах і методах підтримки сільськогосподарських товаровиробників, а також державного регулювання аграрного ринку.

Тому питання підвищення конкурентоспроможності аграрно-промислових комплексів в умовах євроінтеграції є центральним завданням у соціально-економічній політиці будь-якої країни. Сприятлива макро- та мікроекономічна політика, оподаткування, регулювання та інновації, якісна освіта і наука є основою конкурентоспроможності агропромислового комплексу держави. Конкурентоспроможність аграрно-промислового комплексу включає конкурентоспроможність окремих підприємств та організацію взаємозв'язків між ними. Особливої уваги сьогодні заслуговує проблема розробки нових підходів до

досягнення та реалізації конкурентних переваг як окремих підприємств, так і державного АПК в цілому.

1.2. Аналіз вимог Євросоюзу до функціонування ринків продукції АПК

Українські компанії, що традиційно експортували власну продукцію до російської федерації, після повномасштабного військового вторгнення почали переорієнтовуватися на нові ринки, зокрема ринок ЄС. Це потребує вивчення й врахування вимог ЄС щодо функціонування агропродовольчих ринків. Угода про зону вільної торгівлі України з ЄС набула чинності 1 січня 2016 року. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) — це широкомасштабна торговельна угода, спрямована на скасування та зниження тарифів, що встановлюються сторонами договору на товари, лібералізацію доступу до ринків послуг та узгодження українських нормативних актів і правил ведення бізнесу з правилами ЄС. забезпечити вільний рух товарів і послуг між двома сторонами та взаємну недискримінацію підприємств, товарів і послуг в Україні та ЄС, а також у Грузії та Молдові.

Станом на початок 2022 року Україна є четвертим за величиною постачальником сільськогосподарської продукції до ЄС. Найбільший обсяг експорту до країн ЄС у 2021 році становили продукти харчування та сільськогосподарська продукція (32,2% від загального обсягу). Це найбільші обсяги експорту до ЄС серед секторів. Приєднання до ПВЗВТ призвело до значного збільшення вітчизняного експорту до ЄС [82]. Зростання аграрного експорту до ЄС дозволяє компенсувати втрати сільгоспвиробників через втрату російського ринку, з якого Україна остаточно вийшла в результаті повномасштабного військового вторгнення.

Більшість зобов'язань України за угодою ДСТА пов'язана із запровадженням регуляторних стандартів ЄС в аграрному секторі. Вони стосуються вимог і стандартів безпеки сільськогосподарської продукції та

сільськогосподарської продукції для людей, рослин і тварин. Їх можна розділити на три блоки [110]:

- Технічні вимоги - це вимоги до безпеки продукції, упаковки та маркування продукції, технічного стандартизації.

- Екологічні вимоги – вимоги та правила щодо імпорту засобів захисту рослин, добрив, сільськогосподарських відходів та видів, що знаходяться під загрозою зникнення, до ЄС.

- Санітарні та фітосанітарні вимоги стосуються охорони здоров'я і безпеки людей, безпеки кормів і харчових продуктів, тварин і рослин.

Підкреслимо, що з початку дії угоди про вільну торгівлю Європейський Союз в односторонньому порядку скасував тарифи для українських експортерів, навіть після підписання Угоди про асоціацію, а Україна, в свою чергу, надає безмитний режим щодо товарів з Євросоюзу у межах ЄС згідно з угодою про зону вільної торгівлі від 1 січня 2016 р. Як зазначив Н.М. Фещенко [92, с. 11], з одного боку, від цього має виграти внутрішній споживач, з іншого – відбуваються процеси посилення конкуренції для українських виробників.

Угоди про співробітництво між державами-членами ЄС в аграрному секторі містяться в Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво», а саме підрозділі 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію. Відповідно, Україна має привести свої регуляторні норми у відповідність до законодавства та стандартів ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС визначає 10 напрямів співпраці у сфері розвитку сільських територій та аграрного сектору [111] (рис. 1.3):

- 1) Посилення наявної адміністративної спроможності щодо оцінки, планування та впровадження політики;
- 2) сприяння процесам взаєморозуміння аграрної політики;
- 3) Обмін досвідом та знаннями щодо розвитку сільських територій;

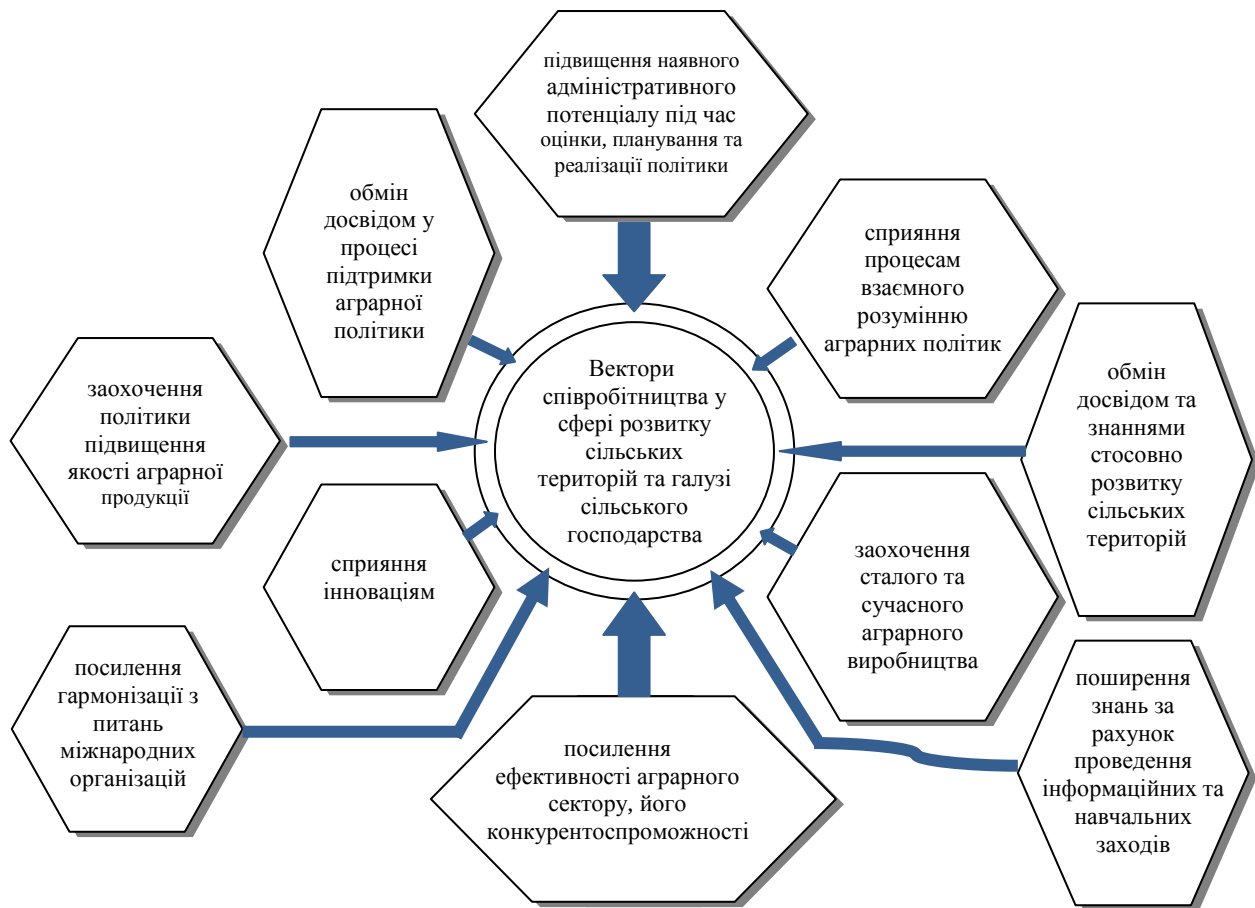

Рис. 1.3. Вектори співробітництва у сфері розвитку сільських територій й галузі сільського господарства в підписаній Угоді про асоціацію між Україною та ЄС

Джерело: систематизовано автором

4) сприяння сталому та сучасному сільськогосподарському виробництву з акцентом на органічне землеробство, захист навколишнього середовища та біотехнології;

5) передача знань через інформаційні та навчальні заходи;

6) Підвищення ефективності аграрного сектору, його конкурентоспроможності, прозорості ринку й умов для залучення інвестицій;

7) посилення гармонізації питань, які обговорюються в міжнародних організаціях;

8) Сприяти інноваціям шляхом здійснення комплексних досліджень і сприяння системам дорадництва в сільському господарстві;

9) сприяння заходам щодо підвищення якості сільськогосподарської продукції у сфері виробничих вимог, стандартизації та регулювання якості;

10) Обмін досвідом у процесі підтримки аграрної політики.

Шпікуляк О.Г. [99, с. 294] робить висновок, що ефективність інтеграції українського сільського господарства в європейський економічний простір залежатиме від ступеня його адаптивності. Європейська інтеграція має сильний вплив на розвиток вітчизняного аграрного та продовольчого ринку. У цьому контексті Шпікуляк О.Г. стверджує наступне [99]:

1) Скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві. Прогнозується, що до 2030 року дві третини населення житимуть у містах, тоді як на початку 20 століття частка міського населення орієнтовно становила близько 3%;

2) Посилення конкуренції та необмежені технологічні можливості призвели до скорочення життєвого циклу більшості продуктів харчування та процесів постійної розробки нових продуктів. Розвиток науки, знань і сучасних технологій має великий вплив на їжу, яка все більше стає продуктом високої обробки. Повсякденним явищем стає все більша механізація робіт у сільському господарстві, поширення кращих порід тварин і рослин.

3) Для забезпечення вільного руху сільськогосподарських товарів на європейському ринку існує багато різноманітних перешкод: технічних, технологічних, митних, економічних, природних і політичних.

4) Зменшення чисельності населення Європи та зростання чисельності населення світу. Через низьку купівельну спроможність у більшості слаборозвинених країн світу зростатиме попит на дешеві продукти харчування. Водночас на європейському континенті зростуть вимоги до безпеки споживачів та якості продукції.

5) Посилиться процес концентрації, що призведе до розвитку великих фермерських господарств (ринкових господарств), а малі господарства переключатимуться на діяльність у сфері агротуризму, охорони навколишнього середовища та рекреації.

За словами Скрипника А.В. [79, С. 142], спільна сільськогосподарська політика Європейського Союзу призвела до швидкого та ефективного зростання сільськогосподарського виробництва та змінила ситуацію на міжнародному продовольчому ринку. Країни ЄС все більше накопичують власні надлишки їжі. ЄС перетворюється з імпортера на більш агресивного експортера сільськогосподарської продукції і стає активним конкурентом, особливо США, на продовольчому ринку. Конкуренція між Європейським Союзом і Сполученими Штатами є тим інтенсивнішою, чим більше країн ЄС використовують низку зв'язків із втручаннями, які здійснюються в Сполучених Штатах, що зрештою призводить до подібної ситуації. Обмежені експортні субсидії США є важливою передумовою для впровадження цих змін у торговельну політику інших країн.

Отже, розвиток вітчизняного агропромислового комплексу значною мірою залежатиме від економічної потужності та її розширення провідними лідерами цього ринку – країнами ЄС. Слід зазначити, що економічні наміри не завжди збігаються з політичними рішеннями. Економічна ситуація у світі, спричинена агресією російської федерації в Україні та, як наслідок, нові регулятивні процеси в світовій торговельній політиці призвели до того, що значна частина країн змушена робити кардинальні зміни відповідно до зміни на міжнародному ринку. Це стосується і України, яка в умовах війни прагне збільшити власний експорт продовольства.

Як зазначає О.В. Прокопенко [67], співпраця з ЄС є одним із важливих пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, і сьогодні активно реалізуються заходи, спрямовані на поглиблення інтеграції України з ЄС, особливо в аграрному секторі. Засідання Діалогу Україна-ЄС з питань сільського господарства дозволить конструктивно та системно обмінюватися

корисною інформацією та вивчати досвід Європейського Союзу з актуальних питань розвитку аграрного сектору України. Головною метою засідання Координаційної ради з питань аграрної реформи є адаптація українського аграрного сектору до умов ЄС [57].

Україна та ЄС зацікавлені у встановленні та підтримці відкритих і прозорих торгових відносин. Це завдання є особливо актуальним для аграрної та харчової торгівлі. Згідно з укладеною угодою про вільну торгівлю між Україною та ЄС, важливою метою співпраці є збільшення інвестиційних потоків і торгівлі між Україною та ЄС шляхом гармонізації нормативно-правового середовища та лібералізації торгівлі. Ці події свідчать про те, що євроінтеграція стає важливим фактором очікуваних прогресивних змін і сучасною ознакою розвитку аграрного сектору української економіки.

На думку Г.А. Пчелянської [68], вітчизняний агропромисловий комплекс у майбутньому опиниться в складних конкурентних умовах експорту та імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Труднощі виникають через різний виробничий потенціал України та інших країн, які експортують товари в Україну. З цієї точки зору країни ЄС перебувають у кращій ситуації завдяки використанню маркетингу, експортній допомозі, нижчим цінам та інвестиційним можливостям. Україна є частиною регіону Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), який перебуває на етапі формування нового міжнародного та економічного порядку.

Вихід України на європейський аграрний ринок відкриває значні потенційні можливості та вигоди для українського аграрного сектору. Аграрний сектор України має значною кількістю передумов для ефективного входження в європейське співтовариство: значний експортно-сировинний потенціал, значний людський капітал, зростаюча інвестиційна привабливість і перспективи післявоєнної відбудови, збережений спосіб життя в сільській місцевості, та багатовікові традиції землеробства. Проте Україна сьогодні ще не зовсім готова до міжнародної конкуренції. Оскільки країна з таким високим потенціалом не може залишатися ізольованою, її пріоритетом має

стати наближення рівня розвитку вітчизняного агропромислового комплексу до рівня провідних європейських країн через підвищення стимулів праці, інтенсифікації інноваційного процесу, покращення кліматичних інвестицій та адаптація кліматичного європейського законодавства. економічні основи, комплексна підтримка та сприяння розвитку аграрного бізнесу. Покращення позицій України на європейському ринку можливе лише шляхом проведення ефективної зовнішньоекономічної політики.

Так у дослідженні С. Коваленко [45, с. 50] зазначено, що вступом до зони вільної торгівлі ЄС Україна висловлює прагнення до подальшої євроінтеграції. У цьому контексті український уряд має вжити заходів для адаптації аграрної політики України до європейських стандартів. Загальна сільськогосподарська політика Європейського Союзу (САР), започаткована в 1962 році, є партнерством між сільським господарством і суспільством, а також між ЄС та її фермерами. Його метою є виконання наступних завдань [112]:

- підтримка фермерів та підвищення продуктивності сільського господарства шляхом забезпечення стабільного постачання доступних продуктів харчування;
- захистити фермерів від Євросоюзу, щоб вони могли гідно заробляти на життя;
- сприяння боротьбі зі зміною клімату та раціональному використанню природних ресурсів;
- підтримка сільських територій та ландшафтів Європейського Союзу;
- підтримка сільського економічного життя через сприяння створенню робочих місць у сільському господарстві, харчовій промисловості й суміжних секторах.

САР є спільною політикою для усіх країн ЄС. Управління та фінансування здійснюється на європейському рівні за рахунок коштів бюджету Європейського Союзу.

В Євросоюзі сільське господарство відрізняється від абсолютної більшості інших галузей економіки тим, що діють такі особливості [112]:

- незважаючи на високу важливість виробництва продуктів харчування, доходи фермерів менші за несільськогосподарські приблизно на 40%;
- Сільське господарство у більшій мірі залежить від погоди та клімату, аніж багато інших сфер;
- Між споживчим попитом і тим, що можуть запропонувати фермери, неминучий розрив у часі.
- Щоб виростити більше пшениці чи виробити молоко, неминуче потрібен час.

Щоб бути ефективними у економічному контексті, фермери повинні діяти в екологічно чистий спосіб й підтримувати ґрунти і біорізноманіття. Невизначеність економіки та високий вплив сільського господарства на довкілля підтверджує важливу роль, яку державний сектор відіграє для фермерів. САР вживає наступних заходів [110]:

- Підтримка доходів через прямі виплати, що забезпечує стабільність доходів та винагороджує фермерів за сталий розвиток сільського господарства та державні послуги, які зазвичай не оплачуються на ринках, наприклад: турбота про сільську місцевість;
- ринкові заходи щодо подолання складних ринкових ситуацій, включаючи: раптове падіння попиту внаслідок зміни стану здоров'я або падіння цін через тимчасову надлишок пропозиції на ринку;
- заходи розвитку села з республіканськими й регіональними програмами для вирішення конкретних потреб і проблем села.

Рівень підтримки фермерів Євросоюзі із загального бюджету ЄС відображає багато факторів, які відіграють важливу роль у забезпеченні сталого доступу до якісних продуктів харчування, включаючи такі завдання, як підтримка доходів сільського господарства, заходи щодо зміни клімату та засоби до існування в сільській місцевості.

САР фінансується двома бюджетними фондами ЄС [110]:

- Європейський фонд сільськогосподарських гарантій (EAGF), який безпосередньо підтримує та фінансує ринкові ініціативи;
- Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільської місцевості (EAFRD), який фінансує розвиток сільської місцевості.

Платежі системно управляються на національному рівні кожною країною Євросоюзу. Інформація про одержувачів платежів CAP, які у 2022 році становили 57,98 мільярдів євро, публікується кожною країною відповідно до заходів прозорості ЄС і показана на рис. 1.4.

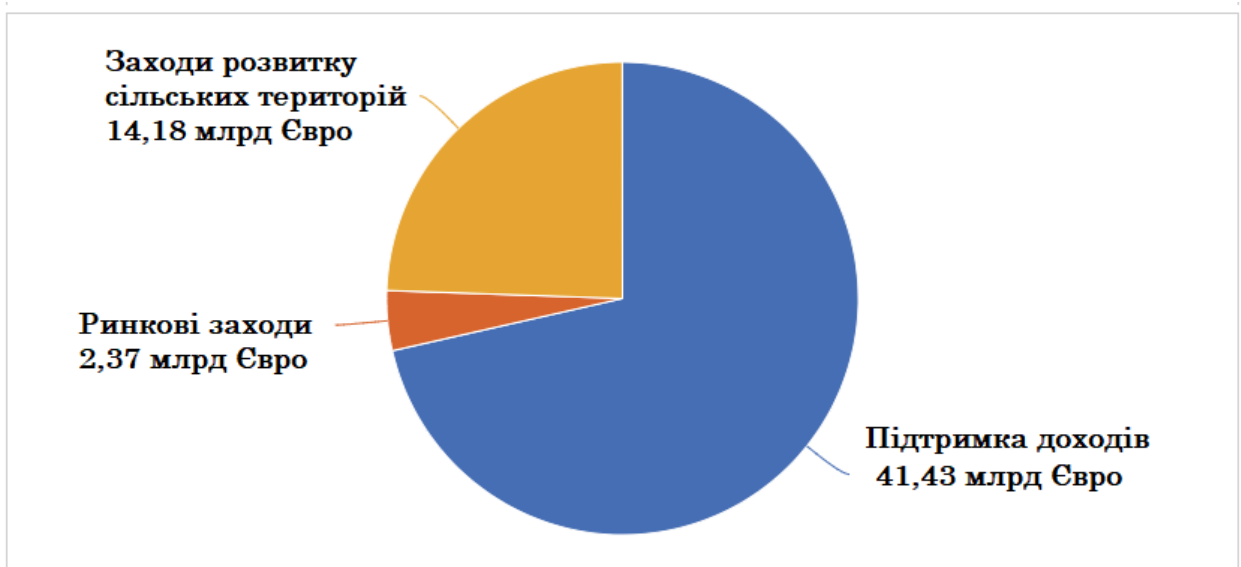

Рис. 1.4. Структура та обсяги фінансової підтримки фермерів Євросоюзу у 2022 р.

Джерело: [113]

CAP визначає умови, які дозволяють фермерам виконувати свою роль у суспільстві таким чином [110]:

1) Виробництво харчових продуктів:

- В ЄС приблизно 10 мільйонів ферм і 22 мільйони людей постійно зайняті в цьому секторі. У них широкий вибір безпечних, якісних товарів за доступними цінами.

- ЄС відомий у всьому світі своїми харчовими та кулінарними традиціями та є одним із провідних світових виробників та нетто-експортерів

сільськогосподарської продукції. Завдяки своїм видатним сільськогосподарським ресурсам ЄС може і повинен відігравати важливу роль у глобальній продовольчій безпеці.

2) Розвиток сільської місцевості – в ЄС є багато робочих місць, пов'язаних із сільським господарством та його цінними природними ресурсами. Фермерам потрібні машини, будівлі, паливо, добрива та охорона здоров'я худоби, також відома як «випускний» сектор.

- Деякі займаються «простою» діяльністю, як-от приготування їжі, обробка, пакування, зберігання їжі, транспортування та роздрібна торгівля. Разом агропродовольчий сектор забезпечує близько 40 мільйонів робочих місць у ЄС.

- Щоб ефективно працювати, залишатися сучасними та продуктивними, фермерам, а також секторам, які займаються видобутком і переробкою, потрібен вільний доступ до актуальної інформації щодо питань сільського господарства, методів ведення сільського господарства та розвитку ринку. З 2014 по 2020 рік фінансування CAP використовувалося для надання високошвидкісних технологій, покращених послуг інтернету та інфраструктури для 18 мільйонів сільських жителів, що становить 6,4% сільського населення ЄС.

3) Екологічно стійке сільське господарство. Європейські фермери стикаються з подвійною проблемою виробництва продуктів харчування, одночасно захищаючи біорізноманіття та природу. Розумне використання природних ресурсів має вирішальне значення для виробництва їжі і якості нашого життя сьогодні, завтра і для майбутніх поколінь.

Європейська комісія проводить регулярно консультації із групами громадянського діалогу та сільськогосподарськими комітетами з метою оптимального формування сільськогосподарського законодавства та політики. Групи експертів, такі як Робоча група сільськогосподарських ринків з недобросовісної торгової практики, надають інформацію Європейській Комісії. Плануючи, готуючи та пропонуючи нове європейське

законодавство, Європейська комісія проводить оцінку впливу та розглядає необхідність дій ЄС та можливі наслідки доступних рішень. Це центральна частина програми кращого регулювання Євросоюзу. Оцінки впливу на розвиток сільського господарства й сільської місцевості проводились у 2003 р. (проміжна оцінка), 2008 р. (огляд поточного стану), 2011 р. (САП до 2020 р.) та 2018 р. (підтримка стратегічного планування) та після 2020 року [111].

Рахункова палата ЄС також відіграє важливу роль у моніторингу сільськогосподарських витрат. Європейська комісія регулярно публікує звіти громадської думки (відомі також як Євробарометр) стосовно поглядів європейців на САП та сільське господарство. Опитування Євробарометра, проведене в усіх країнах-членах ЄС, надає цінну інформацію щодо сприйняття громадськістю САП. Це включає усвідомлення підтримки, яку надає CAP, її ефективності, питань якості, навколишнього середовища, важливості CAP тощо.

Щоб посилити роль європейського сільського господарства у майбутньому, CAP розвивалася протягом багатьох років у відповідь на зміну економічних умов і запитів і потреб населення. У червні 2018 року Європейська комісія подала законодавчу пропозицію щодо нової CAP. Пропозиція окреслює простіші та ефективніші інструменти політики, які враховують цілі сталого розвитку Європейської зеленої угоди. Після доволі тривалих переговорів між Європейським Парламентом, Радою ЄС та Європейською Комісією було досягнуто згоди щодо реформи CAP, а нову CAP було офіційно прийнято 2 грудня 2021 року. Нова САП набула чинності 1 січня 2023 року [112].

Підсумовуючи, зазначимо, що процес євроінтеграції формує зовнішнє інституційне середовище. Інституційні зміни в аграрному секторі України мають сприяти його стабілізації та посиленню захисту від впливу зовнішніх факторів. Посилення глобалізації міжнародної торгівлі харчовими продуктами має значний вплив на природу проблем продовольчого самозабезпечення. У сучасних умовах національні економічні зміни мають

збігатися з процесом інтеграції європейського континенту та його прогнозованими прогнозами. Україна має постійно роз'яснювати провідним гравцям європейської сцени свою позицію, точку зору та роль у євроінтеграційному процесі.

1.3. Інституційні засади розвитку українського аграрного експорту в умовах євроінтеграції

Україна постійно зміцнює свої позиції на європейському аграрному ринку, а після вступу до СОТ обсяги експорту до європейських країн з кожним роком збільшуються. Важливою особливістю вітчизняного аграрного сектору є його значний потенціал щодо забезпечення сталого економічного розвитку та задоволення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію та продовольство. Тому підписання Угоди про асоціацію між Україною та країнами Європейського Союзу та створення зони вільної торгівлі з ЄС у рамках цієї угоди, як тільки вона буде відкрита, є важливими факторами для сталого розвитку аграрний сектор України, буде значною перспективою для України, ринки країн Європейського Союзу поступово освоюються вітчизняними компаніями. Тому для України надзвичайно важливо запровадити ефективні інституційні механізми, спрямовані на активізацію зовнішньої торгівлі підприємств аграрного сектору економіки та посилення їх конкурентоспроможності на європейському ринку. Крім того, необхідно розробити систему ресурсів для підвищення ефективності використання конкретних засобів регулювання аграрного ринку, що в подальшому забезпечить вільний рух сільськогосподарської продукції, пом'якшить цінові коливання, а також комплексно. формування системи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства як чинника швидкого зростання рентабельності підприємств за рахунок зниження загальних витрат виробництва.

П. Т. Саблук [1, с. 112] зазначає, що сучасні методологічні та теоретичні підходи до інституційного забезпечення економічного розвитку

ґрунтуються на переконливому розумінні того, що інституційна система має суттєвий вплив на сталий соціально-економічний розвиток держави в цілому та зокрема економічних одиниць та окремої людини. промисловості. Сукупність організованих конкретних інститутів утворює єдине ціле – інституційну систему з чіткою внутрішньою структурою, що включає підсистеми та окремі елементи, основою яких є «формальні норми», «правила гри» та «обмеження» і так далі. Ця система постійно перебуває в русі: «правила» формуються, втрачають свою функцію чи важливість, змінюються з неформальних на формальні та зміцнюються принципово новими нормами.

У дослідженні В.М. Андерсона [4, с. 347] теоретично доведено та обґрунтовано, що за всіма стандартами національне інституційне середовище перебуває на новому етапі, тоді як процес інституційної структурної трансформації ще не завершився, а тому середовище потребує швидкої інституційної трансформації. модернізації до набрання чинності Угодою про асоціацію України з Європейським Союзом та встановленням угоди про вільну торгівлю. Інституційні зміни в умовах міжнародної інтеграції соціально-економічної системи мають специфічні ознаки: ринкові інститути без форми; часткова або повна модернізація функціональних установ; неефективність інституцій та закладів перехідного періоду; Поява «імпортних» або «нав'язаних» інститутів, наприклад, інститутів європейської інтеграції.

Г. Я. Антонюк [6, с. 9] у своїх дослідженнях виявив, що процеси європейської інтеграції призвели до масштабних інституційних змін в аграрному секторі. Проте створення нових інституцій часто відбувається штучно, за рахунок кредитів, без урахування особливостей аграрного сектора економіки України та культурно-духовних особливостей населення. Водночас В. І. Артюшин [10, с. 15] обґрунтовано доцільність виділення п'яти рівнів інституційного забезпечення економічного розвитку аграрних підприємств в умовах євроінтеграції: мезо-; мікро-; мата-; макро і мега

рівень. Структуру інституційної системи забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору економіки України в умовах екстенсивного поглиблення євроінтеграційних процесів подано у вигляді табл. 1.1.

Таблиця 1.2

**Система інституційної підтримки експортної діяльності підприємств
вітчизняного аграрного сектору у контексті міжнародної інтеграції**

Складові (інститути)	Сфера впливу
ринкового ціноутворення та ринку	охоплює процеси формування цін на аграрну продукцію та продовольство на зовнішніх та внутрішньому ринках на основі взаємодії пропозиції та попиту;
сертифікації, технічного регулювання, безпеки і якості продукції	формує комплекс головних вимог, інструментів та заходів у сфері забезпечення безпечності і якості продуктів харчування, регулювання діяльності операторів агропродовольчого ринку, об'єктів регулювання імпорту, інспекційних заходів, експорту та реекспорту;
аграрної державної політики та заходів підтримки виробників	створенні та реалізації ефективної системи заходів, механізмів, інструментів державної підтримки товаровиробників шляхом фінансування, тарифного і митного регулювання, цінового регулювання; розвитку галузей сільського господарства ;
правового забезпечення експорту	містить правові норми – закони та підзаконні акти, які регулюють процеси експорту; методичні підходи до оцінювання поточного стану розвитку ринків та ризиків експорту; безпечність і якість агропродовольчої продукції; підтримка сільськогосподарського виробництва та регулювання агропродовольчого ринку;
інфраструктури продовольчого та аграрного ринку	дозволяє підтримувати та створювати функціонування системи ринкової інфраструктури та логістики, механізми регулювання діяльності ринкових посередників;
методів і інструментів стратегічного планування	методичні засади формування і практичної реалізації стратегії експортної діяльності, розроблення стратегічних методів, карт і методик оцінювання експортного потенціалу компанії, загроз і ризиків;
інформаційного забезпечення експорту	визначає суб'єктів, що задіяні у процесах експорту та інших видів зовнішньоторговельної діяльності, та сформовані інформаційні потоки між ними, інформаційну базу з метою оцінювання стану та тенденцій розвитку зарубіжних ринків, загроз і ризиків загроз з метою визначення стратегій виходу на зовнішній ринок, визначення стратегічних напрямів та відповідальних осіб за їх виконання, проведення моніторингових заходів та контролю реалізації стратегії й оцінки рівня ефективності розроблених стратегічних міроприємств

Джерело: побудовано автором за [1; 48]

Встановлено існування двох типів трансформації інституційної системи забезпечення домогосподарств іноземною валютою: обов'язкова (передбачає зміну існуючої інституційної системи або встановлення нової системи) та примусова (реалізована та забезпечена політичними рішеннями). державні установи або прийняті закони).

Інституційні зміни, які запроваджуються для сільськогосподарських підприємств, та питання зовнішньоекономічного співробітництва пов'язані зі зміною правил, стандартів та вимог, встановлених для експорту сільськогосподарської продукції, особливо до країн Європейського Союзу. Слід зазначити, що розвиток інституційної системи в аграрному секторі характеризується високим ступенем невизначеності. У рамках дослідження висвітлено методологічні основи аналізу та оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства, які мають здійснюватися за допомогою певної логічної послідовності дій (дій), серед яких: аналіз зовнішнє та внутрішнє інституційне середовище компанії; Аналіз міжнародних відносин компанії; визначення напрямків розвитку економіки та ресурсів підвищення її ефективності; оцінка ризику; Визначення напрямків економічного розвитку.

Сьогодні вітчизняні компанії, які займаються експортно-імпортним бізнесом, мають доступ до інформації про плановані зміни в торгових системах інших країн і можуть спілкуватися зі своїми діловими партнерами. Це забезпечується участю України в системі оповіщення, тобто. система інформування Секретаріату СОТ про зміни в законодавстві держав-членів СОТ, яка встановлюється відповідно до зобов'язань щодо прозорості торговельної політики. На офіційному веб-сайті Мінекономрозвитку щомісяця розміщуються повідомлення про фітосанітарні та санітарні заходи, технічні стандарти, норми та правила, які пропонуються торговельними партнерами України та стосуються сировини, необхідної для українського експорту [41]. За бажанням суб'єкта експортної діяльності ця інформація також може бути надіслана електронною поштою. Компанії можуть подавати

коментарі щодо регуляторних аспектів членів, з якими вони можуть мати проблеми, наприклад: В. Зміни в процесах технічного регулювання, процедурах оцінки відповідності, реалізації санітарних та фітосанітарних заходів тощо.

Подальша інституціоналізація відносин нашої країни з окремими державами чи групами шляхом укладення угод про вільну торгівлю. Так, на сьогодні Україна має такі угоди з країнами ЄАВТ, Чорногорією, Європейським Союзом та Канадою (табл. 1.3).

А.А. Мазоракі [37, с. 197] зазначає, що експортери вітчизняної сільськогосподарської продукції стали невід'ємною частиною процесу європейської інтеграції в міжнародній торгівлі, коли можлива можливість взаємного доступу до внутрішніх ринків країн, які домовилися про угоду. зона вільної торгівлі. Зокрема, будуть скасовані митні збори і податки, а також кількісні обмеження на передачу товарів між державами. Водночас слід зазначити, що в цих регіонах діють особливі умови торгівлі продуктами харчування та сільськогосподарською продукцією. Кожна підписана угода також забезпечує відповідну інституційну основу для забезпечення виконання взятих зобов'язань. Україна має угоди про вільну торгівлю з ЄАВТ (Швейцарія, Ліхтенштейн, Ісландія й Норвегія). У межах повноважень, визначених цією Угодою, діє Спільний комітет України та ЄАВТ, який здійснює нагляд та моніторинг процесів імплементації та розвитку Угоди та контролює можливість подальшого усунення торгових бар'єрів та інших обмежувальних заходів. Крім того, діють сільськогосподарські угоди між окремими країнами Європейської асоціації вільної торгівлі та Україною.

Відповідно до підписаних угод встановлено графіки скасування ввізного мита на сільськогосподарську продукцію з країн ЄАВТ для вітчизняних суб'єктів ПРО. Зокрема, для продуктів переробки зерна, таких як борошно та продукти тваринництва, планується призупинити базові мита на 7 років із щорічним зниженням на 13 копійок. стор. та згідно договору були

анульовані з січня 2019 р. Для овочів різного ступеню переробки, зернових культур, ягід, залежно від виду, сума щорічного списання становила близько 17 найменувань, а з січня 2017 року в Україні повністю скасовано імпорфтне мито на цей вид продукції. Експорт сільськогосподарської продукції, такої як часник, цибуля-шалот, мед, огірки, брюссельська капуста, спаржа, горох, льон, соя, ріпак і соняшник, буряковий цукор і соєва олія є безмитним.

Таблиця 1.3

**Система інституційного забезпечення угод про вільну торгівлю між
Україною й зарубіжними країнами**

Угоди про вільну торгівлю України з іншими країнами чи групами країн	Інституційне підгрунтя	Ратифікація угоди
Угода про асоціацію між Україною та ЄС Розділ «Про створення зони вільної торгівлі» (набрання чинності 2016 рік)	Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського суспільства	Закон України № 1678-VII від 16 квітня 2014 року
Угода про вільну торгівлю із ЄАВТ, Угода про сільське господарство безпосередньо із кожною країною асоціації (набрання чинності 2011 рік)	Спільний комітет Україна ЄАВТ	Закон України від 07.12.2011 р. № 4091-VI
Договір про зону вільної торгівлі з країнами СНД (набрання чинності 2012 рік)	Двостороння Комісія із Республікою Казахстан, Міждержавна координаційна рада із Республікою Беларусь та інші	Закон України від 30.08.2012 р. № 5193- VI
Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою (набрання чинності 2017 рік)	Комітет з питань торгівлі	Закон України від 14.03.2017 р. № 1917-VIII
Угода між Урядом України та Урядом Республіка Грузія (набрання чинності 1995 рік)	Спільна українсько-грузинська комісія	Закон України № 168/96-ВР від 05.05.1996 року.
Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії (набрання чинності 2013 рік)	Комітет з питань вільної торгівлі	Закон України № 5445 від 16.10.2012 року
Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною (набрання чинності 2001 рік)	Спільний Комітет	Закон України № 2599-III від 05.07.2001 р.

Джерело: побудовано автором

Крім того, в аграрному секторі передбачені такі захисні заходи, які не повинні застосовуватися більше одного року: підвищення імпорфтного мита на відповідну продукцію та запровадження на її основі митних квот для пільгової торгівлі. про обсяги історичної торгівлі за останні 5 років. Ця Угода стосується спеціальних положень продовольчих товарів, які передбачають імпорфтне мито та застосування застосовних експортних заходів. Рівень податку, що стягується державами-членами ЄАВТ з імпорту, визначається

виходячи з різниці між цінами на внутрішньому ринку та ціною сільськогосподарської сировини на світовому ринку, яка входить до складу відповідного товару, але не може її перевищувати. ця різниця в ціні [111] .

Сьогодні Україна перебуває в процесі комплексного вдосконалення та розвитку європейського вектора інституційного забезпечення економічного розвитку. Процедура укладення угоди про вільну торгівлю з країнами Європейського Союзу є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію між Україною та країнами Європейського Союзу і діє протягом десяти років, з 2016 по 2026 рік. Дедалі більше розширюється взаємний доступ до товарних ринків, у тому числі сільського господарства та продовольства, на основі обов'язкових правил торгівлі, внутрішнього інституційного середовища зовнішньої торгівлі сільськогосподарською та іншими видами продукції до європейських стандартів і правил, які забезпечують високі стандарти продукції. якість і більш високий захист кінцевих споживачів продуктів харчування та принципи сталого розвитку навколишнього середовища. Це виражається в процесах зниження експортних та імпорتنих мит при імпорті української продукції до країн ЄС, серйозних змінах до внутрішнього законодавства та забезпеченні доступу на ринки практично без тарифних обмежень у межах митних квот.

Здійснено процеси митної лібералізації торгівлі з країнами ЄС шляхом ліквідації 83,1% митних ліній при експорті на їх територію та 35,2% митних ліній при імпорті європейської продукції в Україну. Крім того, ввели перехідний період від 1 до 7 років і безмитні квоти на сільськогосподарську продукцію. Іншими словами, агровиробникам пропонується можливість адаптуватися до конкурентних європейських ринків. У цьому випадку, а також відповідно до вищезазначених угод про зону вільної торгівлі, процеси лібералізації торгівлі сільськогосподарськими та харчовими продуктами не є такими масштабними порівняно з іншими товарами національної економіки, оскільки їх виробництво в європейських Співка фінансується за рахунок державних коштів з бюджетних джерел Відповідно до цієї угоди вітчизняні

експортери можуть імпортувати вироблену в Україні сільськогосподарську продукцію до країн ЄС без сплати ввізного мита в межах встановлених митних квот. Динаміку дозволеного обсягу неоподатковуваного експорту та його можливе збільшення наведено на рисунку 1.5 і 1.6.

Перелік продуктів складається з 36 найменувань, серед яких свинина, яловичина, баранина, птиця, вершки, молоко, йогурт, масло, мед, крупи та продукти їх переробки, яйця, цукор та інші види продуктів харчування. На окремі види сільськогосподарської продукції виділяються додаткові квоти, які набувають чинності після вичерпання основної митної квоти, особливо на кукурудзу, пшеницю, мед, ячмінну крупу, ячмінне борошно, виноградний сік. Адміністрування або розподіл квот між експортерами відповідної сільськогосподарської продукції здійснюється відповідно до процедури, за якою вони скаржаться на розподіл квот.

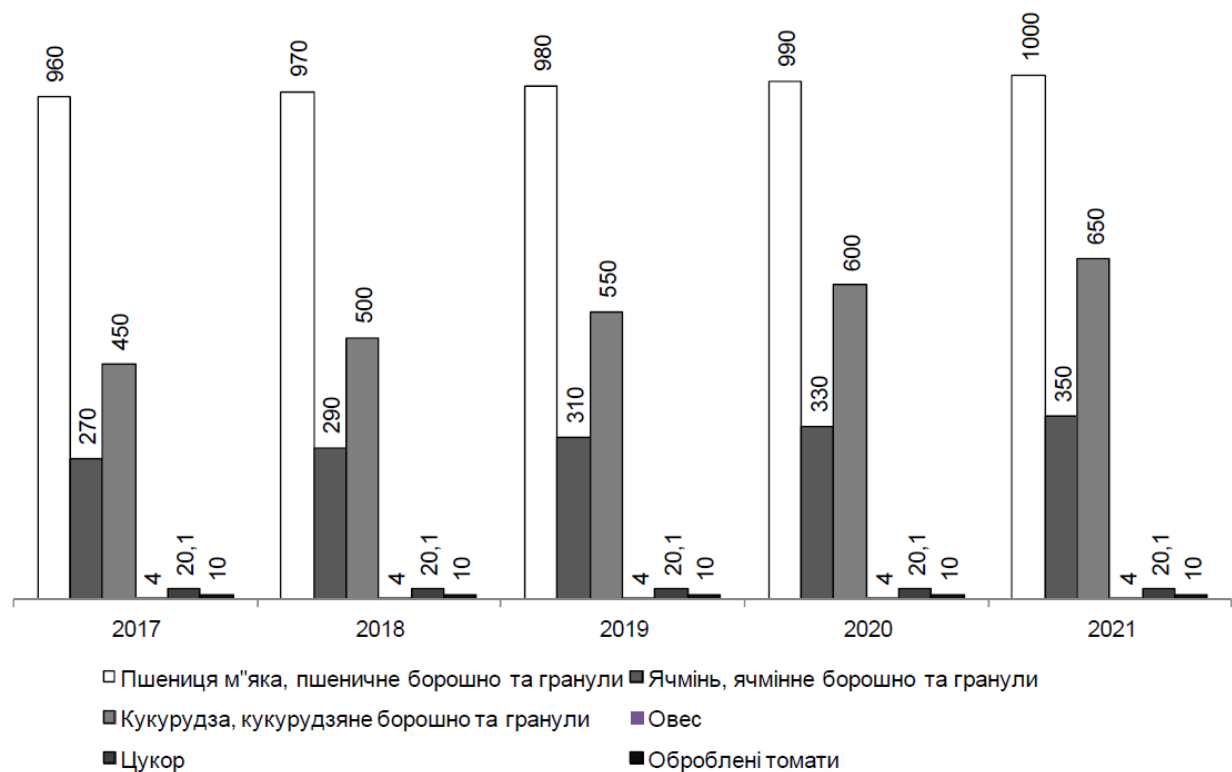

Рис. 1.5. Динаміка виділення тарифних квот для України на продукцію галузі рослинництва й продукти її переробки з боку Євросоюзу протягом 2017-2021 рр., тис. тонн

Джерело: складено автором за [41]

З метою усунення перешкод у зовнішній торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією вітчизняних експортерів, які можуть виникати через розбіжності в технічних стандартах, регламентах і процедурах оцінки рівня відповідності та інших вимог, пов'язаних з рівнем якості, передбачено процедуру гармонізації законодавства України, стандартів і норми наближені до існуючих стандартів і норм в інших країнах Європейського Союзу, особливо в частині перевірки, вимірювання, стандартизації, оцінки відповідності роботи та систем ринкового нагляду [27]. Таким чином, для вітчизняних сільськогосподарських підприємств торговельне партнерство з країнами ЄС створює позитивний імідж на міжнародному ринку щодо якості вітчизняної сільськогосподарської продукції, особливо продукції на етапі виробництва. Переробка.

Інституційна основа для імплементації окремих угод Угоди про асоціацію з Європейським Союзом гарантується такими інституційними елементами: Комітет асоціації в торговельній складовій створюється з низки високопосадовців обох сторін. Підкомітет з управління санітарними та карантинними заходами, Підкомітет з географічних зазначень, Підкомітет з торгівлі та сталого розвитку та Підкомітет з митного співробітництва підпадають під його юрисдикцію. Питання розвитку села та сільського господарства, а також транскордонного співробітництва цей кластер вирішує в рамках підкомітету з питань економіки і іншого галузевого співробітництва. Координаційну роботу цих підкомітетів також здійснює Урядовий офіс координації європейської та атлантичної інтеграції, який належить до Секретаріату Кабінету Міністрів України [17].

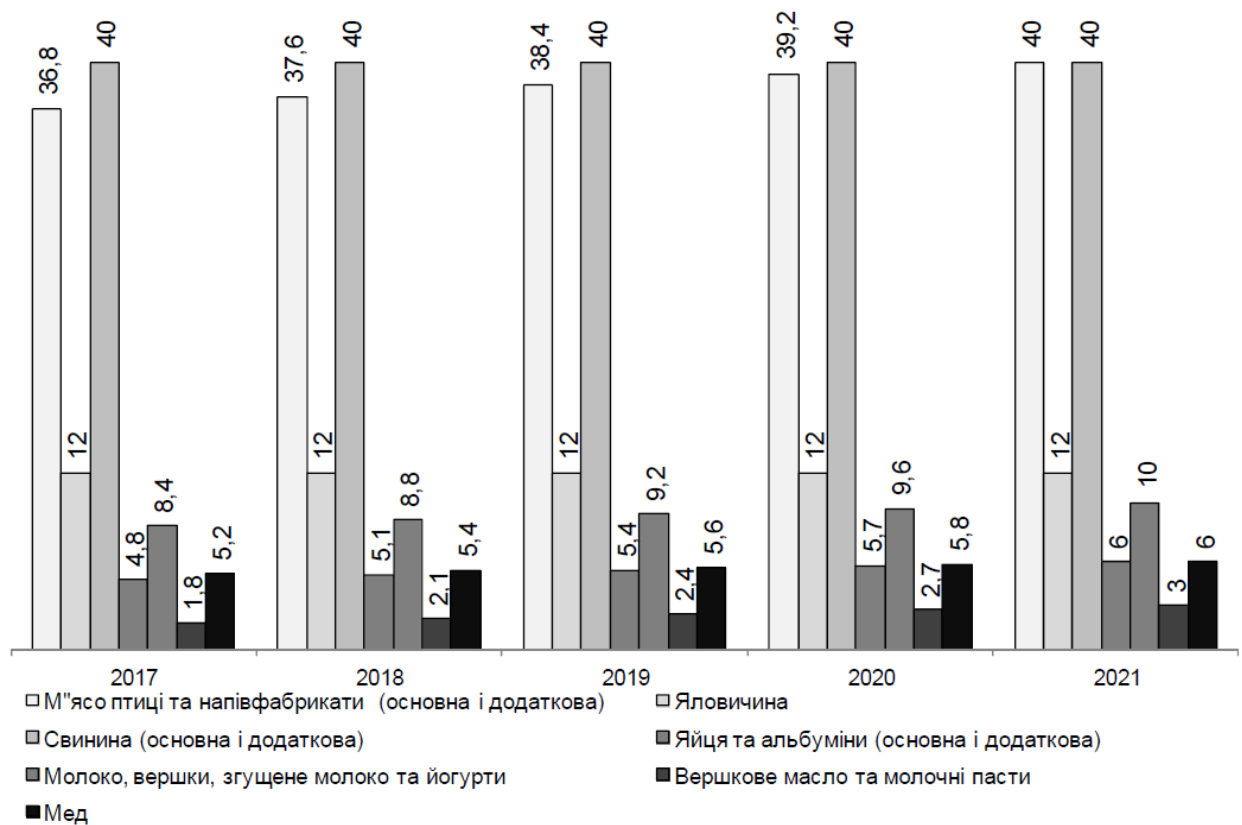

Рис. 1.6. Динаміка виділення тарифних квот для України на продукцію тваринництва Євросоюзом протягом 2017-2021 рр., тис. т

Джерело: складено автором за [41]

У рамках співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу правила походження визначаються Додатками (Додатковими) I та II Регіональної конвенції про загальноєвропейські преференційні правила походження – Середземномор'я (Пан-Євро-Мед) , який замінює Протокол I Угоди про асоціацію, поширюється на Україну та ЄС. Тому при торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією діятимуть однакові пільгові правила походження. Відповідно до Додатку II Конвенції про діяльність і технологічні перетворення, необхідні для надання матеріалам іншого походження статусу товарів, що походять з України (або іншої країни-імпортера країн Європейського Союзу). країна походження. В основному це стосується сирих продуктів, що не пройшли інтенсивної обробки, особливо

м'яса, живих тварин і їстівних субпродуктів, пташиних яєць, молочних продуктів, натурального меду [110].

Це дозволить національним компаніям аграрного сектору в процесі експорту продукції власного виробництва брати участь у міжнародних та регіональних ланцюжках доданої вартості, тобто вільно використовувати сировину для виробництва своєї сільськогосподарської продукції (пестициди, насіння тощо) та їх переробка, які надходять із країни, що належить до Європейського Союзу або держав-членів Конвенції. Це розширить партнерство та співпрацю з цими державами.

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні створено систему громадських адміністративних організацій у сфері підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу. До його складу входить Рада з міжнародної торгівлі, яка координує дії відомств, міністерств, місцевих органів влади, безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції, посередників у сфері міжнародної торгівлі, сприяючи зростанню обсягів експорту та полегшуючи процедури через відповідну діяльність. Митне оформлення товарів та перетин державних кордонів. Інституційне забезпечення національного експорту в умовах європейської інтеграції, розробка законодавчої бази для просування національної продукції на міжнародний ринок, пропозиції щодо розробки та застосування процедур і методів стимулювання розвитку експорту, рекомендації щодо забезпечення захисту інтересів та права національних експортерів у сфері торгівлі та економіки, у тому числі в рамках Угоди про вільну торгівлю ЄС, підтримка експорту сільськогосподарської продукції досягає вищої доданої вартості.

Висновки до розділу

1. Аналіз рівня конкурентоспроможності аграрної галузі необхідно проводити в багато етапів. Основний етап цього аналізу стосується основних структурних умов аграрного сектора, з одного боку, характеризуючи особливості споживання та виробництва сільськогосподарської продукції по

відношенню до інших секторів економіки. З іншого боку, специфіка конкретної ситуації щодо розвитку аграрного сектору та аграрних ринків в Україні. Під впливом систематичних умов розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції з боку попиту та пропозиції виникають особливості в структурі цього ринку, які є найважливішими складовими механізму ринку. Аналіз впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність аграрної галузі необхідно здійснювати на основі застосування різних підходів, зокрема економічного, соціального, глобалізаційного, маркетингового, екологічного, бюджетного та балансового. Тому важливо виділити пріоритетні напрями розвитку та центри спеціалізації підгалузей сільського господарства, оскільки це дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності та ефективності розвитку сільського господарства в контексті розвитку внутрішньої та зовнішньої діяльності. ринку.

2. У процесі становлення та реалізації спільна аграрна політика Європейського Союзу пройшла багато етапів реформування та набула форм, найбільш придатних до сучасних економічних умов. Період адаптації національного аграрного сектору національної економіки до вимог ПДП ЄС буде досить тривалим і, очевидно, супроводжуватиметься певними втратами, а подекуди і занепадом окремих підгалузей сільського господарства. Тому вкрай необхідно обґрунтувати програми, спрямовані на адаптацію українського аграрного сектору до вимог Європейського Союзу та посилити важливість дій держави в процесах, спрямованих на забезпечення реалізації та підтримки розвитку сільських територій.

3. У процесі розвитку економічної відкритості аграрного сектору України як інституції, що сприяє економічному розвитку в аграрному секторі, створюється все більше позитивних умов для зменшення обмежень і бар'єрів, пов'язаних з торгівлею товарами на європейському ринку. ринку. ходити. Це досягається шляхом вступу України до європейських інституцій, підписання угод про міжнародну торгівлю та створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Створюється відповідна інституційна база для захисту

комерційних інтересів українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Завдяки угодам країни згодом користуються багатьма перевагами в торговельних відносинах з іноземними партнерами у вигляді скасування податків на імпорт або встановлення тарифних квот на експорт сільськогосподарської продукції. Водночас слід зазначити, що реалізація всіх переваг вітчизняних аграрних підприємств та експортерів сільськогосподарської та продовольчої продукції від членства у ВЗВТ значною мірою залежить від уміння адаптуватися до стандартів, їх міжнародних стандартів і стандартів. виробничо-господарські стандарти.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ АПК У КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

2.1. Особливості, тенденції та проблеми розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до ЄС

Україна володіє унікальними умовами сільськогосподарського виробництва та найвищий індекс землезабезпеченості серед європейських країн (більше одного гектара ріллі на одну особу) [60]. Проте Україна суттєво поступається розвиненим країнам Європи за рівнем забезпечення населення продовольством. Проаналізувавши аграрний сектор України, дамо оцінку ситуації, яка склалася в цьому секторі економіки.

Традиційна сільськогосподарська продукція займає значну частку в загальному обсязі експорту України. Після здобуття незалежності (за винятком початку 1990-х років) Україна майже завжди була чистим експортером сільськогосподарської та харчової продукції. У цей період торгівлі відносини істотно змінилися:

- 1) відносини з росією фактично припинилися після повномасштабного вторгнення в Україну;
- 2) стрімко зросли поставки сільськогосподарської продукції до країн ЄС, що пояснюється необхідністю географічної переорієнтації експорту та перевагами членства в СОТ;
- 3) зміни торговельної політики – перехід від домінуючої практики підтримки імпорту та обмеження експорту до підтримки вітчизняних агровиробників шляхом застосування тарифних та нетарифних обмежень на імпортні товари;
- 4) коливання обсягів сільськогосподарського виробництва, певною мірою зумовлені змінами національної та макроекономічної політики (політика валютного курсу);
- 5) експортні логістичні можливості скоротилися через війну з росією.

Розвиток аграрної експортної галузі України в період державної незалежності ознаменувався динамічним зростанням експорту продукції, особливо різким з середини 90-х років XX ст., що допомогло країні стати потужним світовим експортером сільськогосподарської продукції. продуктів, переважно зернових, кукурудзи, соняшникової олії та насіння олійних культур. Незважаючи на це, останніми роками спостерігається значна тенденція до імпорту сільськогосподарської продукції, для вирощування та виробництва якої Україна має великий потенціал. Динаміка вітчизняного аграрного експорту в період 2001-2021 рр. подана на рис. 2.1.

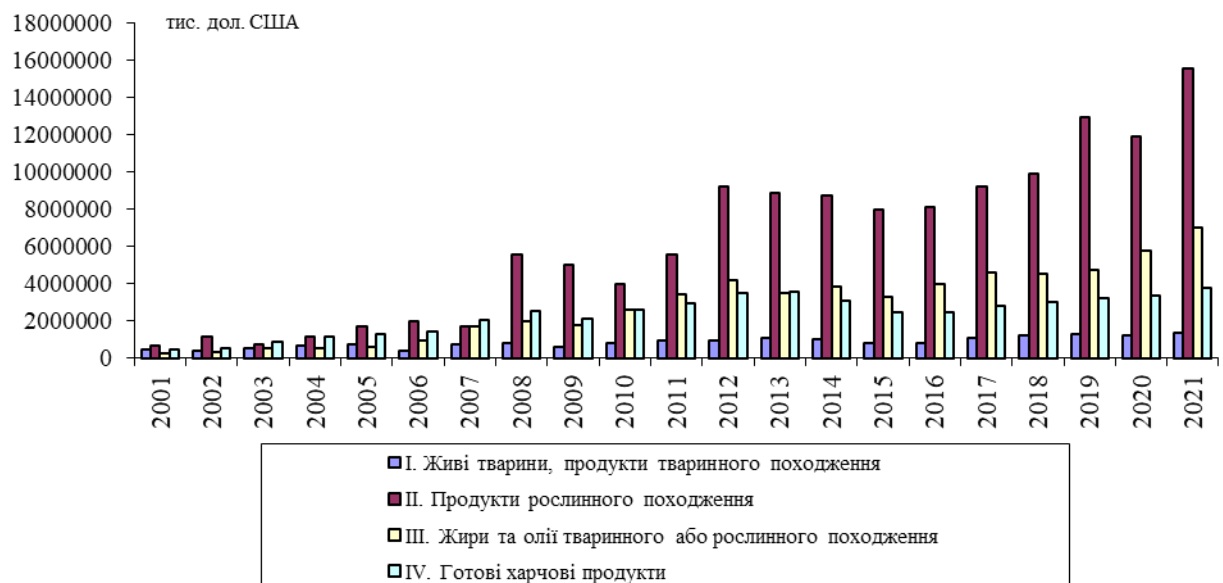

Рис. 2.1. Динаміка вітчизняного експорту продукції АПК у 2001-2021 рр.

Джерело: побудовано за: [82]

Тенденція до збільшення обсягів національного сільськогосподарського експорту спочатку склалася внаслідок зростання світового попиту на продовольство та відновлення світової економічної активності в контексті національних економічних криз і різкого скорочення виробництва продовольства. наслідки кризи для аграрного сектора. Пізніше, у період піднесення національної економіки з 2000 р., темпи зростання

експорту сільськогосподарської продукції були зумовлені збільшенням обсягів внутрішнього виробництва, розвитком процесу індустріальної інтеграції, діяльністю з глобалізації та лібералізації режиму зовнішньої торгівлі та вступ країни до СОТ [60; 82; 83].

Важливу роль у покращенні платіжного балансу країни відіграє експорт сільськогосподарської продукції. Частка цього експорту в загальному експорті з 1995 по 2014 роки в середньому становила 13,5%, включаючи 2011 рік. – 24%, 2012 – 20,8%, 2013 – 26%, 2014 – 26,8%. Один рік 2020. Питома вага сільськогосподарської продукції в загальному обсязі експорту країни досягає 45,1%, до 2021 року – 40,7% [82].

Таблиця 2.1

Товарна структура вітчизняної зовнішньої торгівлі аграрною продукцією
у довоєнному 2021 р.

Назва товарів	Розділ та код УКТ ЗЕД	Експорт			Імпорт		
		млн дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу	млн.дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу
Усього		68089,30	138,40	100,00	72816,80	134,00	100,00
у тому числі							
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1345,30	113,20	2,00	1591,70	126,50	2,20
Продукти рослинного походження	II	15538,30	130,80	22,80	2129,60	107,10	2,90
у тому числі							
зернові культури	10	12343,90	131,20	18,10	166,10	92,80	0,20
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III. 15	7037,30	122,50	10,30	444,20	158,40	0,60
Готові харчові продукти	IV	3788,90	112,70	5,60	3575,90	120,40	4,90

Джерело: [82]

Аналізуючи зовнішньоторговельні відносини України та Євросоюзу, слід зазначити, що нині основною продукцією експорту України до Європейського Союзу є кольорові метали, залізна руда, зерно та нафта, на які

припадає близько половини продажів за цим напрямком (рис. 2.2).

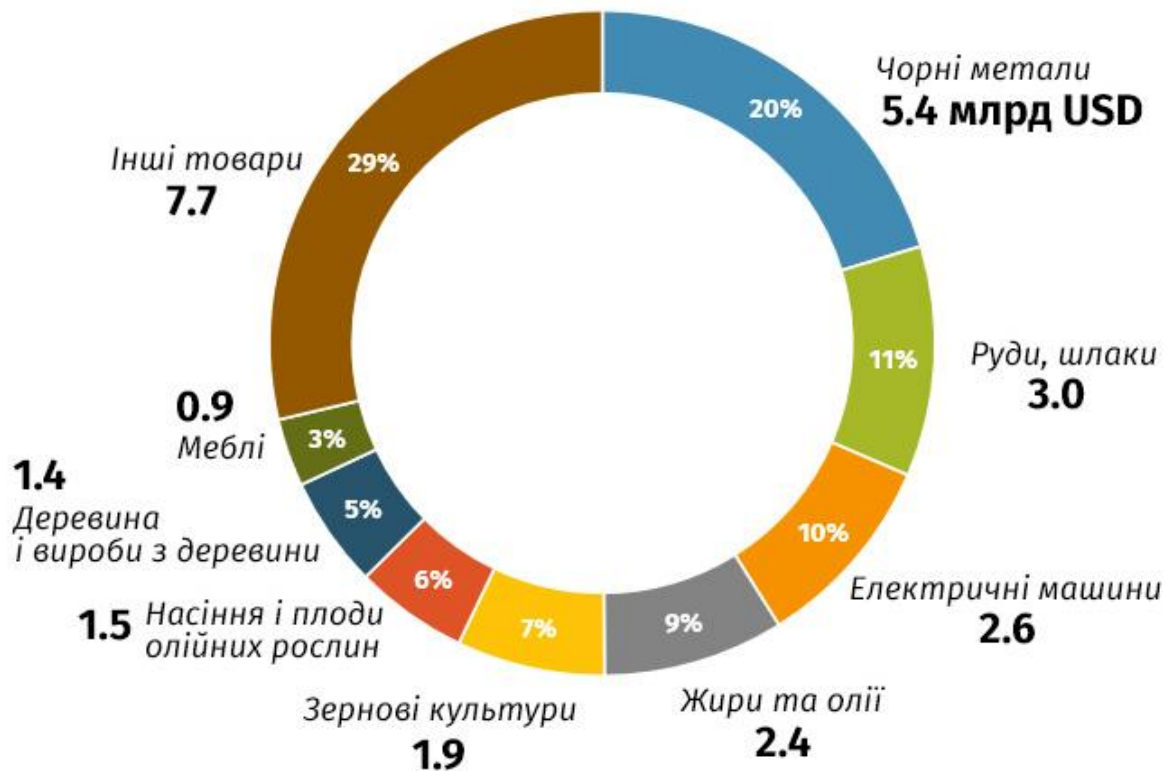

Рис. 2.2. Товарна структура вітчизняного експорту до ЄС в 2021 р.

Джерело: побудовано за: [82; 83]

У довоєнному 2021 році український аграрний експорт до країн ЄС зріс на 33% у грошовому вираженні порівняно з 2020 роком і сягнув 8,3 млрд доларів США. США. Таке зростання частково зумовлено підвищенням вартості більшості товарів на світовому ринку, частково – збільшенням обсягів поставок (табл. 2.2). Товарна структура поставок національної сільськогосподарської продукції до ЄС багато в чому повторює загальну структуру експорту до всіх країн світу. Понад 80% цього обсягу припадає на експорт олії та жирів, зерна та насіння олійних культур, брухту переробної промисловості.

У довоєнному 2021 році всі вищевказані товарні групи матимуть зростання вартості, маючи визначальний вплив на збільшення загального

експортного обороту сільськогосподарської продукції з України до європейської регіональної групи. ЄС вже кілька років поспіль є основним ринком збуту низки різноманітної агропродукції з України, в тому числі у 2021 році. Звернемо увагу на наступні найбільші статті експорту:

- риба та рибопродукція - 36 млн. дол. США (62% вартості закордонних продажів цієї сільськогосподарської продукції);
- яєчні продукти - 7 млн дол. США (58%);
- мед - 128 млн дол. США (89%);
- живі дерева та саджанці - 5 млн дол. США (63%);
- фрукти та ягоди - 315 млн дол. США (86%);
- ріпак - 1,3 млрд дол. США (77%);
- соєва олія - 227 млн дол. США (77%);
- рапсова олія - 174 млн дол. США (78%);
- солодкі кондитерські вироби - 106 млн дол. США (52%);
- порошкові вироби - 55 млн дол. США (76%);
- консервовані помідори - 42 млн дол. США (78%);
- видобуток та збагачення чаю та кави - 27 млн дол. США (66%);
- дріжджі - 20 млн дол. США (77%);
- безалкогольні напої - 76 млн дол. США (55%) [82].

Загалом, у 2021 році Україна суттєво покращила показники експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції, успішно адаптувавшись до роботи на зовнішніх ринках в умовах поточної пандемії коронавірусу Covid-19.

Водночас за підсумками 2021 року Україна завершила 9 безмитних експортних квот до ЄС, у тому числі таких продуктів, як мед, крупи та борошно, крохмаль, оброблений крохмаль, оброблені помідори, сік, виноградний та яблучний сік, яйця, птиця (частини), продукти переробки зерна. Порівняно з 2020 роком ситуація з використанням квот на постачання цукру та кукурудзи в ЄС, а точніше недовикористанням, змінилася. Щодо цукру та квоти у 2021 році було використано на 87% через дефіцит цього

продукту на внутрішньому ринку України. При цьому квота на кукурудзу «закрита» лише на 5% через підвищення попиту на це зерно у 2021 році та більш привабливі канали експорту для українських аграріїв [83].

Таблиця 2.2

Товарна структура української зовнішньої торгівлі продукцією АПК з країнами ЄС у 2021 р.

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу
Усього	26792969,3	149,4	100,00	28954281,2	125,2	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	395786,60	130,9	1,50	753791,90	123,1	2,60
01 живі тварини	800,10	76,6	0,00	89480,50	113,0	0,30
02 м'ясо та їстівні субпродукти	198139,00	154,8	0,70	204150,90	138,0	0,70
03 риба і ракоподібні	35547,00	137,5	0,10	107218,20	118,8	0,40
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	149420,10	107,1	0,60	343881,70	119,0	1,20
05 інші продукти тваринного походження	11880,50	151,8	0,00	9060,60	153,5	0,00
II. Продукти рослинного походження	3835689,30	122,3	14,30	658421,1	106,2	2,30
06 живі дерева та інші рослини	4968,90	234,8	0,00	60714,60	151,7	0,20
07 овочі	60130,70	77,7	0,20	106557,50	112,7	0,40
08 їстівні плоди та горіхи	310041,40	169,7	1,20	112210,80	86,2	0,40
09 кава, чай	4366,80	119,5	0,00	109967,20	101,9	0,40
10 зернові культури	1934847,60	116,3	7,20	91862,50	99,0	0,30
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	22313,40	125,0	0,10	17207,20	136,4	0,10
12 насіння і плоди олійних рослин	1479166,90	129,2	5,50	146345,60	114,1	0,50
13 шелак природний	2202,30	839,8	0,00	13446,10	101,0	0,00
14 рослинні матеріали для виготовлення	17651,30	40,1	0,10	109,50	207,7	0,00
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	2362555,50	135,3	8,80	88610,90	127,2	0,30
IV. Готові харчові продукти	1079980,70	113,3	4,00	2263244,20	121,0	7,80
16 продукти з м'яса, риби	7766,90	168,8	0,00	80921,40	123,8	0,30
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	95777,90	118,1	0,40	80702,20	179,6	0,30
18 какао та продукти з нього	76101,50	113,2	0,30	259502,70	114,2	0,90
19 готові продукти із зерна	141241,60	128,8	0,50	248900,70	120,0	0,90
20 продукти переробки овочів	88043,70	87,0	0,30	131607,60	121,2	0,50
21 різні харчові продукти	68518,00	116,2	0,30	386183,70	119,2	1,30
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	122096,50	183,6	0,50	410855,50	122,5	1,40
23 залишки і відходи харчової промисловості	472919,40	103,3	1,80	287107,90	123,1	1,00
24 тютюн і промислові замітники тютюну	7515,20	124,5	0,00	377462,60	116,4	1,30

Джерело: [82]

Певна частина квот користується значним попитом. Зокрема це стосується меду, річна квота на котрий вже закрита у перших числах січня

2022 р., як і переднього року. Крім меду, станом на 18 січня 2022 р. повністю закрита квартальна квота на м'ясо птиці (частин) та курячі яйця. Особливості процесів закривання квот суттєво впливають на помісячну динаміку українського експорту продукції АПК до ЄС, яка представлена на рис. 2.3.

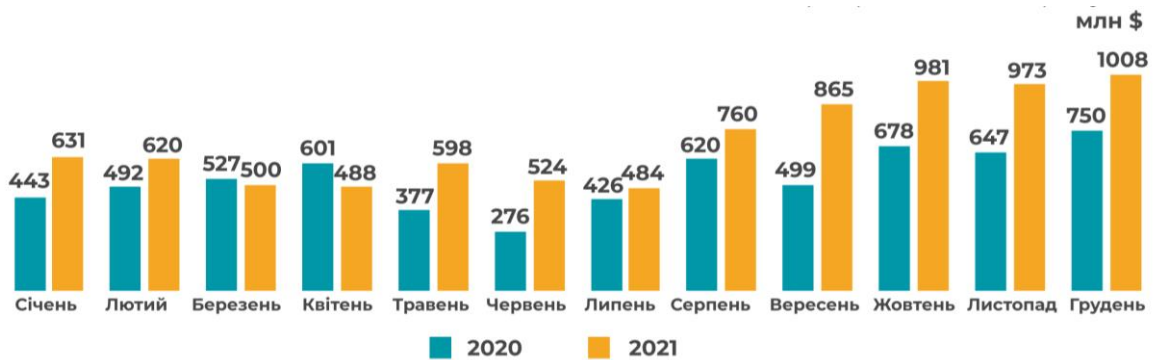

Рис. 2.3. Помісячна динаміка українського експорту продукції АПК до ЄС у 2001-2021 рр.

Джерело: побудовано за: [82; 83]

З початку російського вторгнення Україна була змушена змінити географію експорту сільськогосподарської продукції, в результаті чого частка європейського ринку в період з січня по жовтень 2023 року досягла 59% порівняно з 32% у 2021 році.

Збільшення експорту сільськогосподарської продукції до Європи є необхідним і пояснюється зменшенням поставок в інші регіони: частка Африки знизилася з 14% до 7%, Азії з 19%, на 12%, Південно-Східна Азія - на 4% проти 13%. Основною причиною цих змін є блокада російською армією українських морських портів. До змін призвела розробка альтернативних маршрутів, які можуть проходити лише через територію країн ЄС. Фермери України змушені шукати покупців на свою продукцію в країнах Європи». Поставки до країн Африки та Азії під час війни були можливі лише завдяки роботі зернового коридору у співпраці з ООН і Туреччиною, а також тимчасового зернового коридору, який зараз здійснює перевезення.

Структура українського аграрного експорту в 2023 році за основними напрямками експорту схожа на показники минулого року: 39% становлять зернові, 26% - рослинні олії, 4% - м'ясо, 2% - продукти з молока, яєць і меду. При цьому експорт олійних скоротився з 16% до 12% у 2022 році, за рік експорт олійних зріс з 5% до 6%. Дозвіл на постачання цукру на зовнішні ринки дозволяє виробникам збільшити частку аграрного експорту на 3% за рік.

Для деяких інших українських продуктів, переважно фруктів і овочів, в ЄС вже діє система «вхідних цін». Це надбавка до ціни продукції українського експорту, розрахована на основі середньоевропейської ціни на такий же товар. Тобто, якщо імпорتنі в ЄС українські яблука коштують 1 євро, а їх середня ціна в Євросоюзі 3 євро, то надбавка (податок) для виробника становитиме 2 євро. Це робиться для вирівнювання цін. Інший вид торговельних обмежень – квота, яка означає, що певну кількість товарів можна імпортувати до ЄС без сплати митних зборів. Все, що перевищує квоту, оподатковується, що підвищує ціну на цю українську продукцію. Квота поширюється на 40 найменувань продукції, включно з медом, томатною пастою та куркою.

Серед країн Європи Україна найбільше експортує сільськогосподарської продукції до Нідерландів (20% від загального обсягу українського аграрного експорту), Іспанії (18%), Італії (11%), Польщі (9%) та Німеччини (8%) [82] (рис. 2.4). Після початку активного конфлікту в Україні та втрати доступу до морського транспорту кордон з ЄС став єдиним вікном для торгівлі України із зовнішнім світом. Справа не лише в ЄС. Україна продовжує продавати товари, особливо сільськогосподарську продукцію, до країн Африки та Азії транзитом через порти європейських країн. Товари, що прямують транзитом через ЄС, часто підлягають імпортним режимам. Іншими словами, зараз країни ЄС застосовують аналогічні квоти та податки на товари, які Україна продає до Європейського Союзу. Тепер їх тимчасово скасують, і українська продукція потрапить до кінцевого пункту призначення

за безмитними цінами. Рішення ЄС про відкриття своїх ринків значно спростить транзит експорту та зменшить адміністративні витрати, пов'язані зі сплатою митних зборів, збільшить прибутки експортерів та підвищить конкурентоспроможність їхньої продукції [83].

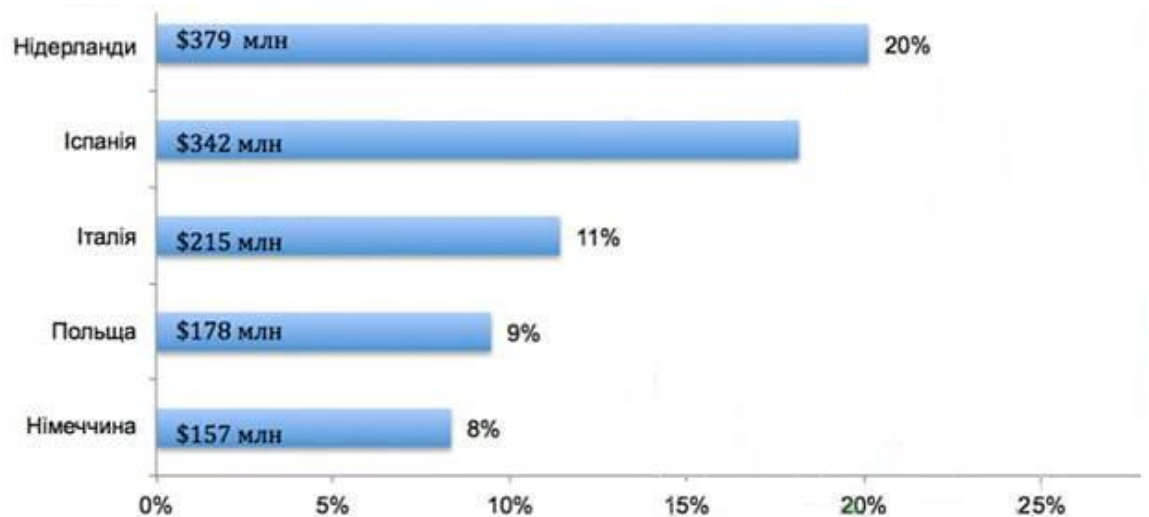

Рис. 2.4. Країни Євросоюзу, в які Україна найбільше постачає продукції АПК

Джерело: [82]

Частка аграрної та харчової продукції в загальному експорті України збільшилася з майже 44% у 2021 році до 57% у 2022-му і до 62% за результатами п'яти місяців 2023 року (в грошовому вимірі). Загалом, за даними митниці, Україна у 2022 році експортувала агропродовольчої продукції (групи 1–24 УКТЗЕД) на суму 23,4 млрд дол. США, на 16 % менше, ніж 2021 року (27,7 млрд дол. США у 2021-му). За п'ять місяців 2023 р. Україна експортувала агропродовольчої продукції на суму 10,1 млрд доларів, що на 18% менше, ніж за аналогічний період 2022 року. Водночас майже 90% експорту агро- та харчової продукції припадає саме на продукцію агропромислового комплексу (групи 1–15 УКТЗЕД), зокрема зернові та олійні культури (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка експорту українських товарів у 2021-2023 рр.

За: [82; 83]

Рішення ЄС відкрити свій ринок для України є важливим жестом підтримки української держави в умовах воєнного часу. Але виграють і громадяни Європейського Союзу. Війна в Україні спричинила глобальний збій у ланцюгах постачання сільськогосподарської продукції. В результаті суттєво зросли ціни на сільськогосподарські продукти харчування. Так, європейські ціни на пшеницю з лютого 2022 року збільшились на 50% до квітня 2022 року (рис. 2.5). Інші культури також дорожчають, що призводить до підвищення цін на продукти харчування.

Всі ці процеси відбуваються в складних умовах рекордної інфляції в єврозоні. У березні ціни в ЄС зросли на 7,5% порівняно з березнем 2021 року [113]. Це максимальний показник за всю історію існування європейських валют. Для стримування інфляції, особливо товарної, європейським країнам потрібна більша пропозиція сільськогосподарської продукції, і відкриття ринку для України є одним із шляхів вирішення цієї

проблеми.

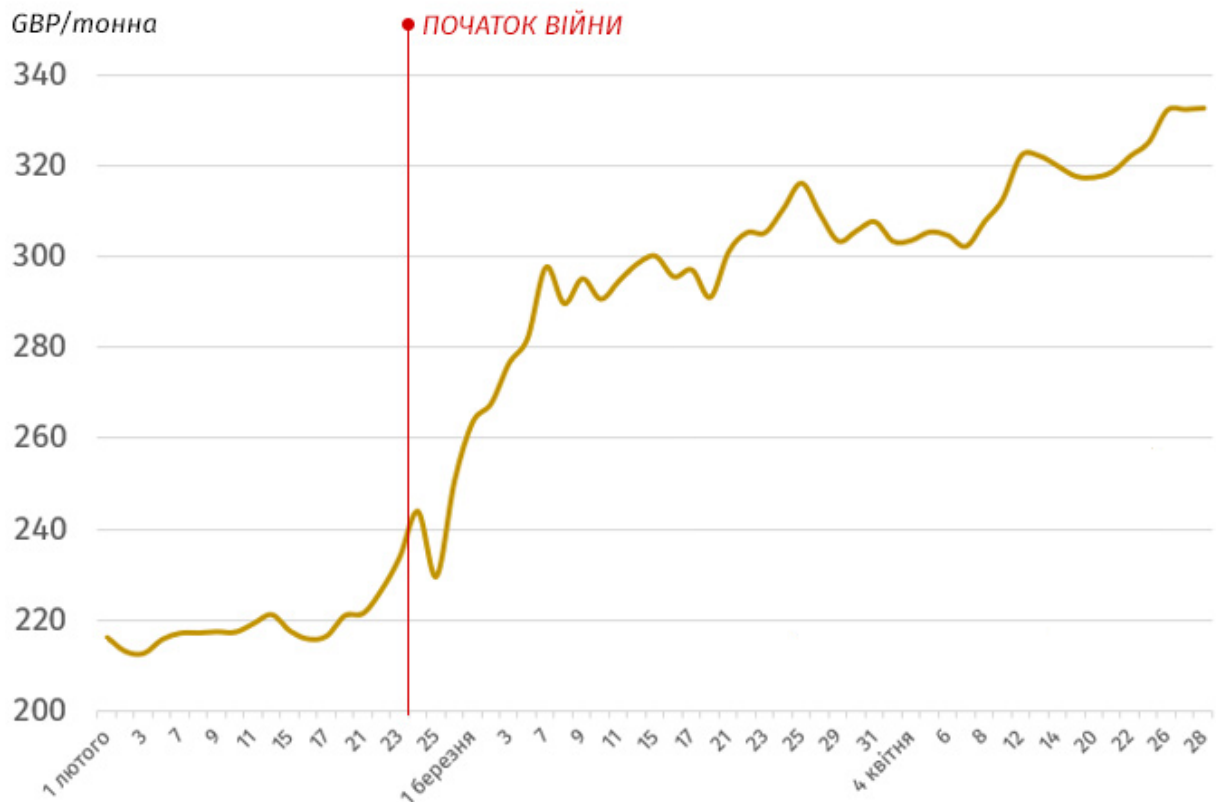

Рис. 2.5. Динаміка цін в Європі на українську пшеницю у 2022 р., фунтів стерлінгів за т

Джерело: [83]

Структура аграрного експорту України до ЄС у період 1994-2022 рр. зазнала трансформацій у бік переважання питомої частки рослинницької продукції, переважно зернових та олійних культур, що призвело до збереження високої частки (понад 50%) продукції з низьким рівень переробки в експорті сільськогосподарської продукції з України до ЄС. Стрімке зростання експорту зернових та зростання їх питомої ваги в товарній структурі аграрного експорту не можна вважати негативним, оскільки багато високорозвинених країн характеризуються високими обсягами експорту (наприклад, США експортує близько 90 млн. т. зерна щороку). Обмеження, пов'язані зі значним обсягом експорту монопродукції, також пов'язані з

необхідністю сприяння раціональному та екологічно безпечному землекористуванню.

Слід зазначити, що існуючий високий експортний потенціал в українському агропромисловому комплексі сформувався завдяки високій родючості українських сільськогосподарських угідь, вигідному географічному розташуванню, особливо протяжності морської лінії України та вигідному географічному розташуванню до країн Західної Європи та Азії - основних споживачів сільськогосподарської продукції, компактність країни, наявність глибоководних портів, що зумовлює короткі терміни експортної доставки залізницею (протягом 3-5 днів) тощо.

За результатами аналізу визначено особливості зміни тенденцій експортної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, які виробляють та експортують продукцію тваринництва та продукти її переробки, особливо молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясних продуктів. , було встановлено. Зазначимо, що Україна має від'ємне сальдо торгівлі продукцією тваринництва з країнами Європейського Союзу. При цьому цей продукт виробляється у великих кількостях, переважно в домашніх господарствах. У 2021 році в сільськогосподарських підприємствах зосереджено 63% виробництва м'яса сільськогосподарських тварин та 27,3% виробництва молока. Водночас національне тваринництво суттєво відстає від країн ЄС за продуктивністю. Причиною цього є те, що в економіці домашнього господарства домінують великі сільськогосподарські підприємства, які переважно розвивають рослинництво. Ці компанії не зацікавлені вкладати достатній капітал у розвиток тваринництва, що не може принести швидкий прибуток від вкладених фінансових ресурсів. Наразі тваринницька галузь України перебуває у стані стагнації, що спричинено падінням прибутку та зростанням цін на корми для тварин. Наприклад, прибутки молочної промисловості за останні п'ять років зменшилися на 11% [82]. Продуктивність дійного стада ще дуже низька. Виробництво молока на одну дійну корову в 2 рази менше, ніж у Нідерландах. Виробництво

яловичини також приносить найменші прибутки. З іншого боку, Україна значно нарощує виробництво яєць і м'яса птиці.

Отже, сьогодні, в умовах широкомасштабної війни в Україні, більшість країн світу постали перед загрозливим викликом: як уникнути серйозного економічного спаду та зберегти економічне зростання. Позитивний розвиток у нестабільних світових умовах? харчові та фінансові ринки. Тому збільшення присутності української аграрної продукції на європейських споживчих ринках сьогодні стає надзвичайно актуальним завданням. Незважаючи на ознаки загального збільшення обсягів українського аграрного експорту до ЄС, можна виділити лише окремі продукти, за якими Україна посідає лідируючі позиції на європейських ринках – насамперед це зернові культури, соняшникова олія та насіння соняшнику. , що зовсім не відповідає величезному аграрному потенціалу країни.

2.2. Емпірична оцінка чинників конкурентоспроможності українських підприємств АПК на європейському ринку

Аналізуючи український аграрний експорт до ЄС, необхідно аналізувати фактори, що впливають на його масштаби та рівень конкуренції. Тому зосередимося на емпіричному аналізі факторів, що впливають на аграрний експорт. В якості основи для аналізу ми будемо використовувати дані до 2021 року (до військового вторгнення в Україну). Отримане рівняння регресії має такий вигляд:

$$EXPORT = C(1) + C(2) * CONSUMP + C(3) * MACHINE (-1) + C(4) * P, \quad (2.1)$$

де: *EXPORT* – експорт продукції АПК з України до Євросоюзу (тис. дол. США);

CONSUMP – споживання основних продуктів харчування населенням Євросоюзу у розрахунку на 1 особу (кг);

MACHINE – наявність аграрної техніки в Україні, трактори на 100 кв. км орної землі;

P – середній рівень експортних цін на продукцію АПК, дол. США за т.

$$\text{export} = 4.784 \text{ consump} + 1.227 \text{ machine}_{t-1} + 0.053 p \quad (2.2)$$

(2.644 *) (2.159 ***) (0.235)

$$R^2 = 0,78$$

$$DW = 1,76$$

З отриманого рівняння можна зробити висновок, що на експорт сільськогосподарської продукції до ЄС у довоєнний період впливали два фактори: сільськогосподарська техніка (трактори на 100 квадратних кілометрів ріллі) та споживання сільськогосподарської продукції. основного продукту харчування на населення Європейського Союзу на жителя. При збільшенні споживання на 1% аграрний експорт України зросте на 4,7% з імовірністю 99%. При збільшенні кількості сільгосптехніки експорт сільськогосподарської продукції до ЄС зросте на 1,22% з імовірністю 95%. Проте середня експортна ціна сільськогосподарської продукції суттєво не впливає на обсяг експортованої сільськогосподарської продукції до ЄС. Індекси DW і R² знаходяться в допустимих межах, тому ми можемо з упевненістю сказати, що рівняння є правильним.

Розуміючи, що споживання продовольства в Європейському Союзі має значний вплив на сільськогосподарський експорт України до ЄС і що середня експортна ціна сільськогосподарської продукції істотно на це не впливає, ми проаналізуємо, чи впливають експортні ціни сільськогосподарської продукції на її споживання в ЄС. Отримані рівняння регресії мають такий вигляд (Додаток А):

$$\text{CONSUMP} = C(1) + C(2)*P(-3) + C(3)PROD(-2) + C(4)*RIAL, \quad (2.3)$$

де: *CONSUMP* - споживання основних продуктів харчування населенням ЄС у розрахунку на 1 особу (кг);

P – середній рівень експортних цін на продукцію АПК, дол. США за т\$

PROD - валова продукція вітчизняного АПК у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (тис. грн.);

EXPORT – експорт аграрної продукції з України до Євросоюзу (тис. дол. США).

$$consump = 0.057 p + 0.205 prod - 0.147 export \quad (2.4)$$

(2.311 **) (2.317 **) (- 1.482)

$$R^2 = 0,97$$

$$DW = 2,3$$

З цього рівняння можна зробити висновок, що середня експортна ціна сільськогосподарської продукції впливає на споживання основних продуктів харчування населення ЄС з імовірністю 99%, але слід зазначити, що цей вплив пропорційний споживанню ключових продуктів харчування населенням ЄС. Експортні ціни на сільськогосподарську продукцію зросли, але споживання не зменшилося. Індекси DW та R² знаходяться в допустимих межах, тому можна зробити висновок, що отримане рівняння є достатнім.

Ефективна інтеграція національного аграрного сектору в єдиний європейський простір може відбутися лише за рахунок забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національного аграрного сектору, України та окремих регіонів, бізнес-одиниць аграрного сектору, а також конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, що виробляється вітчизняними підприємствами, на внутрішньому ринку. Як ми вже зазначали, розвиток української економіки значною мірою залежить від результатів роботи агропромислового комплексу.

Аграрний сектор є одним із найперспективніших експортних секторів

України. Український аграрний сектор має великий потенціал, але він не повністю використаний через багато перешкод. Посилення конкурентоспроможності АПК є особливо актуальним у контексті приєднання України до зони вільної торгівлі ЄС. Агропромисловий комплекс через свої особливості часто вважають системою, яку важко реформувати та регулювати. Не випадково аграрний сектор виділено в окрему сферу регулювання СОТ та ЄС. Такі фактори, як низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими європейськими країнами, свідчать про те, що конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку сільськогосподарської продукції є недостатньо високою. Структура національного аграрного експорту не відповідає сільськогосподарським потребам країн ЄС; невелика частина компаній сертифікована за міжнародними стандартами. Зміцненню конкурентоспроможності значною мірою сприяють такі чинники, як низький рівень розвитку фінансово-кредитної системи України; Інфраструктура агрокомплексу розвинена не до кінця; недостатній рівень гармонізації національних стандартів якості з європейськими; недостатній рівень цільового державного фінансування наукових і прикладних розробок.

Розглянемо детальніше питання, що зумовлюють низьку конкурентоспроможність національних агропродовольчих компаній та їх продукції на європейському ринку, переважно найрозвиненіших країн. Серед основних проблем щодо недостатнього рівня конкурентних переваг у сільському господарстві та тваринництві, як суб'єктивних, так і об'єктивних, хочемо виділити наступні (рис. 2.6).

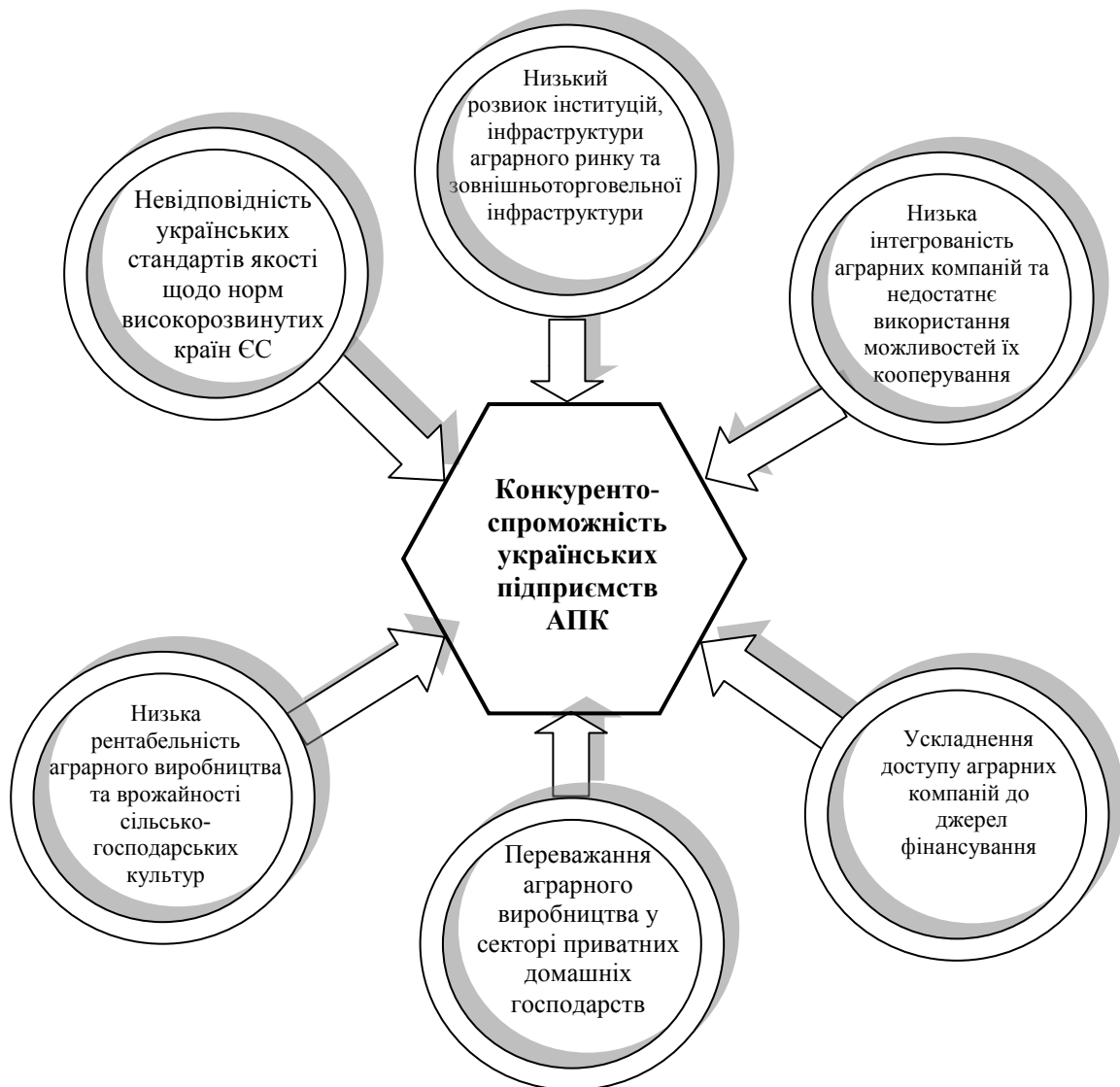

Рис. 2.6. Чинники формування конкурентоспроможності вітчизняних компаній АПК на європейському ринку

Джерело: побудовано автором

По-перше, невисокий рівень ініціативи державних органів щодо ефективності розвитку інститутів аграрного ринку, ефективності функціонування інфраструктури аграрного ринку та спеціалізованої інфраструктури, невисокий зовнішній товарообіг. Водночас у короткостроковій перспективі можна очікувати вирішення цих проблем шляхом переорієнтації стратегії державних фінансів із «зеленої скриньки» на «жовту скриньку», як того вимагають СОТ та ЄС.

По-друге, не забезпечено достатньо необхідних фінансових ресурсів для закупівлі сучасного обладнання, кормів, насіння, палива, додаткових обігових коштів. Особливо гостро ця проблема постає в умовах економічних криз, особливо в період воєнного стану в Україні [48] і виявлялися у здорожчанні та доступності кредиту, а також у значних вимогах Банку України щодо надання кредиту. фонд. Крім того, в Україні абсолютно відсутня кооперативна банківська система, яка в розвинутих країнах Заходу має високий рівень взаємодії з аграрним сектором та фінансової підтримки суб'єктів, а також можливість доступу до своїх зовнішніх ринків [10].

По-третє, не повним є ігнорування потенційних можливостей співпраці за напрямками діяльності у сферах тваринництва та рослинництва та рівня інтеграції сільськогосподарських підприємств у регіональний аграрний ринок. Вирішенню цієї проблеми сприятиме стимулювання активізації в Україні сучасних видів кооперативів – сервісних, збутових, постачальницьких, збутових тощо з активним використанням у них досвіду розвинутих країн ЄС.

По-четверте, низька ефективність виробництва, особливо в галузі тваринництва, ефективність сільськогосподарського виробництва в рослинництві є низькою порівняно з європейськими країнами. Навіть без урахування високого потенціалу орних земель в Україні та високих виробничих показників агропромислового комплексу, в Україні потужності зі збирання основних сільськогосподарських культур використовуються менше ніж наполовину. Це потребує більш активної державної політики щодо впровадження новітніх агротехнологій та активного запозичення передового досвіду країн ЄС.

По-п'яте, українські стандарти якості не відповідають стандартам високорозвинених європейських країн. Наприклад, за такими основними характеристиками сільськогосподарської продукції, як радіоактивність, вологість, наявність сторонніх домішок тощо, національні стандарти значно поступаються європейським [60, с. 57]. Підвищення національних стандартів

потребує залучення додаткових інвестицій для розвитку технології виробництва сільськогосподарської продукції, закупівлі сучасного обладнання та систем контролю якості, що в свою чергу впливає на рівень конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу та витрати.

По-шосте, через високу частку виробництва приватних домогосподарств якості продукції, що експортується, є низькою. Вирішенню цієї проблеми заважає вкрай обмежений доступ приватних домогосподарств до фінансових ресурсів (особливо під час війни) для оновлення технологічної бази виробництва, а також до інформації Інформація про сучасну техніку тваринництва і землеробства та овочівництва.

Аналіз рівня міжнародної конкурентоспроможності національного аграрного сектору на європейському ринку можна здійснити за допомогою індексу виявленої порівняльної переваги (RCA), який розраховується за такою формулою [47, с. 140]:

$$RCA^t = \frac{1000}{(X_j^t + M_j^t)} \times \left[(X_{ij}^t - M_{ij}^t) - (X_j^t - M_j^t) \times \frac{(X_{ij}^t + M_{ij}^t)}{(X_j^t + M_j^t)} \right], \quad (2.5)$$

де X_{ij}^t – експорт товарів (послуг) сектора (j) країни (i) до групи інших держав, взятих для аналізу;

M_{ij}^t – імпорт товарів (послуг) сектора (j) країни (i) з групи інших держав, взятих для аналізу;

X_j^t – загальний експорт товарів (послуг) країни (i) до групи інших держав, що взяті для аналізу;

M_{ij}^t – загальний імпорт товарів (послуг) країни (i) з групи інших держав, що взяті для аналізу.

Виявлену порівняльну перевагу слід розглядати в динамічному вираженні у разі аналізу за тривалий період часу або її середньозважену за певний період часу. Цей аналітичний метод допомагає оцінити порівняльні переваги, виявлені цією країною порівняно з групою інших країн, які беруть участь в аналізі протягом певного періоду часу (один або більше років).

Результати проведених розрахунків показують, що (табл. 2.3) український АПК має найвищу конкурентну перевагу на ринках європейських країн, переважно в галузях вирощування рослинної продукції – найвищі значення індексу RCA характерні для зернових, насіння та плоди олійних рослин.

Таблиця 2.3

Розподіл товарних груп українського експорту продукції АПК за ступенем виявлених порівняльних переваг (за даними 2021 р.)

№ рангу	Товарна група відповідно до ТНЗЕД	Індекс RCA
1	10. зернові культури	43,510
2	12. насіння, плоди олійних рослин	11,570
3	04. молоко, молочні продукти, яйця; мед	4,440
4	22. алкогольні, безалкогольні напої, оцет	3,690
5	18. какао та продукти з нього	2,320
6	23. залишки і відходи харчової промисловості	1,780
7	19. продукти із зернових культур	1,530
8	07. овочі, коренеплоди	1,160
9	17. цукор і кондитерські вироби з цукру	1,120
10	11. продукція борошномельно–круп'яної промисловості	0,910
11	14. інші продукти рослинного походження	0,040
12	05. інші продукти тваринного походження	–0,080
13	20. продукти переробки овочів, плодів	–0,290
14	16. продукти з м'яса, риби	–0,390
15	13. камеді та смоли	–0,420
16	06. живі рослини, продукти квітництва	–0,660
17	01. живі тварини	–0,690
18	09. кава, чай, прянощі	–2,040
19	24. тютюн	–2,310
20	21. різні харчові продукти	–3,510
21	08. їстівні плоди, горіхи; цитрусові	–4,710
22	03. риба та ракоподібні	–4,850
23	02. м'ясо і харчові субпродукти	–5,2400

За: розраховано автором

Серед продуктів тваринництва високі показники порівняльних переваг характерні лише для груп молока та молочних продуктів, меду та яєць. Тому це пріоритетні напрями виробництва українських агрокомпаній з точки зору перспектив присутності на ринках європейських країн. У групі «м'ясо та

харчові субпродукти» значення індексу є найнижчим, що свідчить про те, що цій галузі дійсно не вистачає конкурентних переваг на ринках переважної більшості європейських країн, а імпорту продукції переважає на внутрішньому ринку. Основною причиною низької конкурентоспроможності українського м'яса є, насамперед, високий рівень державної підтримки м'ясопереробної галузі у високорозвинених країнах ЄС, що призвело до значного зниження експорту та європейських внутрішніх цін порівняно з внутрішніми. ціна. В результаті експорт української свинини до ЄС майже повністю відсутній. На нашу думку, низький рівень порівняльних переваг у таких групах товарів, як чай, кава, спеції, цитрусові, тютюн, риба та молюски, не є важливим і це може бути повністю пояснюватись кліматичними та географічними особливостями українського сільського господарства.

Для подальшого аналізу конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції розрахунок порівняльних переваг необхідно проводити в розрізі кожної європейської країни. Більш детальні розрахунки індексу RCA показують розрив між структурою національного експорту та сільськогосподарським попитом країн ЄС. Результати розрахунку індексів порівняльних переваг, визначених за 2021 рік (табл. 2.4) видно, що Україна має найвищу порівняльну перевагу в торгівлі сільськогосподарською продукцією з Кіпром (значення індексу RCA – 1923,3), Люксембургом (261,24), Францією (249,27), Іспанією (245,56) та Литвою (170,28). Це можна пояснити високим попитом на сільськогосподарську продукцію в цих країнах, спричиненим сезонними коливаннями цінової ситуації та різницею цін на різні продукти.

Таблиця 2.4

Виявлені порівняльні переваги (RCA) у вітчизняній торгівлі продукцією АПК на ринках країн Євросоюзу у 2021 р.

Країна	Значення індексу порівняльних переваг						
	Жири і масла тваринного і рослинного походження	Зернові культури	Овочі корене-плоди	Шкіряна сировина	Їстівні плоди горіхи цитрусові	Молоко і молочні продукти; яйця	Цукор
Латвія	-	-	-	1,070	-	-	-
Польща	-	-	-	-	-	11,150	-
Угорщина	-	17,050	-	-	-	-	-
Словенія	-	-	-	-	1,540	-	-
Литва	-	-	-	170,280	-	-	-
Австрія	68,380	-	-	-	-	-	-
Греція	19,330	31,180	-	-	-	-	-
Ірландія	61,670	-	-	-	-	-	-
Італія	13,690	22,760	-	11,690	-	-	-
Люксембург	-	230,070	31,180	-	-	-	-
Португалія	2,720	61,280	-	-	-	-	-
Швеція	-	-	-	-	10,670	-	-
Кіпр	1856,020	1584,170	-	-	-	-	-
Чехія	-	-	-	-	3,510	4,390	-
Бельгія	-	102,830	-	-	-	-	-
Іспанія	4,180	227,980	6,870	6,540	-	-	-
Нідерланди	15,980	30,680	-	-	4,670	-	-
Франція	-	-	-	-	-	243,770	5,510
Естонія	-	50,270	-	-	-	-	-

За: побудовано автором

Крім того, українські агропродовольчі компанії традиційно займають значну конкурентну позицію на ринках Австрії, Бельгії, Ірландії, Португалії, Нідерландів, Естонії, Греції та Італії. Найменші значення індексу характерні для двосторонніх торгових відносин з Польщею, Угорщиною, Чехією, Швецією, Литвою та Словенією (рис. 2.7). Україна має значну порівняльну перевагу на європейському ринку лише в торгівлі рослинними і тваринними оліями, жирами та зерном. Враховуючи структуру імпорту сільськогосподарської продукції з країнами Європейського Союзу, очікується збільшення експортного потенціалу українських аграрних підприємств у таких сферах, як виробництво насіння соняшнику, м'яса, плідівництва та виробництва овочевих консервів і

фрукти.

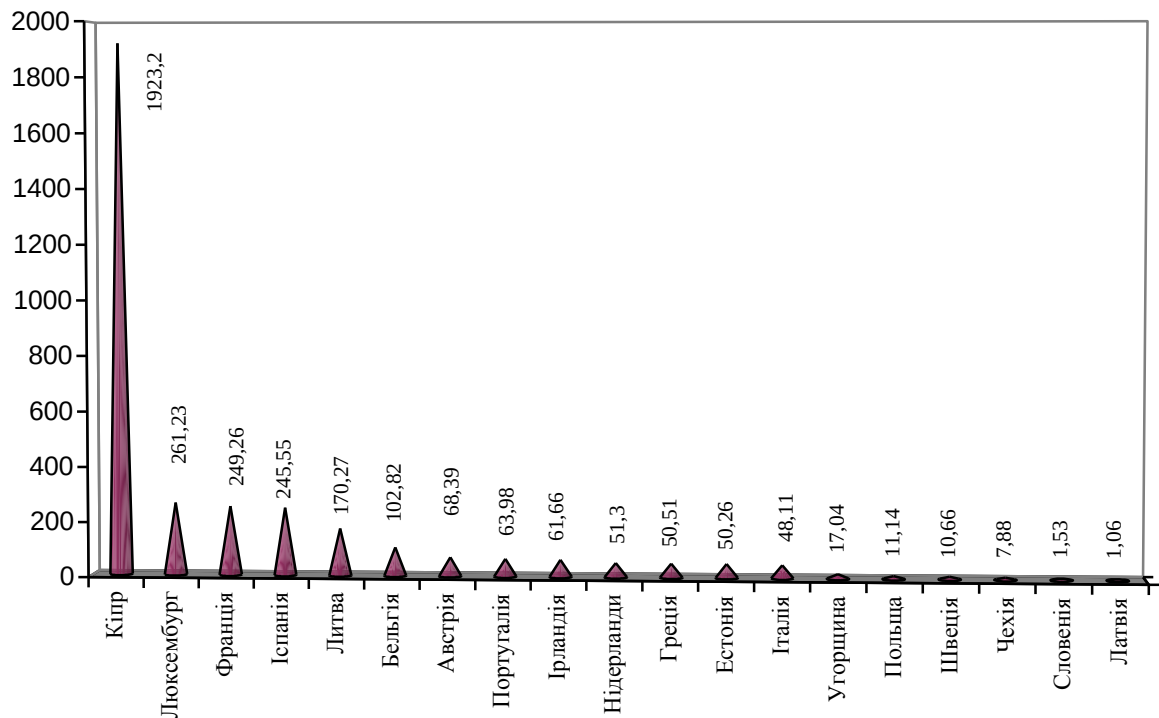

Рис. 2.7. Розподіл продукції АПК за індексами виявлених порівняльних переваг (RCA) України в торгівлі з країнами Євросоюзу у 2021 р.

За: побудовано автором

Тому сьогодні спостерігається значна різниця в рівні конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на ринках європейських країн. Тому потрібне більш детальне вивчення географічних особливостей у зміцненні конкурентних позицій українських агропромислових підприємств. Наголошуємо, що потужний агропромисловий комплекс в українській економіці має бути висококонкурентоспроможним і високоефективним, оскільки конкурентоспроможність продукції АПК визначає настільки велику частку конкурентоспроможності України на європейському ринку. Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені [47; 10; 38; 93; 94] найважливішим фактором оцінки конкурентоспроможності в цілому вважає конкурентоспроможність експортованої продукції. Такий підхід слід прийняти, оскільки в умовах

сучасної глобалізації конкурентоспроможна сільськогосподарська продукція має відповідати всім європейським вимогам і стандартам, які постають на європейському ринку.

Таким чином, розв'язання проблеми підвищення конкурентоспроможності має бути комплексним і системним, виходячи із загальноприйнятих принципів і критеріїв економічної безпеки та враховуючи інші проблеми існуючого суспільного ладу на селі, особливо екології. проблема. приватні домогосподарства. Водночас у процесі побудови експортоорієнтованої моделі агропромислового розвитку необхідно враховувати багато особливостей розвитку регіону, наявний потенціал, а також сильні та слабкі сторони галузей тваринництва та землеробства. землеробство. Особливе місце у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності українського аграрного сектору слід відвести питанням розвитку інфраструктури зовнішньої торгівлі.

2.3. Аналіз інфраструктурних факторів посилення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного АПК

Важливим фактором підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору сьогодні є реалізація рішень щодо підтримки формування та розвитку інфраструктури аграрного ринку. Правовою основою формування інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору є Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо формування та функціонування ринків аграрної продукції» [91]. Указ визначає два основних завдання: формування ринкової інфраструктури, механізмів і форм організованої оптової торгівлі та орієнтація потоків сільськогосподарської продукції через прозорі процедури аграрних ринків, особливо через «експортні» канали.

Як згадувалося в розділі 1, сільськогосподарська інфраструктура включає такі елементи, як пункти постачання в сільській місцевості, товарні біржі, оптові та роздрібні ринки, інформаційні та маркетингові мережі,

аукціони, худоба, державні та приватні системи спостереження. Після скасування державної системи субконтрактації сільськогосподарської продукції стара інфраструктура зовнішньої торгівлі виявилася неспроможною забезпечити ефективну роботу сільськогосподарських виробників. Існує багато приватних посередницьких структур, які не мають відповідних фізичних і технічних засобів, закупаючи та експортуючи сільськогосподарську продукцію непрозорими методами, що призводить до значного рівня невідомості цього виду діяльності. У цій ситуації необхідна спеціалізована ринкова інфраструктура для впровадження прозорих експортних процедур, включаючи посередницькі торговельні структури, а також розгалужену централізовану мережу збуту та постачання великої кількості продавців, постачальників і покупців, а також багатьох різних партій товарів. агропродовольчі продукти.

Характерним для формування зовнішньоекономічної інфраструктури в сучасних умовах є формування багатьох посередницьких структур – багатьох партнерів сільськогосподарських підприємств, але досить умовно її можна назвати інфраструктурним інститутом. Ці посередницькі компанії не пропонували прийнятні ціни для сільгоспвиробників, хоча вони отримували значні прибутки від цієї посередницької діяльності, а сільгоспвиробники втратили частину значних прибутків. Отже, сучасна інфраструктура зовнішньої торгівлі в Україні перебуває на стадії формування відповідно до розвитку аграрних відносин в країні. Більшість українських експортерів агропродукції потребує підтримки, суть якої полягає у співробітництві процесів між зусиллями агровиробників щодо отримання необхідної інформації, переробки, постачання та реалізації власної продукції, отримання кредитів для закупівлі сучасної продукції. пристрій, застосування нових технологій у тваринництві та вирощуванні. Таким чином, необхідність подальшого розвитку інфраструктури агробізнесу зумовлена викликами європейської інтеграції та глобалізації.

Проблема розвитку зовнішньоекономічної інфраструктури аграрного сектору особливо загострюється у воєнний час. У цьому контексті при Міністерстві аграрної та продовольчої політики України створено робочу групу з ідентифікації та класифікації критичної інфраструктури у сфері харчової промисловості та агропромислового комплексу. 20 грудня 2022 р Набирає чинності постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1384 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 1109 «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури базового рівня». метою якого є мінімізація негативного впливу енергетичної кризи на результативність аграрного сектору. Відповідно до ухваленої постанови визначено важливі об'єкти інфраструктури, важливим фактором з яких визначено сільськогосподарське виробництво. Мінагрополітики було створено як компетентний орган, який міг би перевіряти та складати перелік важливих об'єктів інфраструктури. Суб'єкти, які мають особливе значення для безпеки харчових продуктів, матимуть додаткові інструменти для забезпечення прийому електроенергії [82].

На думку О. Г. Шпикуляка [99, с. 32], інституційна система зовнішньої торгівлі в аграрному секторі включає: організації оптової торгівлі - фондові біржі, оптові ринки (оптові сільськогосподарські ринки), аукціони та ярмарки, коопераційні комуни та постачальницько-збутові пункти; спеціалізовані зовнішньоекономічні інститути - будинки бізнесу, зовнішньоекономічні асоціації, торгово-промислові палати та ін. Аграрний зовнішньоторговельний сектор України, як сукупність взаємопов'язаних форм і структур, потребує відповідного інституційного забезпечення (установ та організацій), що формують інфраструктуру просування продукції від виробників до іноземних споживачів – торгові кооперативи, біржі, торгові дома, оптовий ринок, елементи системи контролю та оцінки якості продукції, основною функцією якої є опосередкований вплив на товарно-біржовий ринок.

Важливою частиною інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі є Торгово-промислова палата (ТПП). Вітчизняні та іноземні агропромислові підприємства досить активно користуються послугами Торгово-промислової палати України, яка, як ринкова організація, надає наступні послуги ЗЕД:

- юридична служба;
- довідково-інформаційне обслуговування;
- моніторинг списку надійних іноземних партнерів;
- організація та організація виставок;
- сприяння та залучення інвестицій;
- організовувати міжнародне економічне співробітництво вітчизняних компаній;
- впровадити сертифікати походження продукції;
- консультації з питань державних закупівель;
- дослідження в лабораторії;
- патентно-ліцензійні послуги.

Низькі обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією (як вітчизняної, так і зовнішньої) є основною проблемою для українського аграрного ринку, оскільки концепція фондової біржі виступає своєрідним індикатором ринкових цін, тим самим страхуючи суб'єктів господарювання від потенційних цін. ризик. і втрата доходу. Ось чому фондовий ринок є одним із найважливіших інститутів аграрного ринку. Проте його розвиток залежатиме від інституційних умов, сформованих державою. Першою товарною групою на фондовому ринку традиційно є сільськогосподарська продукція, на яку припадає близько 85% обороту сільськогосподарських бірж (до 40% - борошно, олії та насіння). олія; близько 20% - крупи; 18% - продукти тваринництва, в основному такі як свині та жива велика рогата худоба; до 10% - цукор, какао, кава; близько 7% - текстильна сировина та інші продукти походженням з: шовку, бавовни, ниток, вовни) [60]. В Україні з цього приводу склалася парадоксальна ситуація, оскільки торгівля

іноземною валютою ще не набула активного розвитку та популярності серед експортерів та імпортерів сільськогосподарської продукції.

У 2021 році в Україні працювали 353 товарно-сировинні біржі та 26 спеціалізованих агропромислових бірж, з яких найбільша кількість біржових операцій припадала на продукцію рослинництва [82]. Слід підкреслити, що товарна біржа є одним із економічних інститутів, здатних створити умови для швидшої адаптації українського аграрного ринку до умов ВЗВТ, поряд з оптовими ринками та обслуговуючою кооперативою. В умовах ефективного функціонування сільськогосподарського товарообмінного ринку роль держави зводиться до функції контролю та нагляду. На нашу думку, вільне та прозоре ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, на шкоду існуючим ефективним інституціям валютного курсу, є важливою передумовою для повноцінного функціонування аграрного сектора в умовах глибокої євроінтеграції та цільового контролю цін на сільськогосподарську продукцію. Слід зазначити, що на одній з головних товарних бірж України – Київській аграрній біржі – діє електронна система моніторингу цін, даними якої користуються як державні установи, так і професіонали, вітчизняні та західні експерти та аналітики. Елементи інфраструктури визначаються потребами аграрного ринку, торговими відносинами, не можуть бути нав'язані ззовні, не можуть бути повністю визначені в рамках державних інституцій [99].

Шлях сільськогосподарської продовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача залежить від інфраструктури, яка визначає мотиви їхньої поведінки: виробники – виробляють товар, а споживачі – купують. Відомо, що завдяки інфраструктурі укладаються контракти для просування та забезпечення товаропотоку всередині регіонів, галузей і зарубіжних країн, регулюють послуги та збут економічної системи. Тому рівень ефективності ринкової економіки залежить головним чином від складності та ефективності її інфраструктури. Існуюча інституційна підтримка внутрішньої зовнішньої торгівлі з точки зору інфраструктури є фундаментальною та важливою

перешкодою на шляху виходу на європейський ринок, збалансування попиту та пропозиції, продажу товарів за вигідними цінами для виробника, що є найважливішим, якщо необхідно збільшити прибуток сільськогосподарської діяльності.

На основі діяльності інститутів зовнішньоекономічної інфраструктури формується механізм регулювання ринків сільськогосподарської продукції та формування доходів товаровиробників. Європейська практика ефективного функціонування аграрних економічних систем показує, що в інфраструктурному сегменті регулюючу роль відіграють організації оптової торгівлі у вигляді оптових ринків і бірж [75]. Саме вони здатні встановлювати ціни з урахуванням ситуації попиту та пропозиції, уникати цінової монополії та втручатися в ринок, відіграючи таким чином стабілізуючу роль.

Зовнішньоторговельні оптові ланки України представлені оптовими ринками як організаціями, торговцями, торговельними майданчиками, аукціонами, ярмарками та виставками, яких у системі досить велика кількість. Зовнішньоторговельна інфраструктура аграрного сектора України (табл. 2.5). Оптова торгівля може ефективно виконувати регулюючі функції, усуваючи значну кількість посередників між виробниками та споживачами, оптимізуючи тим самим ціни. Через оптову торгівлю держава здійснює політику регулювання ринку.

В Україні створено такі інститути, які виконують функцію регулювання аграрного ринку, як Аграрний фонд. Це важливий інститут інфраструктури аграрного ринку як уповноважена державою структура, завданням якої є впровадження на практиці інституційної підтримки цінового регулювання шляхом здійснення маркетингової діяльності, фінансових та товарних інтервенцій, а також формування державного продовольчого фонду, агентства, системи зберігання як важливе завдання підвищення продовольчої безпеки [83].

Таблиця 2.5

**Елементи зовнішньоторговельного інфраструктурного забезпечення
аграрного ринку України**

(станом на 1 січня)

Об'єкти зовнішньоторговельної інфраструктури	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Заготівельні пункти - усього	24841	24426	23611	22385	22363	21742
з них із заготівлі:						
живої худоби та птиці	2081	2171	2048	1821	1744	1629
плодоовочевої продукції	2269	2527	2218	1708	1548	1413
молока	18238	11715	17302	17374	17725	17361
іншої сільськогосподарської продукції	2253	2016	2044	1483	1347	1342
Агроторгові дома - усього	431	437	408	388	347	330
районні	396	400	373	367	326	304
міжрайонні	36	38	35	23	21	28
Проведено аукціонів живої худоби і птиці з початку року	318	321	224	207	149	164
Проведено виставок-ярмарок з початку року	2510	2185	2346	2527	2024	4015
Дрібногуртові ринки живої худоби і птиці	-	-	395	395	386	415
районні	-	-	324	323	374	396
обласні	-	-	21	22	19	22
Продовольчі ринки	806	866	878	864	893	801
районні	642	709	734	722	767	685
обласні	165	156	108	108	126	116
Плодоовочеві ринки	504	567	610	614	694	684
районні	425	483	539	547	612	605
обласні	82	85	63	62	83	82
Кредитні спілки	313	367	418	425	479	502
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи - всього	1035	1056	1127	1045	970	978
із загальної кількості: переробні	87	70	73	77	67	61
заготівельно-збутові	173	170	163	149	144	138
сервісні	315	324	360	308	278	276
постачальницькі	20	22	19	19	20	25
багатофункціональні	407	424	447	429	422	438
інші	39	47	68	62	44	46

За: [60; 83]

Європейський досвід показує, що державний вплив на ціни в аграрному секторі можливий лише за наявності системи оптових ринків сільськогосподарської продукції – без чого неможливі фінансові та товарно-цінові інтервенції за максимальними та мінімальними цінами. регулюється державою на користь виробників.

Розглядаючи зовнішньоторговельну інфраструктуру створених та діючих в Україні сільськогосподарських ринків (табл. 2.6), слід зазначити,

що на даний час дещо зросла кількість товарних бірж, ярмарків та кооперативного кредиту. Фактично працює менше половини фермерських господарств, збутових пунктів та обслуговуючих кооперативів, працює невелика кількість аукціонів з продажу худоби та птиці та загалом обсяги реалізації сільськогосподарської продукції через ці суб'єкти господарювання в Інфраструктура зовнішньоекономічного ринку є незначною. Згідно з дослідженнями вчених [57], сьогодні в загальній структурі доходів ринку роздрібної торгівлі продовольчими товарами питома вага посередницької структури становить близько 90%, тому тут немає місця індивідуальним виробникам. виробляється сільськогосподарська та харчова продукція.

Тому актуальним є створення зовнішньоторговельної інфраструктури для забезпечення прозорості біржово-посередницької діяльності на аграрних ринках і справедливого перерозподілу вартості всередині системи. системи цін. Цього можна досягти не тільки за рахунок великої кількості одиниць інфраструктури, але й за рахунок побудови ефективних маркетингових каналів, до яких мають доступ усі учасники процесу обміну товарами.

Таблиця 2.6

Показники розвитку зовнішньоторговельної інфраструктури аграрного ринку, одиниць

(станом на 1 січня)

Суб'єкт ринку	Рік						
	2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Агроторгові дома	96	353	435	409	388	347	331
Акредитовані товарні біржі	35	43	34	37	39	39	41
Заготівельні пункти	-	16358	24255	23612	22385	22363	21742
Кредитні спілки	-	262	342	417	426	478	502
Обслуговуючі кооперативи	-	726	1031	1128	1045	971	978
Виставки-ярмарки	-	1261	2027	2346	2525	2026	4017
Аукціони живої худоби	-	206	312	224**	205**	149	165

За: [60; 83]

Діяльність оптового ринку ґрунтується на умовах прозорості, взаємної вигоди та рівноправності сторін у валютно-ринкових відносинах на сільськогосподарському та продовольчому ринку. Відповідно до

організаційно-економічної спрямованості діяльності на оптовий ринок покладено роль створення інституційних умов для діяльності оптової торгівлі; забезпечують контроль якості сільськогосподарської та харчової продукції; формування взаємовигідних бізнес-«правил гри»; поширювати інформацію та здійснювати моніторинг кон'юнктури ринку серед учасників системи оптової торгівлі; зменшити контрактні та транзакційні витрати; Інфраструктурна підтримка тендерного процесу. Проте функціонування оптових ринків потребує відповідного інфраструктурного забезпечення, формування інформаційно-аналітичних структур, юридичного, фінансово-платіжного, консалтингового, транспортно-побутового та побутового супроводу, збереження та контролю якості продукції.

Слід підкреслити, що одним із найбільш динамічних напрямків зовнішньоекономічної інфраструктури аграрного сектору економіки України є ярмарково-виставкова діяльність, яка відіграє важливу роль у процесі розширення зовнішньої та внутрішньої торгівлі. Ця діяльність є невід'ємною частиною ринкового процесу, що сприяє позитивним структурним перетворенням в економіці, технологічному та науково-технічному оновленню українського виробництва та залученню більшої кількості інвестицій, переважно іноземних, в аграрний сектор. Активно сприяє процесу ознайомлення з новими видами продукції, новітніми технологіями та їх більш глибокому впровадженню, посиленню конкурентоспроможності та просуванню продукції українських виробників на європейський ринок, а також зміцненню міжнародних економічних зв'язків.

Для оцінки рівня розвитку зовнішньоекономічної інфраструктури аграрного сектору на регіональному рівні необхідно здійснити процедуру групування регіонів України за показниками розвитку методом кластерного аналізу. Для проведення такого аналізу ми обрали 14 показників за 2021 рік, що характеризують розвиток інфраструктури в різних аспектах (показники обсягу та активності оптових ринків, бірж, аукціонів, кооперативів, агробудинків, ярмарків, виставок) [82; 83]. Застосування методів

багатовимірний аналіз дозволяє за ступенем близькості розділити набір багатовимірних показників, що характеризують рівень конкуренції різних сторін, на однорідні підмножини – групи, класи, кластери. Незважаючи на умовність і складність поділу початкової сукупності на групи, основним критерієм формування кластерів є мінімізація внутрішньогрупової та максимальна міжгрупової дисперсія [29, с. 41].

Метод групового аналізу не вимагає дотримання меж кожної конкретної групи, але право на формування чисельності цих груп належить досліднику. У практичних розрахунках кількість груп часто визначається виходячи з категоріальної відстані між аналізованими параметрами та виглядом побудованого графа, який називається «деревом зв'язків» (рисунок 2.8). Кількість сформованих таким чином груп залежить від завдання аналізу, переліку ознак, що включаються в аналіз, і визначається на практиці поетапним видаленням ребер зі сформованого графічного дерева, вершинами яких є групи об'єктів.

Розв'язання задачі групування регіонів України за показниками розвитку зовнішньоекономічної інфраструктури аграрного сектору передбачає проведення аналізу, який складається з наступних етапів:

- відбір вибірки для процедури кластеризації (об'єктами вибірки визначено регіони України);
- визначити всі ознаки, за якими будуть оцінюватися об'єкти вибірки (на 2021 рік відібрано 14 показників);
- розрахувати значення подібності між об'єктами (з використанням програми Statistica 12.0);
- застосувати один із методів кластерного аналізу для формування груп подібних об'єктів (за допомогою методу евклідової відстані);
- перевірити достовірність результатів кластеризації.

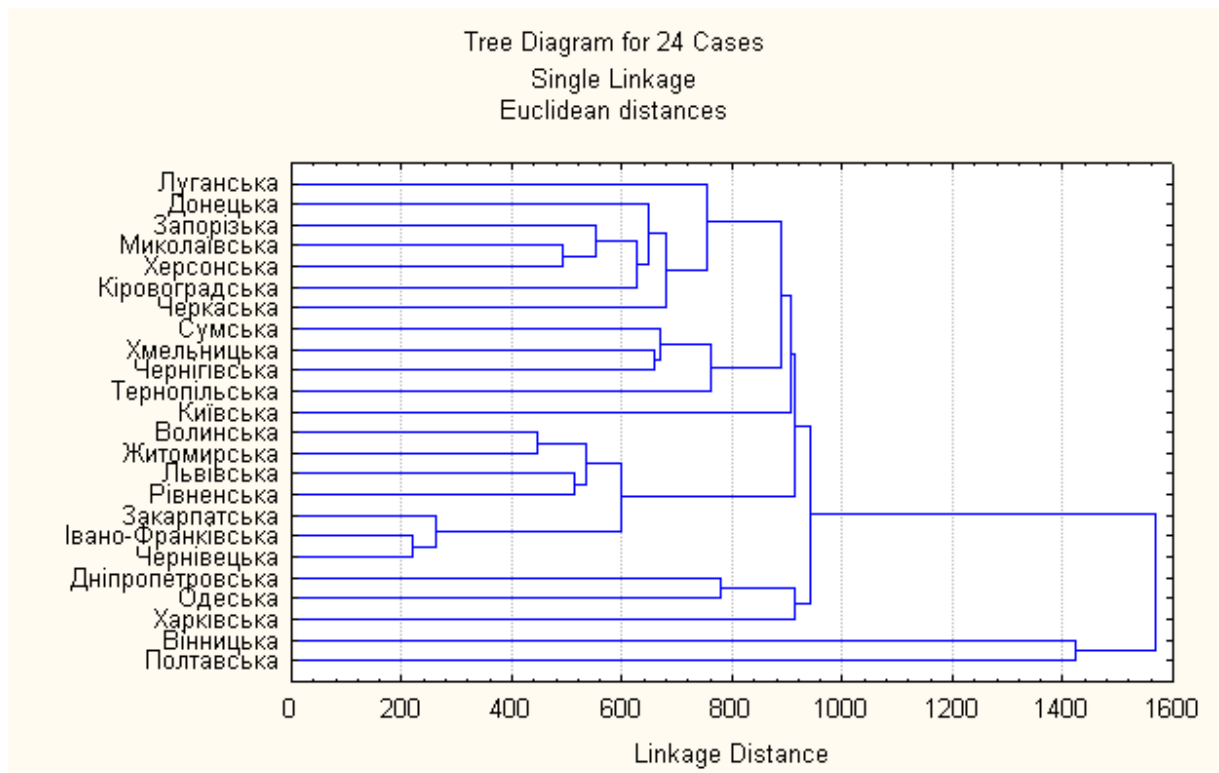

Рис. 2.8. Дендрограма областей України за основними показниками розвитку зовнішньоторговельної інфраструктури АПК у 2021 р.

За: побудовано автором

Отримані результати проведеного аналізу свідчать про те, що регіони України мають різний рівень розвитку інфраструктури зовнішньої торгівлі в аграрному секторі (табл. 2.7).

Найбільш розвинену зовнішньоторговельну інфраструктуру в аграрному секторі мають Полтавська, Харківська, Вінницька, Дніпропетровська та Одеська області, а найслабше – Закарпатська, Чернівецька та Івано-Франківська області. Існуючий розрив у рівні розвитку інфраструктури зовнішньої торгівлі в регіонах не може не відобразитися на рівні діяльності всього агропромислового комплексу, оскільки реалізована експортна політика завдає шкоди формуванню цілісної системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності національних підрозділів в агропромисловому комплексі та на регіональному рівні.

Таблиця 2.7

**Групи кластерів АПК України за показниками зовнішньоторгівельної
інфраструктури у 2021 р.**

№ клас- тера	Області, що належать до кластера	Характеристика кластера
I	Полтавська, Вінницька, Харківська, Дніпропетровська, Одеська	Найвищий рівень розвитку інфраструктури
II	Донецька, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Черкаська, Херсонська, Кіровоградська	Високий рівень розвитку інфраструктури
III	Сумська, Хмельницька, Чернігівська, Волинська, Тернопільська, Київська, Житомирська, Львівська, Рівненська	Середній рівень розвитку інфраструктури
IV	Чернівецька, Закарпатська, Івано- Франківська,	Низький рівень розвитку інфраструктури

Джерело: побудовано автором

Таким чином, зовнішньоекономічна інфраструктура сучасного аграрного сектору сформована, але інституції, що її складають, не виконали належним чином покладених на виробників сировини завдань. Проблема в інформаційному сегменті, відсутній ефективний моніторинг внутрішнього та зовнішнього аграрного ринку, навіть усі структури не можуть отримати доступ до наявної інформації через системні проблеми з розповсюдженням. Є проблеми з консультуванням та наглядом, а професійні асоціації фактично не виконують жодних статутних функцій, а існують лише офіційно. А це, у свою чергу, обмежує потенційні можливості для ефективної конкуренції. Зокрема, необхідно навести приклад, що навіть існуюча статистична інформація про аграрний сектор у друкованих виданнях, які розповсюджує Національне бюро статистики України, доступна в агрегованому вигляді принаймні з деякими затримками. звітний період. Мінагрополітики України моніторить кілька сегментів розвитку сільського господарства, але ця інформація надається на галузевому рівні та частково науковцям, але не отримується виробниками.

Висновки до розділу

1. У формуванні експортного потенціалу України традиційно важливе місце займає сільськогосподарська продукція. Основні позиції основних видів сільськогосподарської продукції розташовані в такому порядку: зернові культури; насіння олійних культур; масло; молоко та молочні продукти; харчові залишки та відходи; алкогольні та безалкогольні напої; сировина рослинного походження; хлібні круп'яні вироби. Дослідження показують, що Україна входить до трійки лідерів у світі за експортом окремих видів сільськогосподарської продукції до ЄС. Зокрема, протягом останніх років Україна посідає перше місце серед постачальників до ЄС за обсягами експорту пшениці, входить до трійки основних експортерів насіння соняшнику до ЄС та посідає лідируючі позиції з експорту соняшникової олії, тополі та борошна. Аналіз міжнародної конкурентоспроможності української агропромислової продукції за рівнем виявлених порівняльних переваг переконливо підтвердив отримані результати.

2. У процесі дослідження встановлено, що основний резерв конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією зосереджений як у виробничій сфері, так і у зовнішньоекономічній сфері окремих регіонів України. Аналіз окремих факторів, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, показує, що резерви зростання найбільшою мірою залежать від рівня експортних цін і пов'язані з покращенням структури експортних поставок. Існуючі внутрішні резерви підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції базуються на особливостях діяльності галузей на внутрішньому та зовнішньому ринках, ступені зміцнення продовольчої безпеки національних реалій та спроможності ефективно нарощувати експортний потенціал.

3. Європейський досвід ефективного використання інфраструктури зовнішньої торгівлі є корисним для аграрного сектору України. Це пов'язано з тим, що існують проблеми з наглядом та консультуванням, а професійні

об'єднання не виконують своїх статутних функцій, а існують лише формально. Проблема полягає в сегментованості інформації, низькій ефективності моніторингу внутрішнього та зовнішнього аграрного ринків, і навіть усі структури не можуть отримати доступ до наявної інформації через великі труднощі з її ефективним розповсюдженням. Це обмежує доступні можливості для ефективної конкурентоспроможності. Мінагрополітики України моніторить сегменти розвитку сільського господарства, але ця інформація надається на галузевому рівні та частково науковцям, але не отримується виробниками.

РОЗДІЛ 3 ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

3.1. Обґрунтування пріоритетів розвитку вітчизняного експорту продукції АПК у контексті функціонування ВЗВТ

Український аграрний сектор має значні невикористані можливості для подальшого розвитку, розширення ємності ринку для української сільськогосподарської продукції за рахунок розширення експорту до ЄС та зростання ПП. Сьогодні ЄС став масштабним ринком товарів і послуг, де проживає понад 500 мільйонів споживачів сільськогосподарської та харчової продукції та об'єднує 28 країн на території понад 4,3 млн. кв. км, із загальним обсягом ВВП понад 13 000 мільярдів євро, що еквівалентно майже 1/4 світового виробництва. Формування Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС та спроби стати офіційним учасником цієї угоди в майбутньому вимагають насамперед формування інституційного середовища, яке б відповідало критеріям і принципам, правилам цієї спільноти. Крім того, існує умова, що коли країна визнає та дотримується встановлених критеріїв і принципів, вона може розраховувати на таке повне членство.

У контексті євроінтеграції аграрного сектору України таке приєднання передусім потребує відповідності державної аграрної політики вимогам спільної аграрної політики ЄС, яка є єдиною політикою для всіх країн блоку. спільноти та регулюються іншими відповідними директивами, постановами та рішеннями регуляторних органів ЄС. Більшість основних заходів, вжитих Україною щодо цих питань, викладені в Угоді про асоціацію та Угоді про вільну торгівлю, які містять орієнтири для поступової уніфікації законодавства України у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій.

ПДП ЄС має на меті впровадження скоординованих заходів у всіх державах-членах на відповідній основі. Серед них – організація базової підтримки доходів фермерів, незалежно від обсягу виробленої ними

продукції. Критеріями в даному випадку є кількість гектарів обробітку або поголів'я худоби, на яке заявлено, за умови ініціативності фермера та дотримання норм землекористування, землеустрою, водних ресурсів, охорони навколишнього середовища, збереження біорізноманіття тощо. Основними напрямками цієї політики також є підтримка функціонування спільних ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, розвиток сільських територій, моніторинг спільної аграрної політики та управління фінансами. Ключовим елементом стабільності тут є політика бюджетної підтримки розвитку агропромислового комплексу та села, визначена на 7 років.

Підписання угоди про асоціацію між країнами ЄС і на додаток до формування Угоди про вільну торгівлю з ЄС в рамках цієї угоди є важливими факторами для розвитку аграрної галузі країни, оскільки завдяки Відповідно перспектива Україні відкрита поступова експансія вітчизняних підприємств на ринки країн ЄС, підвищення рівня безпеки, якості та екологічних характеристик національної сільськогосподарської продукції, підвищення рівня безпеки, якості та екологічних характеристик національної сільськогосподарської продукції. стан. Тому перед Україною стоїть важливе завдання розробки методів і механізмів державної політики щодо підвищення ефективності використання наявного аграрного потенціалу економіки, адаптації до нових умов, особливо з урахуванням ризиків, які можуть виникнути. за рахунок лібералізації зовнішньоторговельних відносин з ЄС.

За змістом Угоди основним інструментом обмеження торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією є тарифні квоти, в межах, що забезпечують безподатковий доступ на ринки країн ЄС. Слід зазначити, що всі ЗВТ, створені між ЄС та іншими країнами та групами країн, містять положення, що стосуються сільського господарства. Впроваджено в ЄС регулювання торгівлі найбільш чутливою сільськогосподарською продукцією, де захист від збільшення імпорту від

вітчизняних виробників є пріоритетним завданням при створенні ЗВТ, прийнято наразі [42, с. 32]:

- 1) виключити їх із ціни пропозиції;
- 2) відтермінувати зобов'язання щодо зниження тарифів до кінця перехідного періоду;
- 3) встановлює тарифні квоти;
- 4) вжити спеціальних заходів захисту.

Аналіз взаємозв'язку держави та регіонів у сфері зовнішньої торгівлі [69] дає змогу зробити висновок про наявність ряду конфліктів, які можна вирішити шляхом використання стратегічного підходу, визначити можливості реалізації регіональних стратегій до підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в контексті поглиблення євроінтеграції. На нашу думку, розвиток зовнішньоторговельних зв'язків регіонів України сьогодні є важливою умовою поділу праці між державами, оскільки це системний просторовий зв'язок суб'єктів господарювання окремих суб'єктів господарювання. Передача функцій управління зовнішньою торгівлею в межах регіону можлива, якщо регіон розглядати як єдину складну систему і управління здійснюватиметься на основі концепцій і стратегій, а також довгострокової програми, в якій існує симбіоз між практикою і наукою, необхідний у всіх регіонах. Цей сектор є складною системою зі складними зв'язками, а агропромислові підприємства є випадковими відкритими системами. Тому загальний розвиток зовнішньої торгівлі агропромислових підприємств на регіональному рівні має включати низку конкретних напрямків, які представлені на рисунку. 3.1.

Підкреслимо, що формування конкурентоспроможного аграрного сектору є суттєвим пріоритетом соціально-економічного розвитку ремісничих сіл в умовах євроінтеграції. Зміцнення конкурентоспроможності національних аграрних підприємств сьогодні є стратегічним завданням сталого розвитку всієї аграрної галузі. Як показали результати кластерного аналізу, проведеного в попередньому розділі, з цієї причини важливою є

раціоналізація процесів розміщення сільського господарства та формування нового, більш загального випуску на рівні аграрного кластера, яка стала б основою місцевого самоврядування. Це потребує розробки нових методів та механізмів управління бізнес-кластерами в аграрному секторі, які дозволять системно вирішувати питання сталого розвитку сільських територій та експорту сільськогосподарської продукції.

Рис. 3.1. Інструменти та механізми підвищення конкурентоспроможності й розвитку зовнішньоторгівельної діяльності підприємств АПК регіону в контексті лібералізації зовнішньоторгівельного режиму

За: побудовано автором

Вітчизняний АПК за останні 10 років змінився кардинально. Трансформація нормативного поля і впровадження нових технологій в умовах євроінтеграції перетворили АПК на сектор масштабного виробництва продовольства у світових масштабах, а Україну — на центр світової

продовольчої безпеки. Сильні й слабкі сторони вітчизняного АПК представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Сильні й слабкі сторони АПК України в умовах ВЗВТ Україна-ЄС

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Вигідне географічне розміщення в центрі Європи на перетині головних логістичних вузлів 2. Сприятливий клімат (значна частина території розташована у кліматичних зонах, що сприяють веденню с/г із мінімальними ризиками одержання збитків від різних природних чинників) 3. Ґрунти (українські землі – це чорноземи з найвищим вмістом гумусу у світі) 4. Знання й культура (аграрії активно вивчають досвід колег з всього світу) 5. Дешева оренда землі в Україні (41 євро/га, для прикладу у Франції — 202, у Чехії — 96, в Литві — 81) 6. Найвища рівень маржинальності серед всіх країн світу – 30-150% 7. Бізнес представлений в уряді через лобістів із галузевих асоціацій (Рада інвесторів України, експортна рада, різні міжвідомчі групи та комітети при міністерствах тощо) 8. Дешева робоча сила (середня офіційна зарплата в АПК в Україні – 277 дол. США, у Польщі – 1680 дол. США, в Угорщині – 1114 дол. США, у Словаччині – 1319 дол. США) 9. Активне використання усіма гравцями (дрібними, великими, середніми) передових світових інновацій у виробництві 10. Ландшафт підходить ідеально для великого товарного землеробства 11. Висока частка експорту в економіці 12. Провідні позиції України на європейському ринку (сьогодні Україна – один зі світових лідерів у частині постачання продукції АПК до ЄС) 13. Відсутність значного регулювання	1. Відсутність вільного ринку землі (як одного з ключових чинників для залучення інвестицій) 2. Низький ступінь переробки (питома вага агропродукції із високою доданою вартістю у загальному обсязі с/г виробництва складає незначну частину – близько 5-7 %) 3. Низький рівень ефективності (на всіх ланцюжках бізнесу) 4. Низька продуктивність (4 тис. дол. у с/г на одного зайнятого). Для прикладу: у Нідерландах — 79 тис.дол., у Німеччині та Франції – 54 тис. дол., у Польщі — 8 тис. дол.) 5. Слабка самоорганізація ринку (малий і середній бізнес не беруть значної участі в профорганізації для політичного лобіювання власних інтересів) 6. Брак джерел фінансування АПК (дорогі кредити), недофінансування АПК 7. Відсутність довгострокової Стратегії розвитку АПК (як частини загальної Економічної стратегії країни) 8. Домінування окремих потужних гравців на ринку (формує передумови для виникнення монополії в окремих секторах АПК) 9. Відсутність ефективного нормативно-законодавчого регулювання 10. Непрозорий механізм державної підтримки галузі 11. Погіршення якості чорноземів (близько 20% українських чорноземів деградували за 30 років через непродумане оброблення ґрунту і неконтрольоване внесення добрив, що призводило до значних збитків — до 10-15 млрд грн) 12. У низці господарств зберігається «культура колгоспу»: старі технології, низький рівень фінансової грамотності, відсутність процесів модернізації об'єктів 13. Велика частка малоефективних державних підприємств. У складі Мінагрополітики – 334 підприємства. 14. Брак висококваліфікованих кадрів у областях 15. Відсутність профільних центрів НДДКР 16. Основне ціноутворення на зерно відбувається за межами України

Джерело: розроблено автором

Можливості й загрози, що виникають перед українським АПК в умовах функціонування ЗВТ Євросоюзу, представлені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Можливості та загрози для АПК України в умовах ВЗВТ Україна-ЄС

Можливості	Загрози
1. Ліквідація мораторію щодо продажу землі (до 50 млрд дол. США залучення інвестицій за 10 років) 2. Вихід на європейські нові ринки з новою продукцією (наприклад, льон, коноплі, лляні тканини, халяльне м'ясо, козячі сири, органічна курятина, органічний мед тощо) 3. Цифровізація аграрного сектора (AgTech) 4. Залучення інвестицій у сектор 5. Підвищення продуктивності й врожайності 6. Створення профільних центрів НДДКР в Україні (нові технології, новий посадковий матеріал, нові добрива) 7. Підтримка з боку міжнародних фінансових інституцій та з боку держави 8. Створення Причорноморського центру біржової торгівлі продукцією АПК 9. Створення в Україні європейського виробничого та логістичного хабу агропродукції 10. Перетворення України на європейський органічний хаб 11. Зростання експорту і, відповідно, валютних надходжень у країну 12. Формування моделі «20-40-40» (20 % – великий агробізнес, 40 % – середній, 40 % – малий) 13. Можливість форматування галузі (обрання унікального «українського» шляху розвитку)	1. Прорахунки в процесі відкриття ринку землі (відсутність обмеження для категорій покупців, формування цін, захисних механізмів від спекулятивного перепродажу землі) 2. Повномасштабна збройна агресія РФ, політична й економічна кризи в Україні 3. Погіршення якості земель 4. Відтік кадрів 5. Втрата вартості землі внаслідок розвитку альтернативного виробництва (гідропоніка тощо) 6. Деградація сектору 7. Прорахунки в регулюванні галузі 8. Рейдерство, високий рівень обороту готівки, «сірий» ринок зерна, шахрайські схеми, тиск із боку силових структур, контрафактна продукція 9. Втрата частини потенціалу урожайності внаслідок деградацію ґрунтів, що є наслідком інтенсивного виробництва 10. Подальше падіння маржинальності

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що Угода про вільну торгівлю дозволяє вийти на ринок ЄС вітчизняним компаніям, які виробляють, торгують і переробляють продукцію тваринного походження. Таким чином, Україна має можливість щорічно постачати на ринки країн ЄС: 12 тис. тонн яловичини, 20 тис. тонн свинини, 16 тис. тонн (збільшення до 20 тонн протягом 5 років) м'яса птиці, 1,5 тис. тонн т (зростання до 3 тис. т за 5 років) яєць 8 тис. т (зростання до 10 тис. т за 5 років) молока, згущеного молока, вершків та йогурту 1,5 тис. т

(зростання до 5 тис. т). т протягом 5 років) сухого молока, 1,5 тис. тонн (збільшення до 3 тис. тонн за 5 років) масла, 250 тис. тонн продуктів переробки нафти, 5 тис. тонн (зростання до 6 тис. тонн) т протягом 5 років) мед. Водночас на сир не квотується, що дозволяє експорт цього продукту в необмежених кількостях з України до ЄС.

Слід зазначити, що експорт продукції тваринництва з України до ЄС може бути збільшений лише за рахунок використання тарифних квот, якщо українські експортери зможуть відповідати вимогам Європейського Союзу щодо якості, їхня продукція, стандарти безпеки та сертифікація продукції є відповідними.

У найближчий час складною проблемою буде виконання встановлених планових показників по продукції тваринництва, оскільки переважна більшість тваринництва вирощується в домашніх умовах і не має умов для застосування сучасних технологій виробництва, що призводить до низької якості та кількості. не відповідає європейським медичним стандартам і нормам. Для переважної більшості малих і середніх національних сільськогосподарських підприємств забезпечення точної відповідності продукції європейським стандартам також є складним, оскільки гармонізація та законодавче регулювання заходів гігієни та безпеки харчових продуктів і технічних регламентів потребує не лише великих зусиль. час, але й значні матеріальні ресурси. Наприклад, загальна вартість приведення м'ясної промисловості в Польщі до європейських стандартів становить близько 2 млрд євро [70, с. 83-85].

Процес впровадження міжнародних та європейських стандартів безпечності та якості харчових продуктів (EN, HACCP, ISO, Codex Alimentarius) в аграрному секторі України відбувається досить повільно. Водночас, згідно з розділом 17 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, співпраця між сторонами включатиме, серед іншого, просування політики якості сільськогосподарської продукції у сфері вимог до виробництва, стандартів продукції та систем якості [58, с. 378]. Для досягнення цієї мети

важливо транспонувати в національне законодавство вимоги директив і регламентів ЄС для харчової та сільськогосподарської промисловості, а також не менше 80% існуючих стандартів Європейська практика.

Невідповідність якісного рівня вітчизняної продукції європейським стандартам є серйозною загрозою для розвитку вітчизняного АПК, оскільки затягує процес поставок продукції на ринок ЄС, на період запровадження всіх необхідних технічних регламентів та нормативно-правових актів. Отримання сертифікату відповідності не тільки призводить до зниження рентабельності вітчизняних малих і середніх сільськогосподарських підприємств, але й зменшує конкуренцію на внутрішньому ринку окремих видів вітчизняної продукції порівняно з європейською продукцією, яка вже є належним чином сертифікованою. зниження потужності.

По-перше, можна прогнозувати зростання харчових відходів та імпорту в Україну окремих видів м'яса, деяких фруктів та овочів, молока та молочних продуктів.

Необхідно також запровадити стандарти ЄС щодо догляду та поводження з тваринами, що призведе до відходу домогосподарств України з внутрішнього ринку та переорієнтації на виробництво супутніх товарів виключно для домашнього споживання. Домінування таких виробників на ринку тваринницької продукції може становити загрозу національній продовольчій безпеці [9].

Для мінімізації ризиків та використання всіх можливостей для аграрного сектору від підписання угод про вільну торгівлю необхідно реалізувати ряд заходів державної аграрної політики, які не суперечать засадам регулювання державної та державної підтримки. Аграрний ринок, врегульований в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, створить необхідні умови для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. При цьому зусилля необхідно зосередити на:

- розробити систему моніторингу зовнішньоекономічної діяльності з країнами Європейського Союзу як механізм швидкого реагування на циклічні процеси змін на аграрних ринках;

- прискорити впровадження міжнародних та європейських стандартів безпеки та якості харчових продуктів (ISO, HACCP, EN, Codex Alimentarius) в аграрному секторі;

- Сприяти розвитку кооперативного руху в сільській місцевості з метою спільного управління господарською діяльністю окремих господарських одиниць, сприяння зниженню витрат на реалізацію та виробництво сільськогосподарської продукції;

- Сприяння розвитку дрібного сільськогосподарського виробництва, зокрема через законодавче регулювання діяльності особистих селянських господарств та розвиток механізмів перетворення в сільськогосподарські господарства, що дозволяє дрібним селянським господарствам інтегруватися в ринок і механізму функціонування аграрно-промисловий комплекс.

Для досягнення поставленої мети необхідно здійснити такі першочергові заходи:

- розпочати розробку та оприлюднення пропозицій для переробних підприємств та сільгоспвиробників щодо внесення необхідних змін у виробничо-господарську діяльність, що призведе до валідації продукції та їх виробничі процеси відповідають європейським та міжнародним стандартам якості та безпеки;

- посилити співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями (USAID, ЄБРР, Світовий банк та ін.) у розробці та реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, спрямованих на гармонізацію систем регулювання та національних технічних стандартів в аграрному секторі з міжнародними та європейськими стандартами (ISO, HACCP), EN, Codex Alimentarius);

- гарантоване прийняття Верховною Радою України та прийняття законопроектів України «Про державний контроль у сфері забезпечення

безпеки та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпеки харчових продуктів», «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин»;

- надати особистим фермерським господарствам, які виявили бажання перетворитися на фермерські господарства сімейного типу, можливість реєстрації цих господарств за принципом «єдиного вікна»;

- здійснювати постійний моніторинг зовнішньоторговельної діяльності між Україною та Європейським Союзом з тим, щоб у разі надходження українських компаній пропозицій експортної продукції, що перевищує встановлені угодою квоти, вживати відповідних заходів як ініціатор консультацій з ЄС щодо необхідності перегляду імпорتنих тарифів та обсягів квот;

- внести зміни до податкового законодавства щодо звільнення від оподаткування сільськогосподарських активів (за винятком внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування та податків на майно), якщо їх річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 100 тис. євро за середньорічним курсом НБУ;

- сприяти поживленню кооперативного руху на селі шляхом інформування сільських голів, сільських рад та жителів села про організацію та діяльність сільськогосподарських кооперативів, здійснення заходів державної підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів, сприяючи зменшенню витрат кожного з них. сільськогосподарським виробникам і фермерам переходити на міжнародні та європейські стандарти якості та безпеки продукції;

- водночас підтримувати дрібне сільськогосподарське виробництво, стимулюючи зростання якісних, а не кількісних показників виробництва. Для досягнення цієї мети необхідно перенаправити фінансову підтримку у вигляді дотацій господарствам населення на збереження та утримання

молодняку великої рогатої худоби з метою збільшення витрат у рамках бюджетної спрямованості «Надання кредитів сільськогосподарським господарствам.

Отже, захист інтересів українських виробників у зовнішньополітичних відносинах з країнами Європи є одним із першочергових стратегічних завдань України. Органам державної влади підготувати пропозиції щодо захисту національного аграрного ринку з метою збереження сільськогосподарського виробництва в умовах Угоди про вільну торгівлю Україна-ЄС. Актуальність проблеми залучення інвестицій в об'єкти сільськогосподарської інфраструктури виробництва та їх раціонального використання актуалізує питання підвищення привабливості інвестицій в сільськогосподарську виробничу інфраструктуру харчової промисловості. Обираючи зовнішньоторговельну політику в аграрному секторі, Україна повинна чітко визначити свої національні інтереси та шляхи їх захисту від викликів сучасних криз.

3.2. Напрями вдосконалення інституційного забезпечення розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до Євросоюзу

Участь національних аграрних компаній у євроінтеграційному процесі є загалом позитивним явищем, проте в умовах інституційної трансформації структура галузі все ще має обмеження, певні труднощі гальмують процес виходу аграрних компаній на європейський ринок сільськогосподарської та харчової продукції. Перед аграрними компаніями відкриваються нові можливості для налагодження ефективної економічної та міжнародної співпраці у сфері виробництва агропродовольчої продукції та її реалізації на європейському та національному ринках. Процес глобалізації та поглиблення європейської інтеграції зумовлює ефективність формування дієвих інституцій, здатних захистити економічні інтереси українських агровиробників у складному економічному середовищі зовнішніх відносин. Спільний європейський ринок сільськогосподарської продукції

характеризується високою купівельною спроможністю. У цьому сегменті ринку існують специфічні вимоги до якості та походження сільськогосподарської та харчової продукції, високий рівень менеджменту в імпортно-експортній діяльності, низка стандартів, вимог та нормативних документів щодо експорту сільськогосподарської сировини та готової продукції до експортери тощо. Окрім обмеженої можливості сільськогосподарських підприємств здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на європейському ринку, можна передбачити проблеми в їх агропродовольчій діяльності на внутрішньому ринку. Причина – лібералізація зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС, посилення конкуренції через вихід сільгоспвиробників ЄС на внутрішній ринок країни.

Сучасною ознакою потужних змін в аграрному секторі України є посилення процесу інтеграції у світову економіку, особливо в рамках Угоди про асоціацію між країнами ЄС та Україною та формування угоди про вільну торгівлю. Підписання Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС сприяє сприянню процесу нарощування експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств та стимулюванню розвитку зовнішньої торгівлі українською сільськогосподарською продукцією. Основними зовнішньоекономічними аспектами угоди про вільну торгівлю з ЄС є [131]:

- угоди про технічні бар'єри в торгівлі та інструменти захисту торгівлі;
- скасування мит на торгівлю товарами;
- гармонізація санітарних і фітосанітарних заходів;
- співпрацювати та сприяти торгівлі у сфері митної справи, єдиних правил походження товарів з Європейським Союзом;
- комерційні відносини в енергетиці;
- комерційні послуги;
- інвестування та визнання професійних кваліфікацій;
- конкурентна політика;
- географічні зазначення та права інтелектуальної власності.

Тому необхідно удосконалити інституційний механізм для формування ефективної системи підтримки та допомоги вітчизняним агровиробникам, принаймні на рівні, еквівалентному країнам-членам ЄС, та здійснити перехідні зміни інституцій та структури національного аграрного сектору. та диверсифікувати експорт української агропродовольчої продукції на європейський ринок [35]. Підприємства аграрного сектору економіки України мають потужний та якісний потенціал для виробництва сільськогосподарської продукції, що відповідає потребам внутрішнього та зовнішнього ринків. Зокрема, це потенціал трудових, природних та інших ресурсів, наявність яких допомагає Україні нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції та збільшувати масштаби експорту на європейський ринок. Реалізувати цей потенціал аграрного сектору в умовах загострення міжнародної конкуренції неможливо без здійснення низки організаційних та інституційних заходів. Вони повинні бути спрямовані на відповідність встановленим правилам і умовам, наприклад щодо вирощування сільськогосподарської сировини, збору, пакування, зберігання та транспортування тощо. Серед багатьох конкурентних переваг вітчизняних аграрних підприємств особливе місце посідають якість та площа сільськогосподарських угідь. Загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні майже в 3 рази більша, ніж у Польщі, у 2,5 рази – у Німеччині та в 1,5 рази – у Іспанії та Франції. Ще яскравіше ця перевага проявляється на площі ріллі, яка в Україні втричі перевищує польські показники, у 2,75 рази – у Німеччині, у 2,5 рази – у Західній Іспанії та майже вдвічі, ніж у Франції [113]. Для визначення перспективних напрямків нарощування експорту української аграрної продукції на ринок ЄС важливо зосередити увагу на кількох важливих завданнях (рис. 3.2).

Перш за все, необхідно забезпечити прискорення загального розвитку сільськогосподарської діяльності, як ключової структурної складової агропродовольчого виробництва. У цьому напрямку процеси, спрямовані на формування ефективної системи інституційної підтримки та сприяння їх

розвитку, а також розвиток ринкових інститутів та забезпечення добросовісної конкуренції в аграрному секторі, залишаються важливими. Розвиток сільськогосподарської діяльності сприятиме формуванню кооперативного руху в сільській місцевості та диверсифікації експорту сільськогосподарської продукції на європейський ринок.

Рис. 3.2. Перспективні напрями та завдання щодо нарощування експорту української аграрної продукції до ЄС

Джерело: сформовано автором

Крім того, важливо вдосконалити державну податкову політику в напрямку перерозподілу фінансових ресурсів між галузями аграрного сектору, збільшення видатків на інтеграцію та розвиток ринкової інфраструктури та модернізацію маркетингових, міжнародних транспортно-логістичних систем. та інформаційна інфраструктура українського агропродовольчого ринку.

Для активізації експортоорієнтованого сільськогосподарського виробництва необхідно створити ефективні фінансові інститути, що відповідають рівню розвитку ринкових відносин в аграрному секторі. Насамперед це передбачає формування ефективної моделі кредитно-фінансової підтримки експортоорієнтованих виробників та експортерів української сільськогосподарської продукції, а також застосування форм і видів небанківського кредитування, лізингу, страхування ризиків. у сфері виробництва та експорту. Важливим інституційним чинником, що впливає на активізацію експортної діяльності сільськогосподарських підприємств, є покращення інвестиційних умов розвитку промислових і сільськогосподарських підприємств.

Необхідність створення передумов для зосередження інвестиційних ресурсів усередині галузі, а також залучення ПІІ для розвитку експортоорієнтованого сільськогосподарського виробництва. Необхідно забезпечити формування сучасної галузі, що залучає ПІІ, у тому числі формування аграрних кластерів та аграрних технопарків, орієнтованих на трансфер новітніх технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Багато дослідників відзначали [8; 15; 67], що існує прямий зв'язок між розвитком інститутів аграрного ринку та розвитком експортного потенціалу українських підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції. Тому заходи щодо формування та розвитку експортного потенціалу підприємств АПК необхідно аналізувати як комплексну систему формування конкурентних переваг та орієнтації сільськогосподарської продукції на

споживачів з використанням Європи, враховуючи, що результатом збільшення експортного потенціалу фактично не є присвоюється підприємствами агропромислового кластеру, але суб'єктами сфери обігу, експортними підприємствами, багатьма проміжними. Експортний потенціал аграрно-промислових підприємств включає торговельну, виробничу, маркетингову, інтеграційну та логістичну складові (рис. 3.3), комплексна взаємодія цих складових сприятиме гармонізації прибутків, економічних вигод сільськогосподарських і промислових підприємств, діяльність з експорту сільськогосподарської продукції.

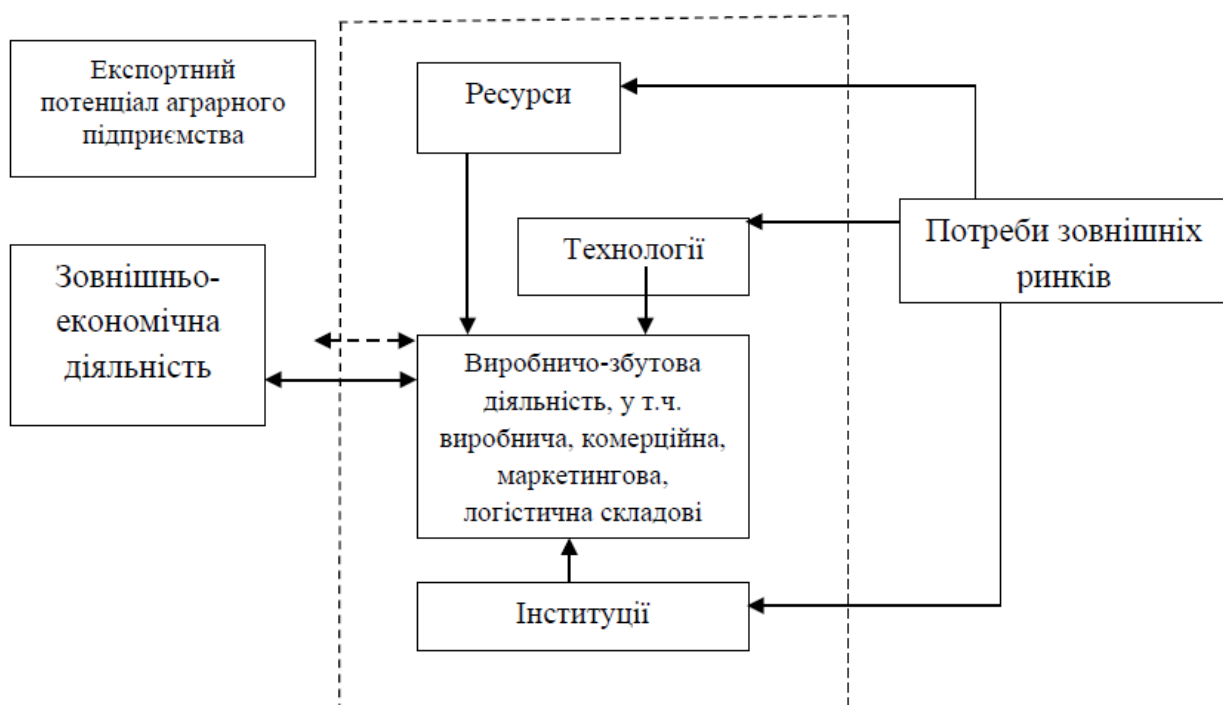

Рис. 3.3. Складові елементи експортного потенціалу аграрного підприємства

Джерело: побудовано автором за [8]

Інституційний елемент експортного потенціалу агропромислових підприємств представлений неформальними та неформальними правовими та адміністративними інститутами, які взаємопов'язані та впливають на рівень розвитку експортоорієнтованого виробництва в галузі. Ця інституційна складова включає не тільки національне середовище, а й технологію,

експортний потенціал підприємства, зовнішньоекономічну діяльність, наявні ресурси, виробничо-збутову діяльність, включаючи виробництво, комерційну складову, маркетинг, логістику. Вплив зовнішнього європейського інституційного середовища відбивається на міжнародній політиці держави та змінює інституційний механізм регулювання формування експортного потенціалу підприємств.

Сучасна ситуація формування експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу в Україні має певні особливості. Суттєво зріс рівень цін на сільськогосподарські виробничі ресурси, зменшилось фінансове забезпечення та стимулювання сільськогосподарського експорту України тощо. Процес адаптації вітчизняних сільськогосподарських підприємств до вимог нетарифного та тарифного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією внаслідок євроінтеграції триває, рівень ефективності державної підтримки та захисту ринку недостатній. економічні переваги компаній-експортерів аграрного сектора.

Одним із шляхів використання наявного експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств є підвищення ефективності виробництва та споживання експортованої продукції, що залежить від рівня розвитку системи управління якістю сільськогосподарської продукції виробництва та здійснення ефективної маркетингової діяльності. Розвиток експортного потенціалу має ґрунтуватися на стратегії розширення експортних можливостей і реалізовуватися в усіх компонентах. Комплексна взаємодія складових експортного потенціалу створює умови для узгодження економічних інтересів підприємств АПК із суб'єктами сфери обігу у сфері експорту сільськогосподарської продукції.

Умовою збільшення експортного потенціалу підприємств агропромислових кластерів є поступова участь в інтегрованій структурі сільськогосподарських підприємств або розвиток інтеграційного співробітництва у сфері обороту сільськогосподарської продукції, експортна

орієнтація та гармонізація всіх секторів. користь економіч. підприємств агропромислового комплексу з іншими учасниками цього процесу.

Отже, інституційне забезпечення їх діяльності на європейському ринку є важливим фактором формування експортного потенціалу українських аграрних підприємств. Основними складовими інституційної підтримки, спрямованої на підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, є: спеціальні режими оподаткування, програми державної підтримки, механізми субсидування та стимулювання тощо.

Висновки до розділу

1. Україна в процесі формування зовнішньоторговельної політики в аграрному секторі має визначити пріоритетні національні інтереси та прагнути їх захистити в рамках глибокої європейської інтеграції. Це питання особливо актуальне в умовах широкомасштабної збройної агресії проти України. Захист інтересів вітчизняних агровиробників у відносинах з країнами Європи є одним із найважливіших стратегічних пріоритетів України. В умовах діяльності ВЗВТ державні органи повинні вжити заходів щодо захисту українського ринку для збереження сільськогосподарського виробництва. Важливість проблеми залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво та інфраструктуру, а також їх раціонального використання підвищує актуальність питання підвищення привабливості інвестицій у виробниче сільське господарство. Для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в контексті євроінтеграції необхідно: переглянути існуючу організаційну структуру органів державного управління в аграрному секторі в контексті забезпечення формування ефективного законодавчого сектору та кластерного підходу до розвитку аграрного сектору, стратегічного планування та спрямованих на посилення ефективності державного управління розвитком аграрного сектору; розглянути можливість передачі функцій (або частини функцій) щодо регулювання розвитку сільського господарства від державних органів

до некомерційних громадських організацій; сприяти розвитку мережі консалтингових послуг; посилити контроль за цільовим використанням коштів, виділених з державного бюджету України на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам усіх форм власності.

2. Важливою умовою підвищення продовольчої безпеки держави та сталого розвитку аграрного сектору економіки є державна підтримка виробників сільськогосподарської сировини. Сьогодні потрібні принципово нові підходи до організації фінансового забезпечення аграрного сектору, удосконалення аналізованих напрямів державної підтримки шляхом реалізації ефективних заходів на рівні сільськогосподарських підприємств та формування нових фінансово-кредитних структур. Необхідно, щоб організації державної підтримки були гнучкими та забезпечували ефективне та цілеспрямоване функціонування всього агропромислового комплексу. Аграрна політика держави має бути спрямована на загальний розвиток сталого та конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, підвищення якості життя та розвиток соціальної інфраструктури на селі. Найближчим часом держава має продовжити політику всебічної участі в економічних процесах як безпосереднього суб'єкта економічних і соціальних відносин, що сприятиме підвищенню рівня підтримки Підтримка ринкових інститутів та розвитку аграрної інфраструктури. Питому вагу витрат на розвиток аграрного сектору у видатковій частині бюджету доцільно встановлювати виходячи з питомої ваги галузі у ВВП і водночас регулювати розподіл бюджетної підтримки аграрного сектору в регіонах відповідно до законодавчої дорожньої карти.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз конкурентоспроможності аграрного сектору України необхідно проводити в кілька етапів. Основний етап цього аналізу стосується основних структурних умов розвитку аграрного сектору, що, з одного боку, характеризує особливості виробництва та споживання сільськогосподарської продукції по відношенню до галузей промисловості, а з іншого боку, конкретні подробиці розвитку аграрної галузі та внутрішнього аграрного та продовольчого ринку. Під впливом базових умов розвитку сільського господарства і продовольства у взаємозв'язку попиту та пропозиції формуються особливості цієї ринкової структури, яка є найважливішою складовою ринкового механізму. Аналіз впливу зовнішнього середовища на конкурентоспроможність аграрного сектору необхідно здійснювати на основі застосування різних підходів, включаючи економіку, суспільство, глобалізацію, бюджет, маркетинг, баланс і середовище. Тому важливо виділити пріоритетні напрямки розвитку та центри спеціалізації підгалузей аграрного сектору, оскільки це сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності та ефективності розвитку сільського господарства в умовах зони вільної торгівлі між Україною і ЄС.

2. В умовах все більшого поглиблення євроінтеграції рівень розвитку інфраструктури зовнішньої торгівлі впливає на динаміку, масштаби та рівень ефективності функціонування українського аграрного ринку. У цьому контексті ефективний розвиток національної аграрної інфраструктури потребує вивчення європейського досвіду. На макrorівні аграрний бізнес та учасники аграрного ринку потребують посилення взаємодії з вітчизняними та міжнародними організаціями у сфері супроводу діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках. У цих процесах пріоритетне значення має взаємодія з відповідними секторами та інституціями Європейського Союзу.

3. Європейський аграрний ринок має свої стандарти, і для ефективного виходу на цей ринок українські компанії повинні дотримуватись технічних умов продукції та рівня безпеки. Для цього необхідно внести необхідні зміни

в сферу технічного регламенту та вимог безпеки продукції. Це не лише підвищить рівень якості та безпечності сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку України, але й дозволить нам успішно виходити на інші зовнішні ринки, не лише європейські, а й в тому числі інших розвинутих країн на основі стандартів ЄС. У рамках Спільної аграрної політики ЄС регулюються процедури фінансової підтримки та регулювання цін з урахуванням інтересів різних груп виробників сільськогосподарської продукції, а також працюють спеціальні організації, які надають необхідну підтримку аграрному сектору. У ряді європейських країн набув поширення процес регіоналізації аграрної політики, що забезпечило своєчасне спрямування розробки ефективних засобів розвитку сільського господарства. У країнах ЄС поширена система заходів адресної підтримки аграрного сектора. Зокрема, необхідно наголосити на адресному характері дотацій на конкретні заходи, з високими вимогами до рівня якості та екологічності сільськогосподарської продукції. Водночас створити необхідні механізми стимулювання та реалізувати податкову політику для розширення виробництва в аграрному секторі та регулювання цін на сільськогосподарську продукцію. В ЄС субсидії також є елементом політики захисту, тобто формування ефективної системи захисту вітчизняного виробника.

4. У процесі вдосконалення стратегії зовнішньої торгівлі, спрямованої на розвиток аграрного сектора економіки України та інтеграцію аграрного сектору в Європейський економічний простір, необхідно враховувати територіальні відмінності попиту на сільськогосподарську продукцію в європейському просторі, географічне положення європейського аграрного ринку по відношенню до України, традиції зовнішньоторговельних зв'язків, досягнутий рівень міжнародного співробітництва у сфері реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарської продукції. Основними проблемами, які перешкоджають експансії українських експортерів на європейський агропродовольчий ринок, є нерозвиненість

інфраструктури та інституційної підтримки, посилення конкуренції на європейському ринку та відносно низькі стандарти якості вітчизняної сільськогосподарської продукції.

5. Конкурентоспроможність українських агропромислових підприємств на європейському ринку досягається в основному за рахунок використання цінових механізмів, оскільки внутрішні експортні ціни на основні види агропромислової продукції невисокі, значно перевищують європейські. Експортна ціна української соняшникової олії найближча до світових. До основних чинників, що негативно впливають на експортні ціни на вітчизняну сільськогосподарську продукцію, належать: недотримання міжнародних стандартів якості, непрозорість діяльності комерційних структур, що беруть участь в експорті, щодо оптової лінії сільськогосподарської продукції шляхом закупівлі за заниженими цінами у сільськогосподарських виробників, потім вони створюють власні резерви для зниження експортних цін.

6. Сьогодні основні елементи зовнішньоекономічної інфраструктури аграрного сектору не в повному обсязі виконують поставлені перед сільськогосподарськими товаровиробниками завдання. Залишаються проблеми із сегментацією інформації, відсутністю ефективного моніторингу внутрішнього та зовнішнього ринків сільськогосподарської продукції та навіть нездатністю всіх структур отримати доступ до наявної інформації через системні проблеми в системі поширення інформації. Це обмежує потенційні можливості підвищення конкурентоспроможності. Мінагрополітики України моніторить кілька сегментів розвитку сільського господарства, але ця інформація надається на галузевому рівні та частково науковцям, але не отримується виробниками. Тому виникають проблеми консалтингу, нагляду та професійних об'єднань, які не в повній мірі виконують свої статутні обов'язки, а існують лише формально. У цьому контексті європейський досвід ефективного використання аграрної

зовнішньоекономічної інфраструктури є дуже корисним для українського аграрного сектору.

7. В умовах ВЗВТ стратегічним напрямом розвитку конкурентоспроможного аграрного сектору є досягнення сталого та ефективного сільськогосподарського виробництва для забезпечення потреб внутрішнього та європейського ринків у продукції аграрної галузі. Завданнями діяльності з розвитку сільського господарства мають бути: забезпечення національної продовольчої безпеки; підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської та харчової продукції на національному та європейському ринках; технологічні та технічні інновації в сільськогосподарському виробництві; формування цивілізованих умов для якісного життя на селі.

8. Державна підтримка агропромислового комплексу має передбачати широке використання інструментів державного регулювання для досягнення позитивних змін таких показників, як темпи зростання експорту та загального обсягу виробництва, загальна додана вартість, темпи зростання інвестицій в агропромисловий комплекс, прибуток у промисловості середня заробітна плата, а також обсяг торгівлі сільськогосподарською продукцією. У свою чергу підвищення ефективності розвитку означає усунення низької місткості ринку, спричиненої монополією великих господарств, забрудненням навколишнього середовища, стихійними лихами, інфляцією, а також факторів, зумовлених військовими діями в Україні тощо. збереження стабільності – використання макроекономічних важелів для повернення економіки АРАС до сталого розвитку та створення механізмів державного управління для забезпечення паритету цін на аграрний сектор та сільськогосподарську продукцію, доступності кредитів, розвитку сільських територій, високої продовольчої безпеки, реального співвідношення реального середнього валового доходу в аграрний сектор, прожитковий мінімум тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АПК у системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов, М.С. Вітков, Р.П. Саблук; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки", УААН. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2021. – 242 с.
2. Агропромисловий комплекс у 2006-2022 рр. [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
3. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
4. Андерсон В. М. Геоменеджмент та геомаркетинг як інструменти запровадження регіонального розвитку в умовах ринкових перетворень в Україні / В. М. Андерсон // Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стилос, 2014. – С. 336-348.
5. Андрійчук В. Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методичний аспект / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 29-35.
6. Антонюк Г. Я. Механізми посилення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі в умовах євроінтеграції: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Г.Я. Антонюк; Львів. нац. аграр. ун-т. — Л., 2009. — 20 с.
7. Апопій В. В. Споживча кооперація України / Кн. 1: Ринкова орієнтація споживчої кооперації України / В.В. Апопій, С.Г. Бабенко, Я.А. Гончарук. – Львів: Коопосвіта. – 1999. – 366 с.
8. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії: монографія / В. В. Апопій. — Л.: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. — 368 с.
9. Апопій В. В. Комерційна діяльність на ринку товарів та послуг: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Апопій, С. Г. Бабенко, Я. А.

Гончарук, Я. М. Антонюк, П. Ю. Балабан. — Л. : Видавництво ЛКА, 2001. — 449 с.

10. Артющин В.І. Підприємництво в сільській місцевості в контексті подолання бідності / В.І. Артющин, М.І. Пугачов. - К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2021. – 23 с.

11. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник / Г.І. Башнянин, П.Ю. Лазур, В.С. Медведєв. – К.: Вид-во Ніка-Центр Ельга, 2000. – 527 с.

12. Башнянин Г. І. Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності в перехідній економіці України (проблеми ефективності) / Г. І. Башнянин, І. Р. Боднар, Я. С. Лапчук, О. М. Свінцов. – Львів: видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – 103 с.

13. Березін О.В. Продовольчий ринок України. Теоретико-методологічні засади формування і розвитку: монографія / О.В. Березін / Полтавський ун-т споживчої кооперації України. — К. : Центр учбової літератури, 2021. – 184с.

14. Берлач Н. Зарубіжний досвід державної підтримки органічного сільського господарства / Н. Берлач // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси право. – 2022. – №4. – С. 27-30.

15. Білик Ю.Д. Становлення та розвиток сучасного продовольчого ринку в Україні / Ю.Д. Білик // Формування та розвиток аграрного ринку: зб. наук. праць. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2021. – С. 177-189.

16. Білорус О. Г. Глобальна продовольча безпека: монографія / О. Г. Білорус, М. В. Зубець, П. Т. Саблук, В. І. Власов / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України; ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2010. – 486с.

17. Бородіна О.М. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми: монографія / О.М. Бородіна, М.Г. Бетлій, Н.М. Головченко, С.В. Киризиук, О.В. Михайленко; ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України. — К., 2021. – 264 с.

18. Варченко О.М. Світовий та український досвід регулювання ринку цукру: монографія / О.М. Варченко. – Біла Церква, 2020. – 335 с.
19. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: монографія / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2016. – 208 с.
20. Вступ України до СОТ: оцінка позитивних та негативних наслідків для харчової промисловості України / Л. В. Страшинська // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. — 2010. — № 18. — С. 108-110.
21. Господарюючи на українських чорноземах, споживаємо польські яблука й іспанські груші / Офіційне повідомлення Колегії Рахункової палати від 13.07.2021 р. [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16729604>.
22. Гуменюк О. О. Оцінка ефективності функціонування інфраструктури ринку продукції АПК / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2021. – №3 (5). – С. 23-28.
23. Даниленко А. С. Розвиток підприємництва в АПК України: Теоретико-прикладні аспекти / А. С. Даниленко. – Л. : ІРД НАН України, 1997. — 222с.
24. Данилишин Б. М. Збільшення обсягів зовнішньої торгівлі України після вступу в СОТ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2008/02/16/118716>.
25. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1158-2007-%EF>.
26. Десять загальних непорозумінь системи СОТ [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&&page=1&get=15&id=50>.
27. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика: монографія / А.Д. Діброва. — К.: Формат, 2021. – 488 с.

28. Думич І. І. Важливість аграрного сектора для внутрішнього ринку агропродовольчої продукції / І. І. Думич // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна, випуск 31. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2010. - С. 156-160.

29. Єріна А.М. Теорія статистики: практикум / А.М. Єріна, З.О. Пальян. – К.: - Тов-во "Знання", КОО, 1997. – 197 с.

30. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства" від 24 червня 2004 р. № 1877 [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

31. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25.06.2009 р. № 1561-VI [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

32. Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

33. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" від 17 жовтня 1990 р. № 400 [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

34. Засади посилення конкурентоспроможності аграрних підприємств Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_20_21_zhovtnja_2011_r.

35. Звіт про проведення Шостого засідання в рамках Діалогу Україна – ЄС з аграрних питань і сільських територій (17 – 18 листопада 2009 року, м. Брюссель) [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?10598>.

36. Звіт про результати аналізу використання коштів Державного бюджету України, виділених на державну підтримку АПК. – Київ: Рахункова палата України, 2009-2022 [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16720005>.

37. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко, Ю.О. Олейніков, Т.І. Чаюн, О.В. Довгополова, В.Ю. Омельченко, Ю.М. Родіонова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2020. – 308 с.

38. Зоря С. І. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні / Київський національний економічний ун-т. / С. І. Зоря. — К. : КНЕУ, 2018. — 216 с.

39. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2022 році [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.president.gov.ua>.

40. Ібатуллін Ш. І. Кредитна інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку: Автореф. дис... канд. екон. наук / Інститут аграрної економіки УААН. — К., 2019. — 20с.

41. Інформація за повідомленнями з країн-членів СОТ. Департамент багатосторонніх та двосторонніх торговельних угод. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://me.gov.ua/Documents/>.

42. Киристюк С.В. Нові виклики для аграрного сектора у контексті формування зони вільної торгівлі Україна – ЄС / С. В. Киристюк // Економіка і прогнозування. – 2015. – №1. – С. 130-141.

43. Кобута І.В. Державна політика підтримки сільського господарства згідно з вимогами світової організації торгівлі / Кабінет Міністрів України ; Національний ун-т біоресурсів і природокористування України ; НДІ економіки і менеджменту агропромислового виробництва Навчально-наукового ін-ту бізнесу. – К. : ННЦ ІАЕ, 2019. – 116 с.

44. Коваленко Ю. С. Наукові засади та основні тенденції формування аграрного ринку в Україні / Ю.С. Коваленко // Економіка АПК. – 2022. – №3. – С. 19-29.

45. Коваленко Ю.С. Проблеми формування аграрного ринку в Україні / Ю. С. Коваленко // Формування та розвиток аграрного ринку: зб. наук. праць. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – С. 47-66.

46. Концепція Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

47. Кончин В. Категорія виявленої порівняльної переваги та оцінка перспектив України на європейському ринку / В. Кончин // Журнал європейської економіки. – 2003. - № 1. – С. 135-147.

48. Кузьменко В. Економічні інтереси та циклічність розвитку світової економіки і фінансові кризи / В. Кузьменко // Інститут еволюційної економіки. – 2007. - № 3. – С. 62-74.

49. Куцик П. О. Потенційні наслідки членства України в СОТ для системи споживчої кооперації / П. О. Куцик, С. Р. Семів, В. О. Шевчук // Споживча кооперація України: історичний досвід, сучасний розвиток, стратегічні орієнтири: збірник наукових доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів: Львівська комерційна академія, 2010. – С. 131-138.

50. Меморандум про взаєморозуміння щодо діалогу з питань сільського господарства між Міністерством аграрної політики України та Генеральним директором Європейської Комісії «Сільське господарство і розвиток сільської місцевості» [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?8100>.

51. Міністерству аграрної політики не до науки. Офіційне повідомлення Колегії Рахункової палати від 29.04.2021 р. [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16727241>.

52. Національний аграрний ринок в умовах євроінтеграції: механізм державного регулювання: монографія / С. В. Майстро; Нац. акад. держ. упр.

при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х.: ХРІДУ, 2021. — 240 с.

53. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

54. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Іван Дзюб (пер.). — К. : Основи, 2000. — 198с.

55. Онегіна В. М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: Моногр. / В.М. Онегіна. — К.: ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2021. — 590 с.

56. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК: У 4 ч. / Інститут аграрної економіки УААН / П. Т. Саблук (ред.). — К., 2021. Ч. 4 : Ціноутворення, інфраструктура аграрного ринку та виробничий потенціал в АПК. — К., 2021. — 246с.

57. Осташко Т. О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку / Т. О. Осташко. — К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2016. — 56 с.

58. Павел Ф. Економічний вплив вступу України до СОТ. Попередні результати розрахунків на основі моделі загальної рівноваги / Ф. Павел, І. Бураковський, Н.Селіцька, В.Мовчан. К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2014. — 42 с.

59. Панорама аграрного сектора України 2014 / За ред. Ю. Ф.Мельника. — К.: Міністерство аграрної політики України, 2013. — 72 с.

60. Панорама аграрного сектора України 2015 / За ред. М. Присяжнюка. — К.: Міністерство аграрної політики України, 2014. — 80 с.

61. Пасхавер Б.Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / НАН України; Інститут економіки та прогнозування / Б. Й. Пасхавер (ред.). — К., 2009. — 432с.

62. Пашинська Н.М. Транспортна інфраструктура – важливий чинник розвитку АПК України в умовах ринкових перетворень / Н.М. Пашинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія : Географія. — 2020. — Вип. 7. — С. 152–159.

63. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер, А. Олійник (пер.з англ.), Р. Скільський (пер.з англ.). — К. : Основи, 1998. — 390с.

64. Портер М. Конкуренція / М. Портер: Пер. з англ. — К. : "Генеза", 2002. — 495с.

65. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 № 562 «Про затвердження Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

66. Проблеми і напрями захисту внутрішнього ринку: наук. доп. / В. О. Точилін, Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт, В. Е. Лір, В. В. Венгер, Л. Ю. Волощенко; ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". — К., 2018. — 102 с.

67. Прокопенко О.В. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / О.В. Прокопенко, В.Ю. Школа, О.О. Дегтяренко, С.М. Махнуша. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 296с.

68. Пчелянська Г. О. Інфраструктура аграрного ринку у формуванні цін на сільськогосподарську продукцію: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. — К., 2009. — 20с.

69. Ринок продовольства України в аспектах СОТ: Моногр. / М. І. Долішній, В. І. Топіха, В. В. Булюк, В. А. Романова; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. — Миколаїв, 2006. — 222 с.

70. Розвиток та підвищення ефективності інфраструктури регіонального ринку аграрної продукції: автореф. дис... канд. екон. наук: [Електронний ресурс] / І. Г. Гуров; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. — Миколаїв, 2019. — 19 с.

71. Саблук П.Т. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / П.Т. Саблук (ред.), В. В. Юрчишин (ред.), І. І. Лукінов та ін. — К., 2016. — 664с.

72. Саблук П.Т. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості аграрних підприємств / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, Ю.С. Коваленко, І.Ф. Баланюк, Л.І. Березка / Інститут аграрної економіки УААН. — К. : ІАЕ УААН, 2009. — 205с.

73. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов / Інститут аграрної економіки. — К. : Видавництво Інституту аграрної економіки, 2015. — 294 с.

74. Саблук П.Т. Підприємництво в аграрній сфері економіки / П.Т. Саблук (ред.), М.Й. Малік (ред.). — 2. вид., доп. і перероб. — К., 2019. — 514с.

75. Семів С.Р. Фактори розвитку інфраструктури ЗЕД споживчої кооперації України / С. Р. Семів // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Споживча кооперація ХХІ ст.: уроки трансформаційних реформ і перспективи розвитку». — Полтава: РВВПУСКУ, 2018. — С. 80-83.

76. Семів С. Р. Фактори розвитку міжнародного кооперативного руху в умовах глобалізації / С. Р. Семів // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. : Башнянин Г. І., Апопій В. В., Вовчак О. Д. та ін.]. — Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2016. — Вип. 40. — С. 5-11.

77. Сільськогосподарський комплекс України: соціально-економічні пріоритети розвитку: монографія / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України / М. А. Хвесик (ред.), М. А. Лисецький (ред.). — К. : РВПС України НАН України, 2021. — 216с.

78. Сільськогосподарський простір України: проблеми соціально-економічного розвитку / За ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. — К.: РВПС України НАН України, 2018. — 75 с.

79. Скрипник А. В. Розвиток українського АПК у контексті глобальних тенденцій / А. В Скрипник // Економіка АПК. — 2013. - № 9. — С. 140-146.

80. Список акредитованих товарних бірж, що входять до Асоціації аграрних бірж України [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.sabu.org.ua/trustexchange/>.

81. Становлення та ефективний розвиток регіонального ринку аграрної продукції: Автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / А.В. Бурковська; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" УААН. — К., 2018. — 22 с.

82. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

83. Статистична інформація Міністерства аграрної політики України [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://minagro.gov.ua>.

84. Статистичне прогнозування кон'юнктури аграрного ринку в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.10 [Електронний ресурс] / О.С. Корепанов; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 20 с.

85. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

86. Супіханов Б. К. Розвиток ринків аграрної продукції: монографія / Б. К. Супіханов; Ін-т аграр. економіки УААН. – 3-ге вид., доповн. та переробл. – К., 2019. – 530 с.

87. Точилін В.О. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / НАН України; Інститут економіки та прогнозування / В.О. Точилін (ред.). — К. : [Експрес], 2009. — 637с.

88. Трегобчук В. М. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому та зовнішньому ринках: наук. доповідь / Інститут економіки та прогнозування НАН України / В.М. Трегобчук (ред.), Б.Й. Пасхавер (ред.). – К. : Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2017. – 259 с.

89. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Співтовариством і Україною, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/ru/publish/printable_article?art_id=40298.

90. Угода про сільське господарство від 15.04.1994 р. / СОР [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_005.

91. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо формування і функціонування аграрного ринку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua/.

92. Фещенко Н. М. Окремі аспекти державної підтримки аграрного товаровиробництва // Агроінком. – 2022. – № 3-4. – С. 10-12.

93. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. - К.: Знання, 2007. — 670 с.

94. Флейчук М.І. Дослідження ринків сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів України та країн ЦСЄ в контексті формування політики розвитку аграрного сектору економіки / М.І. Флейчук, Г.Я. Антонюк // Проблеми і перспективи співпраці між країнами Південно-Східної Європи в межах Чорноморського економічного співробітництва та ГУАМ: [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 533-541.

95. Формування і розвиток ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: автореф. дис... канд. екон. наук: [Електронний ресурс] / В.Т. Дудар; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2019. – 20 с.

96. Чернюк Л.Г. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку / Л. Г. Чернюк, Л. С. Антоньєва, І. М. Щедрова, М. П. Нікітюк, Н. Ю. Майстренко / НАН України ; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : РВПС, 2021. – 101 с.

97. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: теорія і практика: підручник / В. О. Шевчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2018. – 663с.

98. Шевчук В. Платіжний баланс, економічне зростання і стабілізаційна політика / В. Шевчук. – Львів: Кальварія, 2008. – 734 с.

99. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2021. – 480с.
100. Шпичак О.М. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / О. М. Шпичак (ред.). – К., 2000. – 585с.
101. Шпичак О.М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами – витрати, ціни, ефективність: монографія / О.М. Шпичак, І.В. Свиноус. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2010. – 300 с.
102. Шубін О.О. Інфраструктура товарного ринку: продовольчі товари: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. О. Шубін (ред.), О. М. Азарян, І. А. Ангеліна, О. Г. Бровко, О. В. Булгакова / ДонНУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського (ред.). – К. : Знання, 2013. – 565с.
103. Юрчишин В.В. Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси / В.В. Юрчишин / НАН України; ІЕП. – К. : Наукова думка, 2019. – 367с.
104. Яворська Т. І. Тенденції державної підтримки сільського господарства Польщі / Т.І. Яворська // Економіка АПК. – 2021. – № 4. – С.166-174.
105. Яремко Л.А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико- методологічний аспект: монографія / Л.А. Яремко / Національний ін-т стратегічних досліджень; Львівська комерційна академія. — Л. : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. — 524 с.
106. Ясько А. Г. Диверсифікаційна компонента адаптації харчової промисловості України до вимог СОТ: автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / А. Г. Ясько; НАН України; Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2019. – 18 с.
107. Agricultural Ukraine / В.В. Болгов (авт.-упоряд.). — К. : Новий світ, 2021. – 318 с.
108. Food and agriculture organization of the United Nations [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://fao.org>.

109. World Tariffs Profile 2008-2023. – Geneva: World Trade Organization, 2023. – 384 p.
110. Agrarian EU Politic [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://ec.europa.eu/comm/agrarianpolicy/reg/index_en.htm.
111. Europe agreement // European Commission [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: www.ec.europa.eu.
112. European Commission (2023). Guidance Document on Indicators of Public Administration Capacity Building, Programming Period 2014-2023, Monitoring and Evaluation of European Cohesion Policy, European Social Fund.
113. European Statistical Recovery Dashboard [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
114. OECD (2023), OECD Economic Surveys. European Union [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: www.oecd.org.
115. Treaty on European Union. – Council of the European Communities. Commission of the European Communities [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: https://europa.eu/europeanunion/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.
116. World Bank Indicators [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.

ДОДАТОК А

Аналіз результатів регресійного аналізу

Dependent Variable: COMSUMP

Method: Least Squares

Date: 04/11/23 Time: 12:43

Sample (adjusted): 2001 2022

Included observations: 20 after adjustments

COMSUMP=C(1)+C(2)*P(-2)+C(3)*PROD+C(4)*RIALIZE

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	5.568218	1.798816	3.095494	0.0129
C(2)	0.128891	0.021913	5.882118	0.0003
C(3)	-0.252194	0.222363	-1.134156	0.2661
C(4)	0.041838	0.021788	1.920292	0.0871

R-squared	0.895537	Mean depended var.	4.521925
Adjusted R-squared	0.860718	S.D. depended var.	0.057446
S.E. of regression	0.021439	Akaike info criterion	-4.599657
Sum squared resid	0.004137	Schwarz criterion	-4.425828
Log likelihood	33.89778	Dublin-Watson stat	2.020859

Dependent Variable: CONSUMP

Method: Least Squares

Date: 04/11/23 Time: 12:47

Sample (adjusted): 2001 2022

Included observations: 20

CONSUMP=C(1)+C(2)*P+C(3)*PROD+C(4)*RIAL

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	7.072961	0.823022	8.593901	0.0000
C(2)	0.068096	0.025148	2.310172	0.0436
C(3)	0.203557	0.087874	2.316471	0.0430
C(4)	-0.145941	0.098637	-1.481076	0.1695

R-squared	0.923478	Mean depended var.	6.824048
Adjusted R-squared	0.900523	S.D. depended var.	0.066081
S.E. of regression	0.027151	Akaike info criterion	-4.139558
Sum squared resid	0.007372	Schwarz criterion	-3.957368
Log likelihood	32.97971	Dublin-Watson stat	1.324217

Dependent Variable: Export

Method: Least Squares

Date: 04/11/23 Time: 12:58

Sample (adjusted): 2001 2022

Included observations: 20

PROD=C(1)+C(2)*P+C(3)*CONSUMP

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	6.692074	0.680007	9.698552	0.0000
C(2)	0.069828	0.013919	5.017207	0.0014
C(3)	0.247254	0.153416	1.611638	0.1330

R-squared	0.717444	Mean depended var.	8.299598
Adjusted R-squared	0.670350	S.D. depended var.	0.066977
S.E. of regression	0.038455	Akaike info criterion	-3.501832
Sum squared resid	0.017746	Schwarz criterion	-3.360222
Log likelihood	29.26374	Dublin-Watson stat	2.063338

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Рентабельність сільськогосподарського виробництва в Україні
у 2002-2022 рр., %

	Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %													
	продукція сільського господарства	у тому числі												
		продукція рослинництва	з неї					продукція тваринництва	з неї					яйця
			зерно	насіння соняшнику	цукрові буряки (фабричні)	картопля	овочі відкритого грунту		м'ясо великої рогатої худоби ¹	м'ясо сви- ней ¹	м'ясо овець та кіз ¹	м'ясо птиці ¹	молоко	
2002	42,70	98,3	275,1	236,5	29,6	27,20	27,6	22,2	20,60	20,80	2,3	17,0	32,20	27,3
2003	56,20	114,6	166,2	307,6	59,8	150,40	60,3	33,9	43,90	36,10	29,3	2,6	21,70	47,1
2004	118,90	206,5	346,0	541,6	142,8	233,80	72,8	76,1	131,20	95,50	119,0	32,0	39,60	67,8
2005	116,20	214,6	361,1	505,6	143,6	68,60	39,4	56,7	88,00	67,20	84,7	13,4	42,00	75,1
2006	57,80	123,2	214,1	224,1	66,1	112,10	106,8	15,7	29,80	31,10	28,9	-2,3	-5,20	55,0
2007	13,60	55,5	85,6	170,9	31,3	34,30	12,8	-16,5	-19,80	-16,5	-31,9	-18,4	-23,20	36,5
2008	-11,70	29,7	64,6	53,0	3,7	6,40	-26,5	-39,7	-43,10	-42,2	-51,8	-32,8	-44,00	-2,4
2009	-24,10	14,5	37,5	19,4	-10,5	-24,10	-37,4	-54,3	-61,50	-57,4	-58,8	-44,9	-53,70	-5,5
2010	-29,50	-3,3	1,9	22,0	-12,1	-18,60	-25,2	-49,9	-59,30	-47,5	-59,4	-43,4	-46,70	-1,3
2011	-22,10	8,0	12,0	54,5	-14,6	-12,50	-12,8	-46,6	-57,90	-51,2	-57,0	-45,5	-36,60	-0,7
2012	-1,00	30,8	64,8	52,2	6,2	14,00	-1,7	-33,8	-42,30	-44,4	-46,4	-33,2	-6,00	10,6
2013	18,30	35,8	43,3	68,7	1,6	11,40	-0,8	-6,6	-21,40	-7,5	-24,9	-1,7	-0,80	25,1
2014	4,90	22,3	19,3	77,9	-8,8	24,20	8,9	-19,8	-40,50	-16,6	-26,7	-1,1	-13,80	14,6
2015	12,60	41,7	45,8	64,3	6,3	33,50	30,9	-18,8	-44,30	-33,3	-37,8	11,0	9,90	18,5
2016	8,10	20,3	20,1	45,2	-0,6	-0,70	-5,0	-11,3	-33,80	-14,4	-44,3	3,8	-0,40	15,2
2017	6,80	7,9	3,1	24,3	4,5	17,80	16,1	5,0	-25,00	14,8	-32,1	24,9	12,20	23,5
2018	2,80	11,3	7,4	20,7	11,2	56,20	14,8	-11,0	-38,40	-9,6	-34,3	12,1	-3,70	-6,8
2019	15,60	32,7	28,7	75,9	-11,2	24,70	14,1	-13,4	-41,00	-27,5	-46,4	-19,0	13,80	9,1
2020	13,40	19,6	16,4	18,4	7,2	7,90	11,1	0,1	-24,10	0,4	-38,6	-11,3	4,10	13,0
2021	13,80	16,9	7,3	41,4	37,1	12,90	19,1	5,5	-32,90	12,3	-31,8	-22,5	1,40	13,1
2022	20,50	22,3	15,2	45,8	15,7	-21,50	-6,8	14,3	-29,50	2,0	-40,0	-7,2	2,30	52,6

¹ Реалізація худоби та птиці на м'ясо без урахування їх передачі на переробку на власних виробничих потужностях.

За: [82]

ДОДАТОК В

Таблиця Е.І

**Зміна питомої ваги продажу споживчих товарів, що вироблені на
території України, через торгову мережу у період до і після вступу
України до ЗВТ, %**

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Усі товари	70,60	67,30	64,50	63,10	67,50	64,30
Продовольчі товари	90,90	89,30	88,20	88,20	88,50	88,20
М'ясо та птиця свіжі та заморожені	96,90	96,10	94,70	96,50	95,60	97,10
М'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби	96,90	96,80	95,50	96,30	96,60	97,00
Консерви, готові продукти м'ясні	78,60	78,50	90,70	93,40	93,30	92,40
Жири тваринні харчові	94,40	96,70	95,50	98,20	95,50	95,50
Риба і морепродукти харчові	80,60	76,50	72,80	73,00	72,40	70,40
Консерви, готові продукти рибні	79,10	74,50	75,00	77,30	74,40	73,80
Молоко та продукти молочні	94,50	93,60	93,20	92,90	92,60	94,50
Морозиво	96,00	95,60	94,60	94,90	94,60	97,70
Сир сичужний, плавлений та кисломолочний	90,90	91,20	89,10	88,90	89,20	88,20
Масло вершкове	97,50	95,80	95,10	96,00	96,30	97,70
Яйця і яйцепродукти	98,90	98,90	98,90	99,10	98,40	99,40
Олії рослинні	94,30	92,90	92,90	92,90	92,50	93,30
Маргарин	95,80	93,20	92,80	92,70	93,40	95,50
Цукор	99,00	98,40	95,40	97,20	96,70	98,80
Вироби кондитерські	90,00	90,10	90,00	90,10	89,60	90,20
Борошно	98,30	97,80	98,00	97,00	95,60	97,60
Вироби хлібобулочні (крім кондитерських)	98,40	98,10	98,80	98,60	98,70	99,10
Крупи та бобові	93,00	90,40	91,00	91,60	91,60	93,50
Вироби макаронні	88,80	88,30	84,90	82,70	81,80	79,80
Картопля	90,90	92,80	90,40	92,60	91,30	94,60
Овочі	90,50	90,60	87,50	88,70	87,40	90,60
Плоди, ягоди, виноград, горіхи, кавуни та дині	66,60	61,80	64,70	62,10	59,30	60,80
Консерви овочеві	80,80	77,70	81,60	80,70	80,70	81,40
Консерви фруктово-ягідні	82,90	73,40	70,10	71,00	68,50	64,70
Напої алкогольні - усього	92,10	89,70	88,70	88,50	89,30	87,40
Горілка та вироби лікєро-горілчані	94,00	91,00	89,70	89,60	90,40	88,60
Напої слабоалкогольні	96,10	94,90	93,70	94,20	94,50	94,80
Вина	85,80	82,70	81,90	81,40	82,50	78,70
Коньяк	84,70	82,10	79,90	81,40	83,30	82,30
Вина ігристі (шампанське)	93,20	91,10	91,80	92,00	91,70	89,20
Пиво	95,70	94,40	93,90	92,90	93,60	92,20
Чай	64,30	66,10	62,30	63,70	65,30	67,20
Кава	58,10	53,70	50,90	55,20	51,40	49,30
Сіль	95,20	94,60	97,00	95,10	93,20	97,80
Напої безалкогольні	86,50	92,30	92,10	92,80	92,40	90,70
Води мінеральні	93,10	92,30	90,80	91,50	92,20	91,80
Вироби тютюнові	93,50	92,90	91,30	90,10	93,30	93,10
Інші продовольчі товари	81,20	82,90	81,00	80,20	82,30	81,90

За: [82]